

UNIVERZITA PALACKÉHO
V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

„Barnabitská“ komise.
Její činnost a výsledky

Hana Grisová

Vedoucí práce: Doc. Karel Konečný

OLOMOUC 2011

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a na základě uvedených pramenů a literatury.

Hana Grisová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala některým osobám a institucím, bez jejichž pomoci, by tato práce těžko mohla vzniknout. Jedná se o: Pracovníky a pracovnice badatelny Národního archivu v čele s dr. Měšťánkovou a o ředitelku 4. oddělení Národního archivu dr. Alenu Noskovou, kteří mi svým ochotným přístupem byli velmi nápomocní. Zvláštní dík patří též vedoucímu mé práce doc. Karlovi Konečnému.

Za pomoc, nejen odbornou, chci vyjádřit dík své rodině a Martinu Barusovi.

Obsah

Obsah.....	3
Úvod	5
1. Zhodnocení pramenů a literatury	8
2. Kořeny procesu se skupinou tzv. „buržoazních nacionalistů“	11
2.1.1. Příprava procesu se slovenskými „buržoazními nacionalisty“	12
2.1.2. Zatčení a proces.....	17
3. Počátky rehabilitací	22
4. Založení „Barnabitské komise“	26
5. Počátky práce „barnabitské“ komise.....	33
5.1.1. První schůze komise.....	34
5.1.2. První zasedání komise v čele s V. Kouckým	36
6. Dlouhá cesta k výsledkům.....	43
6.1.1. Schůze komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 7. října 1963.....	50
6.1.2. Další schůze komise	66
6.1.3. Rozhovory	82
7. „Barnabitská“ komise a řešení tzv. slovenské otázky komunistickou stranou	85
8. Výsledky komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu.....	90
8.1.1. Několik slov ke vztahu procesu s „buržoazními nacionalisty“ a vývojem dobové historiografie.....	90
8.1.2. Podoba výsledné zprávy komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu	93
8.1.3. Obvinění proti „buržoazním nacionalistům“ a jejich historická argumentace.....	95
8.2. Historický pohled „barnabitské“ komise na období let 1939 - 1945	98
8.2.1. Přípravy Slovenského národního povstání.....	104
8.2.2. Slovenské národní povstání.....	110
8.2.3. Charakteristika mezidobí od Slovenského národního povstání do ustavení košické vlády	115
8.3. Historický pohled „barnabitské“ komise na období let 1945 – 1948	122
8.3.1. Činnost KSS na osvobozeném území Slovenska v období do 9. května 1945	124
8.3.2. Období příprav na volby 1946	125
8.3.3. Vývoj KSS od osvobození do voleb 1946	128
8.3.4. Nové ústavní poměry	133
8.4. Pohled na období „počátků socialistické výstavby“ do r. 1954 zaměřený na otázky spojené s obviněními proti „buržoazním nacionalistům“	134
9. Schůze ÚV KSČ 5. prosince 1963 a její závěry.....	145
9.1.1. Rezoluce ÚV KSČ k výsledkům Komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu.....	151

10. Faktické důsledky přehodnocení IX. sjezdu KSS a jeho kritika tzv. buržoazního nacionalismu	153
10.1.1. Důsledky pro historiografii	154
10.1.2. Důsledky stranické rehabilitace pro Gustáva Husáka	156
10.1.3. Důsledky stranické rehabilitace pro Laca Novomeského	158
Závěr.....	160
Summary	162
SEZNAM ZKRATEK.....	163
PRAMENY A LITERATURA	164

Úvod

Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu, zvaná „barnabitská“, nebo „barnabitzky“ podle svého sídla v barnabitském klášteře u kostela sv. Benedikta na Hradčanech¹, měla za úkol prošetřit obvinění vznesená proti Karolu Šmidkemu, Gustávu Husákovi a Ladislavu (Lacovi) Novomeskému², kteří byli právě na IX. sjezdu KSS Viliamem Širokým obviněni z buržoazně nacionalistické úchyvky. Dále se zabývala obviněními proti Vladimíru Clementisovi, který, ač odsouzen v jiném procesu, byl z buržoazního nacionalismu také nařčen. V. Clementis měl být dokonce původně hlavou „buržoazně nacionalistického spiknutí“. Naproti tomu Karol Šmidke nakonec do procesu zařazen nebyl.³

Při přípravě obžalob hrála stěžejní roli historická argumentace. Chování dotčených v období 2. světové války, kdy měl buržoazní nacionalismus vzniknout, tvořilo podklad pro většinu obvinění. Nepřekvapí proto, že v pracovních skupinách, které pro komisi připravovaly materiál, bylo nemálo historiků. Ti se tak dostali k dokumentům, které by jim za normálních okolností nebyly nikdy zpřístupněny. Pro většinu, jak uvádějí výpovědi svědků, to byl šok. Práce v komisi byla pro mnohé úhelným kamenem jejich profesní dráhy. Karel Kaplan, Jan Křen, Bohuslav Graca, Oldřich Jaroš, Peter Colotka a mnozí další prošli touto nezapomenutelnou školou.

Okolnosti procesu s „buržoazními nacionalisty“⁴ však ovlivnily československou (a zejména slovenskou) historiografii již před rokem 1963. V polovině padesátých let, kdy vyšetřování spojené

---

¹ Klášteru se říkalo „barnabitský“ po jeho původních obyvatelích, barnabitech, ačkoli ho již od konce 18. století obýval řád bosých karmelitek, a to až do r. 1950, kdy byly sestry násilně vystěhovány.

² Ladislav Novomeský užíval zkrácenou formu svého křestního jména „Laco“. Tak bude jeho jméno uváděno i v dalším textu.

³ Poté, co byl zbaven všech politických i stranických funkcí, žil v ústraní. Zemřel 15. prosince 1952, tedy ve svých 55 letech. Novomeský i Husák se vyjádřili v souvislosti s rehabilitačním řízením vyjádřili v tom smyslu, že život Šmidkemu ukrátil stres spojený s obviněními z buržoazního nacionalismu, a s tím související perzekuce.

⁴ Tohoto termínu budu i nadále užívat jako souhrnného termínu pro V. Clementise, K. Šmidkeho, G. Husáka a L. Novomeského, a to v uvozovkách, aby bylo jasně naznačeno, že buržoazními nacionalisty nebyli.

s obviněními z buržoazního nacionalismu konečně vyústilo v soud, vrcholil také proces tvorby nové marxistické periodizace československých dějin. Právě nebezpečí buržoazně nacionalistické úchyvky se stalo záminkou pro zamítnutí jisté míry samostatnosti, již měla slovenská historiografie požívat. Stejně tak jako Slovensko, oproti všem dřívějším slibům, bylo nakonec centralisticky řízeno z Prahy, i slovenské dějepisceví se muselo plně podřídit české koncepci dějin, včetně přijetí „milníků národní historie“. Jak odsouzení, tak rehabilitace „buržoazních nacionalistů“, měly tedy podstatný dopad na utváření slovenské historiografie a s ní i na proces jistého národního uvědomění.

Vzhledem k šíři obvinění byla značná i šíře dokumentů, s nimiž komise pracovala. Výsledkem bádání pak byly postupně tři „výsledné“ zprávy. První neodpovídala politickým požadavkům a tvrdě odsuzovala křivdy spáchané na „buržoazních nacionalistech“. Druhá byla k poměrům v padesátých letech smířlivější, ale příliš dlouhá, měla přes tisíc stran. Konečná, třetí varianta byla kompromisní cestou, a oproti druhé čítala „pouhých“ 700 stran.

Obsahem této zprávy však nebyly jen otázky viny, či nevinu výše jmenovaných osob. Jedná se o rozsáhlou historickou a socio-politickou studii, jejíž otevřenost je vzhledem k okolnostem jejího vzniku udivující. Slib ústředního výboru KSČ, který komisi zřídil, byl naplněn. Přes použití rétoriky, jež je pro toto období specifická, a přes respektování určitého kánonu, který zřejmě nedovoloval např. o první Československé republice hovořit jinak, než jako o buržoazním utlačovatelském státu, je v některých pasážích zpráva velmi otevřená a ukazuje poctivou práci s dokumenty v nebyvale svobodné tvůrčí atmosféře. Produktem práce komise tak byly nejen informace o skutcích tzv. buržoazních nacionalistů. Výsledkem bádání, které vzhledem k množství prostudovaného materiálu trvalo neuvěřitelně krátkých, necelých sedm měsíců, byl nový pohled na česko–slovenské vztahy, na Slovenský stát, Slovenské národní povstání i např. na obnovení jednotného Československa. Všichni zúčastnění souhlasili, že jde o náčrt, který bude třeba

dopracovat. Vzhledem k dalšímu historickému vývoji však čeští a slovenští historikové museli, s výjimkou krátkého období do r. 1968, na svobodné tvůrčí prostředí pro pokračování ve své práci čekat dalších téměř třicet let.

Činnost komise a její samotná existence nevešla v širší známost v podstatě až do dnešních dnů. Předkládaná práce si proto vytkla za svůj cíl nahlédnout do běžného fungování rehabilitační komise, zřízené ústředním výborem KSČ v roce 1963, a dále popsání možností a limitů, jež s sebou toto institucionální a časové vymezení neslo.

1. Zhodnocení pramenů a literatury

Hlavním zdrojem informací o „barnabitské“ komisi je dílčí fond⁵, jenž v sobě zahrnuje veškerou agendu i produkci komise a také značnou část materiálů, s nímž komise v rámci svého studia pracovala. Dílčí fond „Barnabitky“ byl setříděn ještě v roce 1964. Nyní je uložen v Národním archivu a je přístupný. Nejobjemnější částí fondu jsou záznamy rozhovorů, které komise vedla s více než padesáti osobami. Mezi nimi figurovali jak „buržoazní nacionalisté“, tak i jejich žalobci, pracovníci StB, svědci v procesu a pamětníci. Rozhovory jsou pak doplněny ještě o písemná vyjádření některých osob k otázkám komise. Do fondu byly dále zařazeny rozhodující dokumenty, vztahující se k řešení slovenské otázky orgány komunistické strany v období let 1939 – 1951, politických koncepcí a konkrétní činnosti KSS v období ilegality a během Slovenského národního povstání. Opomenuty nebyly ani dokumenty zahraničního odboje, a to jak moskevského vedení KSČ, tak i londýnské vlády. Mezi materiály dílčího fondu „barnabitské“ komise je uloženo také větší množství dokumentů „Kolderovy“⁶ komise. Ačkoli není zastoupena v tak hojném počtu jako příklady předchozí, své důležité místo v tomto fondu má i ústřední a osobní korespondence, jež se týkala činnosti konkrétních obžalovaných.

Nejdůležitější částí dílčího fondu jsou však jednotlivé varianty výsledné zprávy komise a dále zápisy ze schůzí, na nichž členové komise konfrontovali své názory jak mezi sebou navzájem, tak i s odbornými pracovníky skupin, které materiál pro komisi připravovaly. Součástí fondu jsou dále všechny varianty rezoluce ÚV KSČ k výsledkům, jež komise předložila, a připomínky, vznášené k jednotlivým variantám ústředními výbory KSČ i KSS.

---

⁵ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha – komise, AF 03/10 – dílčí fond Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu.

⁶ Komise Ústředního výboru KSČ pro přezkoumání politických procesů 1948 – 1954.

Orientaci ve fondu o rozsahu 388 archivních jednotek ve 33 svazcích usnadňují jmenný a věcný rejstřík.

Opomenut samozřejmě nesměl zůstat ani fond zřizovatele komise, tedy Ústředního výboru KSČ. Zde byly rozhodující zejména zápisy ze schůzí 26. března 1963⁷, kdy byl předsednictvem ÚV KSČ projednáván materiál „Kolderovy“ komise, 25. června 1963⁸, kdy předsednictvo ÚV KSČ projednávalo dopisy G. Husáka a L. Novomeského a rozhodovalo o zřízení komise, a 5. prosince⁹, kdy předsednictvo ÚV KSČ její výsledný materiál hodnotilo. Přínosný byl rovněž materiál z dílčího fondu Sekretariátu ÚV KSČ, na jehož schůzi 26. června¹⁰ bylo rozhodnuto o personálním složení Komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu.

Co se literatury týče, již od samotného procesu s „buržoazními nacionalisty“ vyšel nespočet titulů – odborných publikací, článků ve sbornících, učebnic atd. – jež se více, či méně problematiky buržoazního nacionalismu dotýkají. Všechna tato literatura se však samotné barnabitské komisi nevěnuje a v mé diplomové práci hraje roli buď jako ilustrace vývoje historiografie, kterou výsledky komise nesporně ovlivnily, nebo je použita jako sekundární zdroj informací o průběhu procesu, jeho ohlasu na Slovensku a poskytuje tudíž v podstatě jen širší kontext hlavnímu tématu.

Pracovala jsem také s literaturou historiografickou, z níž nejpřínosnější pro tuto práci jsem shledala několik článků ze sborníku *Proměny diskursu české marxistické historiografie*¹¹

---

⁷ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 11, a.j. 14. Zápis ze 14. schůze předsednictva ÚV KSČ 26. března 1963. A dále: NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 11, a.j. 14. Zasedání předsednictva ÚV KSČ 26. března 1963, příloha IV., Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949–1954.

⁸ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 25, a.j. 27. Zápis z 28. schůze předsednictva ÚV KSČ 25. června 1963.

⁹ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48. Zápis ze 48. schůze předsednictva ÚV KSČ 5. prosince 1963.

¹⁰ NA, KSČ - Sekretariát ÚV 1962 – 1966, AF 02/4, sv. 10, aj. 17. Zápis ze schůze Sekretariátu ÚV KSČ 26. června 1963.

¹¹ Bohumil JIROUŠEK a kol., *Proměny diskursu české marxistické historiografie*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Historický ústav, České Budějovice 2008. Konkrétně viz Seznam pramenů a literatury.

a dále nepublikovanou bakalářskou práci Jana Boudníka *Diskuse v současné slovenské historiografii o Slovenském státě 1939 – 1945*¹². Pro dokreslení atmosféry česko-slovenských vztahů a jejich odrazu v historiografii mi byla oporou kniha *Spor o smysl českých dějin 2, 1938 – 1989*¹³.

Přímo o práci Komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu nebylo dosud napsáno nic. Přestože, nebo snad právě proto, že je tato práce první, která se tématu věnuje, nečiní si nárok na úplné vyčerpání dané problematiky. Jak bylo nastíněno výše, materiál, jenž komise zpracovala, byl značně rozsáhlý a jeho prostudování by mohlo rozšířit a zpřesnit obraz i mnoha dalších historických témat.

---

¹² Jan BOUDNÍK, *Diskuse v současné slovenské historiografii o Slovenském státě 1939 – 1945*. Nepublikovaná bakalářská diplomová práce, Brno 2011.

¹³ Miloš, HAVELKA (ed.), *Spor o smysl českých dějin 2. 1938 – 1989. Posuny a akcenty české otázky*. Torst, Praha 2006.

2. Kořeny procesu se skupinou tzv. „buržoazních nacionalistů“

Politické procesy se staly společným jmenovatelem upevňování socialismu ve všech státech bývalého východního bloku. Tak, jak je Stalin neváhal spustit ve 30. letech v Rusku, rozhodl se použít je i ve státech, které po 2. světové válce spadly pod jeho vliv. Za oficiální začátek „zostření třídního boje“ a hledání „vnitřního nepřítele“ je považována sovětsko-jugoslávská roztržka. Démonizace specificky národní cesty k socialismu měla za následek vytvoření kategorie tzv. „buržoazního nacionalisty“. Ten se měl skrývat v každé komunistické straně, v každé zemi východního bloku. První procesy se odehrály již koncem 40. let v Polsku, dále v Albánii, kde jim podlehl stoupenci projugoslávského křídla v čele s Kočou Džozem. Následoval proces s Trojčou Kostovem v Bulharsku a László Rajkem v Maďarsku. Také do Československa byli na podzim 1949 posláni sovětské poradci s úkolem najít „československého Rajka“.¹⁴ Komunistická strana Československa z počátku procesy s vlastními soudruhy odmítala, zato však dala průchod procesům se svými odpůrci. Ačkoli se Klement Gottwald zatýkání komunistů nejprve bránil, po stížnostech sovětských poradců do Moskvy, že s nimi nechce spolupracovat, na něho byl nakonec vyvinut tlak, kterému podlehl. Snad důsledkem příkazů z Moskvy, snad nezdravým duševním stavem československého prezidenta, hromadné zatýkání v řadách KSČ a KSS mělo za následek nejkrvavější z procesů v rámci východního bloku. V procesu „s vedením protistátního spikleneckého centra proti republice“, jež měl údajně vést Rudolf Slánský, bylo na Gottwaldův návrh „dát 11 špagátů a tři doživotí“¹⁵ na podzim 1952 11 ze 14 obžalovaných popraveno. Slánský se tak nakonec stal oním „československým Rajkem“, kterého Moskva požadovala, ačkoli

---

¹⁴ Jiří PERNES, *Politické procesy 50. let v Československu*, Moderní dějiny, 16.10.2009, s. 6. Dostupné na: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek-politicke-procesy-50-let-v-ceskoslovensku-420>. 18. I. 2011

¹⁵ Tamtéž (s. 19)

sovětští poradci původně zaměřovali svou pozornost na Slovensko, kde byla dle jejich názoru větší pravděpodobnost odhalení „buržoazně nacionalistického centra“, díky četnějším kontaktům s Maďarskem. Proto v době, kdy probíhal soud se Slánským a spol., už ve vyšetřovací vazbě seděli bývalí členové ÚV KSS, jimž byla právě úloha buržoazních nacionalistů přisouzena.

2.1.1. Příprava procesu se slovenskými „buržoazními nacionalisty“

Hledání vnitřního nepřítele v KSČ, iniciované uveřejněním rezoluce Informbyra z června 1948, jehož odmítavý postoj k Jugoslávii vedl k vytvoření kategorie „buržoazního nacionalisty“, bylo na Slovensku ovlivněno také vnitrostranickým bojem. Výsledná zpráva „barnabitské“ komise spekovala zejména o obviněních proti Karolu Šmidkemu¹⁶, předsedovi V. ilegálního ÚV KSS¹⁷, jehož podle názoru komise Viliam Široký¹⁸ stále vnímal jako konkurenta na postu předsedy KSS.

První konkrétnější kritika tzv. buržoazního nacionalismu, která začala spojoval tento údajný ideologický směr s Komunistickou stranou Slovenska, byla přednesena na zasedání ÚV KSS 27. – 28. září 1948. Kromě rezolucí k otázkám vytvoření jednotné Komunistické strany Československa, či řešení občanského a politického postavení osob maďarské národnosti v ČSR, vystoupil Viliam Široký s referátem, v němž konstatoval: *„Nie menej dôležitým problémom nášho socialistického napredovania je vplyv malomeštiackého nacionalismu v našej strane a tým aj v určitých vrstvách nášho ludu. Musím*

---

¹⁶ Již předválečný slovenský komunistický funkcionář. Od r. 1935 poslanec Národního shromáždění za KSČ. Během SNP a jeho příprav vedl KSS. Po válce mu byl svěřen post předsedy Zboru povereníkov (1945 – 1946) a předsedy SNR (1948 – 1950).

¹⁷ Působil v období Slovenského národního povstání a jeho příprav.

¹⁸ V předválečném vedení KSČ byl jediným zástupcem slovenských komunistů. Během 2. světové války byl vězněn, čímž ztratil bezprostřední vliv na práci ilegální KSS. Po válce se snažil svou moc opět upevnit. Od r. 1945 byl opět předsedou KSS. Zároveň zastával post náměstka předsedy vlády (1945 – 1953) a předsedou vlády (1953 – 1963). Byl také členem předsednictva ÚV KSČ.

*sebakriticky počiarknuť, že vplyv malomeštiackého nacionalizmu sa prejavuje aj v okruhu vedúcich súdruhov a členov ústredného výboru strany“.*¹⁹

O otázkách buržoazního nacionalismu se však zatím hovořilo pouze obecně a žádná jména ještě nepadla. V říjnu 1949 došlo i na Slovensku k vytvoření zvláštního samostatného oddělení Státní bezpečnosti²⁰, jehož úkolem bylo hledat nepřátele uvnitř strany. Z výsledků

V. Hložkové²¹ byla získána první obvinění proti L. Holdošovi²², J. Šoltézsovi²³, G. Husákovi²⁴, J. Púllovi²⁵ a dalším. Zvláštní význam ale měly výpovědi Ernsta Otto. Ten měl sehrát ústřední roli v procesu proti buržoazním nacionalistům, jakožto agent Tita, který údajně zajišťoval špionážní spojení buržoazních nacionalistů a Jugoslávie.

K přímé stranické kritice K. Šmidkeho, G. Husáka a L. Novomeského²⁶ bylo přistoupeno během příprav na IX. sjezd

---

¹⁹ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 11, a.j. 14, f. 681, s. 10. Zápis ze 14. schůze předsednictva ÚV KSČ 26. března 1963, příloha IV., Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949 – 1954. V následujících citacích budu používat jak určení foliace, tak i paginace textu především pro snadnější orientaci v materiále, protože jednotlivé zprávy komisí jsou většinou uloženy ve více archivních souborech a zatímco foliace je v každém jiná, paginace se shoduje. Pro určování pomocí foliace naopak hovoří občasné chyby v paginaci.

²⁰ Stejně zaměřené oddělení již dříve fungovalo v českých zemích.

²¹ Konfidentka StB s krycím jménem „Hana“, bývalá novinářka Rudého práva. Sama byla obviněna ze špionáže a někdy se jí dokonce přezdívalo „československá Mata Hari. Byla nasazena i na Dr. Miladu Horákovou.

²² Slovenský komunistický politik, který během 2. světové války aktivně působil v západním exilu. Od roku 1945 působil v ČSR jako komunistický funkcionář, v roce 1948 byl předsedou branné komise KSS a generálním tajemníkem Slovenské národní fronty, v roce 1950 byl pověřencem Slovenského úřadu pre veci cirkevne, kde se angažoval v pronásledování církví.

²³ Jeden z ministrů Fierlingerovi poválečné vlády. Vedl ministerstvo ochrany práce a sociální péče.

²⁴ Osudy G. Husáka po r. 1968 jsou více, než známé. Již před 2. světovou válkou se ale jednalo o významného představitele levicově orientované inteligence. Jeho vliv značně stoupl během SNP. Po válce zastával posty předsedy SNR, později předsedy Zboru povereníkov, patřilo mu místo v předsednictvu ÚV KSS a v ÚV KSČ. Řídil přímo i některé zásadní sektory, jako bylo např. zásobování a vnitro.

²⁵ Další z řady slovenských komunistických politiků, kteří po 2. světové válce získali na Slovensku vysoké státní funkce. Přířčen mu byl post pověřence průmyslu a obchodu.

²⁶ Slovenský avantgardní básník a levicový intelektuál. Člen V. IÚV KSS. Po 2. světové válce mu byla svěřena funkce pověřence školství. Zastával také post místopředsedy SNR.

KSS v r. 1950, a to oficiálně v souvislosti s případem V. Clementise²⁷. O tom StB shromažďovala materiály již dlouhou dobu a právě v březnu 1950 byl odvolán z pozice ministra zahraničních věcí. Materiály zpracované státní bezpečností obviňovaly Clementise ze služby západním imperialistům, a tvrdily, že byl v úzkém spojení právě s Husákem a Novomeským. 3. dubna 1950 byl Clementisův případ projednáván i na ÚV KSS, výsledkem čehož bylo jednomyslné rozhodnutí podrobit kritice i dosavadní činnost KSS a její vedoucí orgány. Právě tehdy přednesl V. Široký obvinění proti G. Husákovi a L. Novomeskému. Ti kritiku přijali a provedli sebekritiku. Později, v souvislosti s činností „barnabitské komise“ se hájili tím, že k „přiznáním“ byli donuceni nečekanou situací, protože V. Široký navrhl změnu a přečetl připravený referát, ačkoli kritika buržoazního nacionalismu nebyla v plánu schůze.

Sebekritiku na této schůzi přednesli téměř všichni členové předsednictva, zejména Karol Šmidke, Michal Falťan, Ján Púll a Eduard Friš. Výsledkem zasedání byl všeobecný souhlas s úvodním referátem, který byl ovšem doprovázen míněním všech zúčastněných, že kritika nedostatků stranu ozdraví a pomůže k novému semknutí a ideové jednotě. Husákovi a Novomeskému proto měla být dána příležitost napravit své úchytky, o což oba žádali.

Ve dnech 6. – 7. dubna 1950 se konalo plénum ÚV KSS k přípravě IX. sjezdu KSS. Úvodní referát měl opět V. Široký, který v něm poukázal na Clementisův případ a velmi kritický byl i k „buržoazně nacionalistické úchylce“ Husáka a Novomeského. Během dvoudenní diskuse oba obvinění politici znovu vystoupili se sebekritikami, a to Husák dvakrát a Novomeský s dalšími doplňky dokonce třikrát. Opět ale nebyli v sebekritikách sami, neboť je v přiznávání pomýlenosti následovali i další členové strany. Např. K. Bacílek tehdy vyjádřil názor, že tato úchylka není jen záležitostí jednotlivých politiků, ale že má v KSS své historické příčiny a kořeny. Několikrát

---

²⁷ Již předválečný člen komunistické strany. V době svého válečného exilu ve Francii a Anglii byl z KSČ vyloučen za kritiku „Paktu Ribbentrop-Molotov“. Spolupracoval s londýnskou exilovou vládou. Po válce byl opětovně přijat do KSČ a zastával post ministra zahraničních věcí.

zaznělo, že za rozšíření buržoazního nacionalismu v komunistické straně zodpovídá celé předsednictvo. Husák a Novomeský znovu deklarovali ochotu pracovat na kterémkoli úseku podle rozhodnutí strany.

Ani toto plénium nedospělo k závěrům, které by vedly k organizačním změnám, či kádrovým postihům. Naopak bylo opět potvrzeno, že otevřená kritika a upřímná sebekritika straně pomohou a dotyčným členům má být podána pomocná ruka, aby své chyby mohli napravit. Rozhodnuto bylo pouze o stažení Husákovy knihy „Zápas o zajtrajšok“ a brožury, obsahující referát, který G. Husák přednesl na konferenci v Košicích v únoru 1945. Zvláštním dopisem pak měly být informovány krajské konference KSS.²⁸

Až na základě výsledků z krajských konferencí, které hodnotily Husákovo i Novomeského vystoupení, jež jim byla zaslána ve stenografickém přepisu, bylo na ÚV KSS dne 21. dubna 1950 rozhodnuto (po dalších sebekritikách obou obviněných a po jejich žádostech o přeřazení na méně zodpovědné funkce) o organizačních a kádrových opatřeních. Kritizovaní soudruzi měli mít možnost napravit své chyby, „a to za plné podpory strany“.²⁹

IX. sjezd KSS se konal 24. – 27. dubna 1950. Hlavním tématem byly škody, které buržoazní nacionalismus napáchal ve Slovenské národní radě za povstání, před žilinskou konferencí a dále po osvobození, kdy Husák zastával post pověřence vnitra a později předsedy sboru pověřenců a Novomeský působil jako místopředseda Slovenské národní rady a pověřenec školství.

Na sjezd přijela i delegace z KSČ ve složení Antonín Zápotocký³⁰, Marie Švermová³¹ a Bruno Köhler³². Ti se podle svých slov plně

---

²⁸ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 11, a.j. 14, f. 680 – 686, s. 9 – 15. Zápis ze 14. schůze předsednictva ÚV KSČ 26. března 1963, příloha IV., Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949–1954.

²⁹ Tamtéž (f. 685, s. 14.)

³⁰ Pozdější prezident ČSR, v té době předseda vlády.

³¹ Členka sekretariátu ÚV KSČ, zástupkyně generálního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského.

³² Člen ÚV KSČ, Slánského nástupce na postu tajemníka ÚV KSČ. Byl aktivním spolupracovníkem moskevských poradců a organizátorem procesů s „vnitřními nepřáteli strany“.

ztotožňovali se závěry sjezdu, jež byly prakticky shodné s již dříve přijatými opatřeními. A. Zápotocký ve svém závěrečném referátu řekl: „*A stejně tak, soudruzi, naše pomocná ruka podávána je upřímně všem těm, kteří dopustíte se úchylek, budou mít dobrou vůli a upřímné odhodlání se jich zbavit a novou, poctivou prací tyto úchylinky definitivně likvidovat a napravit.*“³³

Podle oficiálních projevů se až do IX. sjezdu KSS včetně o možném trestním postihu „buržoazních nacionalistů“ neuvažovalo a hovořilo se pouze o politických a ideologických chybách. Jak už ale bylo zmíněno výše, nejpozději od podzimu 1949 na Slovensku pracoval zvláštní útvar Státní bezpečnosti, který shromažďoval důkazy o záškodnické a velezrádné činnosti obviněných politiků. Události, které po IX. sjezdu následovaly, byly v době, kdy pracovala komise na jejich přezkoumání, zdůvodňovány neblahým vlivem kultu osobnosti a usilovnou snahou najít titovskou kliku uvnitř komunistické strany, což se projevovalo tzv. zostřením třídního boje. Deklarovaná možnost napravit své chyby nikomu dána nebyla. Zatčení se stalo jen otázkou času. 3. prosince 1950 si příslušníci StB přišli pro Ivana Horvátha³⁴, 28. ledna 1951 pro Vladimíra Clementise a ve dnech mezi 2. a 6. únorem je pak do vyšetřovací vazby následovali ostatní členové „skupiny“ Gustáv Husák, Laco Novomeský, Ladislav Holdoš a Daniel Okáli.³⁵

Výrazným předělem v celém případě se měl stát referát Š. Bašťovanského³⁶ na plénu ÚV KSČ, které se konalo ve dnech

---

³³ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 11, a.j. 14, f. 685, s. 14. Zápis ze 14. schůze předsednictva ÚV KSČ 26. března 1963, příloha IV., Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949–1954.

³⁴ Od jejího samého vzniku byl členem SNR. Po válce působil jako místopředseda SNR, pověřenec spravedlnosti, mezi lety 1946 – 1948 jako šéfredaktor Kulturného života. V letech 1948 – 1950 zastával post Československého velvyslance v Budapešti.

³⁵ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 11, a.j. 14, f. 688, s. 17. Zápis ze 14. schůze předsednictva ÚV KSČ 26. března 1963, příloha IV., Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949–1954.

³⁶ Od srpna 1945 generální tajemník KSS. Do této funkce ho prosadil V. Široký, kterému pak Bašťovanský věrně sloužil. V únoru 1951 právě on pronesl na schůzi rozšířeného vedení KSČ referát nazvaný „O odhalení špionážnej a záškodnickej činnosti Vladimíra Clementisa a o frakčnej nepriateľskej protistraníckej skupine buržoaznych nacionalistov“. Právě v jeho pracovně byl zatčen G. Husák. „Boj proti vnitřnímu nepříteli“ se ale brzy obrátil i proti Bašťovanskému. V říjnu 1951 byl

21. – 24. února 1951. Ve svém projevu označil Bašťovanský obviněné za záškodníky, jejichž činnost byla „*inspirována a povzbuzována, jak se to nyní ukázalo, špiónem, záškodníkem a agentem západních imperialistů Clementisem*“³⁷. Jakkoli nebyla jeho slova podložená průkazným materiálem, stala se později sama součástí obžaloby.

Bašťovanský obviňoval Husáka a Novomeského zejména z toho že „*svou separatistickou podvratnou prací vědomě a úmyslně*“ rozbíjeli jednotu republiky a snažili se „*fakticky udržet tzv. samostatný slovenský stát [...] a že tato banda záměrně brzdila vývoj socialismu a orientovala se v podstatě na restauraci kapitalismu. Měla to být zkrátka repríza titovského pučistického bonapartistického dobrodružství.*“³⁸ Referát, jakkoli neseriózní a plný rozporů³⁹, byl publikován, čímž měl být ve veřejném mínění vzbuzen dojem ohrožení strany a státu, a zároveň se referát stal i vodítkem pro StB, která se snažila doložit jeho slova důkazy, což se jí dařilo nepříliš přesvědčivě. To byl také jeden z důvodů, proč mezi zatčením, vznesením obvinění a začátkem procesu vznikla tak dlouhá prodleva.

2.1.2 Zatčení a proces

Ačkoli od konání IX. sjezdu KSS nebyly zjištěny žádné nové skutečnosti, které by měly vést k zatýkání, Státní bezpečnosti se podařilo vyvolat dojem, že Husák, Novomeský, Okáli, Holdoš i Horváth plánují útěk ze země a jejich zadržení je tudíž nezbytné. Důvody zatčení nebyly nikomu ze zadržených oznámeny dříve, než 21. – 22. listopadu 1951, tedy 9 měsíců až jeden rok po jejich zatčení. V pozdějších zprávách se pak uvádělo, že důvodem uvěznění v případě Husáka, Novomeského a Okáliho bylo „*důvodné podezření*

---

degradován do pozice rezortního tajemníka ÚV KSS. Je pravděpodobné, že i on by byl zařazen do některého z právě probíhajících politických procesů. 27. listopadu 1952, v den, kdy byli v Praze odsouzeni členové tzv. spikleneckého centra kolem Rudolfa Slánského, však spáchal sebevraždu.

³⁷ Tamtéž (f. 688, s. 17.)

³⁸ Tamtéž (f. 688, s. 17.)

³⁹ Referát označoval Clementise za Benešova agenta a zároveň za vůdce slovenského separatismu (ačkoli byl Beneš oddaný čechoslovakista)

z *protistátní činnosti*⁴⁰, Ladislav Holdoš byl v podezření z „*protistátní činnosti a spolupráce se zatčeným trockistou Arturem Londonem*“⁴¹, a Ivana Horvátha StB vinila z protistátní činnosti a špionáže. Zajímavé je, že L. Holdoš a D. Okáli nebyli původně do „skupiny buržoazních nacionalistů“ zařazeni. Pro Holdoše byla připravena „protistátní rozvratná skupina trockistů“ a Okáli měl sehrát roli vůdce sionistických organizací na Slovensku, což se jeví poněkud absurdní vzhledem k tomu, že šlo o praktikujícího evangelíka.⁴²

Příkaz k zatčení přišel, podle zprávy pplk. Hory⁴³, velitele StB, od ministra vnitra Kopřivy. Ten se při prvním přešetřování případu komisí „C“⁴⁴ hájil tím, že nešlo pouze o jeho iniciativu, ale že o zatýkání stranických funkcionářů rozhodovala tzv. čtyřka, tvořená K. Gottwaldem, A. Zápotockým, R. Slánským a jím. K případům slovenských komunistů se vyjadřoval ještě V. Široký.

V letech 1951 – 1952 se pozornost upírala na jiné procesy, zejména na ten s R. Slánským, jehož závěry byly v podstatě splněny požadavky Moskvy na čistky v KSČ. Díky tomu se vyšetřování případu Husák a spol. protahovalo a soudní proces byl stále v nedohlednu. Mezitím však v Československu i v SSSR došlo k zásadním změnám ve vedení komunistických stran. V sovětském svazu se po zlikvidování svých hlavních konkurentů, zejména Lavrentije Pavloviče Beriji, dostal k moci Nikita Sergejevič Chruščov. V Československu po Gottwaldově smrti uchopilo vládu tzv. kolektivní vedení, reprezentované zejména A. Zápotockým a A. Novotným. Ačkoli ke změnám docházelo jen pozvolna, pod vlivem nových sovětských poradců bylo upuštěno od užívání nejhrošších forem fyzického násilí a 17. září 1953 politický sekretariát rozhodl, že osoby odsouzené

---

⁴⁰ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 11, a.j. 14, fol 690, s. 19. Zápis ze 14. schůze předsednictva ÚV KSČ 26. března 1963, příloha IV., Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949 – 1954.

⁴¹ Tamtéž (f. 690, s. 19)

⁴² Tamtéž (f. 690, s. 19)

⁴³ Tamtéž (f. 691, s. 20)

⁴⁴ Známa jako „Barákova komise“, podle tehdejšího ministra vnitra Rudolfa Baráka.

z politických důvodů již nemají být popravováni.⁴⁵ To byl obrat pro „buržoazní nacionalisty“ nanejvýš podstatný.

Nové vedení KSČ rozhodlo přešetřit důvody zatčení všech, kteří se právě nacházeli ve vyšetřovací vazbě (přitom mnozí tam byli již několik let, aniž by se jejich případ posunul kupředu)⁴⁶. Tak se v březnu 1954 dostalo i na „buržoazní nacionalisty“. 4. března 1954 předložil ministr vnitra R. Barák politickému sekretariátu ÚV KSČ návrh žaloby, ze které vyplývalo, že obžalovaní: „... jako buržoazně nacionalističtí zrádci a nepřátelé čs. pracujícího lidu, lidově demokratického zřízení a socialismu ve službách západních imperialistů a ve spojení s protistátním spikleneckým centrem vedeným Rudolfem Slánským vytvořili rozvratnou buržoazně nacionalistickou skupinu na Slovensku, a takto společně prováděli trestné činy velezrady, sabotáže a obvinění Horváth a Holdoš též trestný čin vyzvědačství“.⁴⁷

Zpráva o přípravě procesu byla 8. března 1954 projednána politickým sekretariátem ÚV KSČ, 18. března 1954 předsednictvem ÚV KSS a 26. března 1954 předložena politickému sekretariátu ÚV KSČ, který schválil, že se proces bude konat s vyloučením veřejnosti, ale že jeho celý průběh bude nahrávat rozhlas. Byly určeny tresty odnětí svobody na doživotí pro G. Husáka, trest do 25 let pro D. Okáliho, do 23 let pro I. Horvátha, do 20 let pro L. Holdoše, trest L. Novomeského pak neměl přesáhnout 16 let odnětí svobody.⁴⁸ Až 23. dubna 1953 bylo proti „buržoazním nacionalistům“ vzneseno trestní oznámení. Neobsahovalo však žádné důkazy o trestné činnosti, pouze politická obvinění již známá ze stranických jednání let 1950 a 1951. Jelikož obvinění nebylo příliš přesvědčivé, z rozhodnutí ÚV KSS byla na návrh K. Bacílka vytvořena komise, která měla obžalobu

---

⁴⁵ J. PERNES, *Politické procesy 50. let v Československu*, s. 20.

⁴⁶ Tamtéž, (s. 21)

⁴⁷ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 11, a.j. 14, f. 680, s. 9. Zápis ze 14. schůze předsednictva ÚV KSČ 26. března 1963, příloha IV., Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949–1954.

⁴⁸ Tamtéž (f. 680, s. 9.)

přezkoumat.⁴⁹ Nešlo ovšem o to, že by pro nevěrohodnost obvinění byla již zde tendence celý případ přehodnotit a obvinění zrušit. Právě naopak, vzhledem k nedostatečné přesvědčivosti materiálů vypracovaných státní bezpečností bylo nutné, aby se formulování žaloby chopila komunistická strana sama. Značnou důležitost zde měly připomínky V. Širokého, který dokonce konkretizoval, z jakých zločinů má být který člen „skupiny“ obviněn.⁵⁰ Své připomínky posílal prokurátorovi L. Gešovi i K. Bacílek.⁵¹ Zvláštní „redakční rada“ pak byla ÚV KSS ustavena ke kontrole tiskovin, které budou o procesu informovat veřejnost⁵². Na zasedáních KSS byly také schváleny otázky předsedy senátu a prokurátora, závěrečná řeč prokurátora a tresty. Návrh žaloby byl schválen 6. března 1954, soud proběhl „bez komplikací“ ve dnech 21. – 24. dubna 1954.⁵³

Protože detaily spojenými s průběhem „vyšetřování“, obdobím věznění a podmínkami pobytu ve vazbě se „barnabitská“ komise nezabývala, není to ani předmětem této práce. Pro tu jsou podstatné spíše jednotlivé body obvinění, argumentace žalobců, a postoj obviněných. Vzhledem k dalším osudům „buržoazních nacionalistů“ i k závěrům rehabilitačních komisí, které se jejich případem zabývaly, je proto nutné zmínit ten fakt, že někteří z obviněných se ještě před začátkem soudního řízení distancovali od svých výpovědí s odůvodněním, že byly vynuceny násilím a i ve výkonu trestu vytrvale žádali o přešetření svého případu⁵⁴.

---

⁴⁹ Členy komise byli určeni K. Bacílek, Š. Rais, L. Benada a ?. Gažík. Viz: NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 43, a.j. 48. f. 241, s. 99. Zápis ze 48. schůze předsednictva ÚV KSČ 5. prosince 1963, Zpráva komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu.

⁵⁰ Tamtéž (f. 241, s. 99)

⁵¹ Zabýval se v nich především Husákovou činností v období tzv. slovenského státu a SNP, kdy měli údajně např. jak Husák tak i Novomeský hájit koncepci „slovenských fašistů Čatloše a Macha“. Viz: NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 241, s. 100. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

⁵² Jejimi členy byli P. David, A. Michalička, O. Klokoč, ?. Slámka, L. Gešo, Melicharčík, ?. Moučka (u některých se bohužel nepodařilo zjistit křestní jméno) Viz: NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 43, a.j. 48. f. 242, s. 101. Zápis ze 48. schůze předsednictva ÚV KSČ 5. prosince 1963, Zpráva komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu.

⁵³ Tamtéž (f. 242, s. 101)

⁵⁴ Nejiniciativnější byl v tomto směru G. Husák.

3. Počátky rehabilitací

Nové politické vedení se muselo vyrovnat s množícími se žádostmi o přezkoumání procesů a se stížnostmi na nezákonné vyšetřovací metody. Z toho důvodu bylo ministru vnitra Barákovi uloženo došlé žádosti prošetřit. Ještě v roce 1953 bylo zastaveno trestní řízení proti 104 osobám, které byly již delší dobu zadržovány ve vyšetřovací vazbě.⁵⁵ Naopak v případech osobností, jejichž propuštění považovalo vedení KSČ za společensky neúnosné, bylo přistoupeno k soudnímu procesu. Týkalo se to např. Marie Švermové, některých významných národohospodářů a bývalých sociálních demokratů, jejichž proces byl vůbec posledním v Československu, ale také pro tuto práci podstatných „buržoazních nacionalistů“, jejichž soud se konal koncem dubna 1954.⁵⁶

První rehabilitační komise na našem území byla zřízena z rozhodnutí ÚV KSČ v lednu 1955. Vedl ji ministr vnitra Rudolf Barák a měla za úkol prověření některých politických procesů z let 1948 – 1952 „z hlediska výše trestů“.⁵⁷ Není ani divu, že pro valnou část odsouzených neznamenal výrok této komise velkou změnu, vždyť většina z jejích členů, včetně ministra Baráka, ještě před rokem připravovala obžaloby. Do roku 1957 přijala Baráková komise zhruba 16 000 žádostí o přezkoumání vynesenejších rozsudků, prošetřit se podařilo „jen“ 6 978 z nich a pouze 50 rozsudků bylo označeno za zcela neoprávněné.⁵⁸ Přesto ale k důležitým posunům došlo, ať už ohledně jistého zlepšení podmínek ve věznicích, nebo zkrácení trestů. Začalo také postupně docházet k propouštění na základě individuálních milostí. Z „buržoazních nacionalistů“ byl jako první

---

⁵⁵ J. PERNES, *Politické procesy 50. let v Československu*, s. 21.

⁵⁶ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha, AF 02/1, sv. 11, a.j. 14, fol 676, s. 5. Zápis ze 14. schůze předsednictva ÚV KSČ 26. března 1963, příloha IV., Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949–1954.

⁵⁷ J. PERNES, *Politické procesy 50. let v Československu*, s. 21.

⁵⁸ Tamtéž (s. 22)

propuštěn Ladislav Holdoš, a to již 13. dubna 1957.⁵⁹ Postoj k propuštěným politickým vězňům (až do r. 1960 a první velké amnestii se jednalo výhradně o komunisty) byl rozpačitý. Případ „buržoazních nacionalistů“ je specifický tím, že jejich „zločin“ po opětovném usmíření Sovětského svazu a Jugoslávie již nebyl zločinem, ale jejich „amnestie“ přesto spočívala pouze v propuštění z vězení.

Tzv. „vedlejší tresty“, mezi něž většinou patřila ztráta majetku a občanských práv, jim většinou zůstaly. Na rozdíl od politických vězňů, kteří nepocházeli z řad komunistické strany, ale propuštění komunisté nemuseli nastoupit do zaměstnání v těžkém průmyslu. Byli většinou zaměstnání na nějakém úřadu, ve výzkumném ústavu, či kulturní instituci, na méně viditelné pozici. Plné rehabilitace se pak dočkali často až v průběhu 60. let, někteří až v roce 1968.

Větší prostor si zaslouží výsledky šetření tzv. Kolderovy komise⁶⁰, druhé rehabilitační komise v pořadí, jež byla ustavena v polovině roku 1962, aby znovu a objektivněji přešetřila politické procesy.⁶¹ Ta svou závěrečnou zprávu předložila v dubnu 1963. V této zprávě můžeme o procesu s „buržoazními nacionalisty“ např. číst: *„Z přešetřování případu, po prostudování soudních spisů, stížností obviněných a výpovědí vyšetřujících orgánů vyplývá, že od zatčení až do skončení vyšetřování byla hrubě porušena socialistická zákonnost. Takto získané protokolární svědectví nelze považovat za věrohodná a nemohou tedy sloužit jako doklady o obžalobě a vyřčení rozsudku, neboť jsou v rozporu s objektivní pravdou“*.⁶²

Kolderova komise však byla pod silným dohledem ÚV KSČ a především prezidenta Novotného, který jakkoli vnímal

---

⁵⁹ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 11, a.j. 14, fol 678, s. 7. Zápis ze 14. schůze předsednictva ÚV KSČ 26. března 1963, příloha IV., Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949–1954.

⁶⁰ Plným názvem: Komise ÚV KSČ pro přešetření politických procesů v období 1949 – 1954.

⁶¹ Rozuměno pouze procesy s komunistickými funkcionáři (případ R. Slánského, M. Švermové, O. Šlinga, V. Clementise a právě „buržoazních nacionalistů“).

⁶² NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 11, a.j. 14, f. 703, s. 32. Zápis ze 14. schůze předsednictva ÚV KSČ 26. března 1963, příloha IV., Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949 – 1954.

neudržitelnost situace, přeci jen nechtěl připustit úplnou rehabilitaci slovenských „buržoazních nacionalistů“, zejména zrušení rozhodnutí o vyloučení z ÚV KSČ v případě G. Husáka a L. Novomeského. Vedly ho k tomu pravděpodobně jak obava o zachování autority strany, tak i osobní vztah k jednotlivým „buržoazním nacionalistům“ a snad i jeho obecně známá antipatie k Slovensku a Slovákům. Není proto divu, že ačkoli zpráva popírá vinu obžalovaných v bodech, pro něž byli souzeni, upozorňuje zároveň, že následkem tlaku a vykonstruování velkého politického procesu „zvrhlo se vyšetřování na úplně nesprávnou cestu. Byly tak zastřeny i otázky, za které mohli být Husák a Novomeský kritizováni, a byl oslaben boj proti skutečným nepřátelům strany a lidově demokratického zřízení“.⁶³

Konečným závěrem šetření komise, který přijal i ústřední výbor KSČ, byl fakt, že dotyční „nevytvořili žádnou protistranickou a protistátní skupinu buržoazních nacionalistů“ a že „obvinění vznesená proti Husákovi, Novomeskému, Okálimu, Horváthovi, Holdošovi byla neoprávněná. Nezákonný postup spočíval v tom, že politickým chybám, kterých se dopustili, byl přisouzen škůdcovský záměr“.⁶⁴ Důležité bylo také konstatování, že „trestní oznámení se opíralo o materiály IX. sjezdu KSS a o referát Š. Bašťovanského na zasedání ÚV KSČ v únoru 1951“.⁶⁵

Výsledky šetření ani jeho samotná existence nebyly veřejnosti známy, 17. dubna 1963 však byli G. Husák a L. Novomeský seznámeni s usnesením ÚV KSČ z počátku dubna 1963, které jim bylo v Bratislavě sděleno komisí, jíž předsedal Alexandr Dubček.⁶⁶

---

⁶³ Tamtéž (f. 704, s. 33)

⁶⁴ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 43, a.j. 48. f. 74, s. 2. Zápis ze 48. schůze předsednictva ÚV KSČ 5. prosince 1963, Zpráva komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu.

⁶⁵ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 11, a.j. 14, f. 703, s. 32. Zasedání předsednictva ÚV KSČ 26. března 1963, příloha IV., Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949–1954.

⁶⁶ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 43, a.j. 48. f. 78, s. 1. Zasedání předsednictva ÚV KSČ 5. prosince 1963. Zpráva komise pro přezkoumání IV. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. K žádostem o plnou stranickou rehabilitaci soudruhů G. Husáka, L. Novomeského, Vl. Cletice a K. Šmidkeho.

Ačkoli bylo Husákovi i Novomeskému⁶⁷ navráčeno členství v komunistické straně (za což oba projeví vděk), vyloučení z ÚV KSČ z roku 1951 zůstalo v platnosti a bylo na zasedání ÚV KSČ v dubnu 1963 potvrzeno. Oba se však obrátili na stranické orgány s žádostí o plnou stranickou rehabilitaci a o prošetření samotné existence příčiny jejich postihu. Odvolávali se přitom na atmosféru období kultu osobnosti a svorně odvolali své sebekritiky, jež prohlásili za vynucené.

Případ „buržoazních nacionalistů“ se tak stal specifický tím, že pro tuto jedinou ze všech „skupin“ byla zřízena zvláštní komise, jež měla jejich kauzu přešetřit.

---

⁶⁷ Holdoš, Horváth a Okáli byli rehabilitováni již dříve individuálními milostmi, navíc jejich provinění nebyla na IX. sjezdu projednávána a do tzv. skupiny buržoazních nacionalistů byli Státní bezpečností zařazeni uměle až později.

4. Založení „Barnabitské komise“

Komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky tzv. buržoazního nacionalismu, později pro zestručnění nazývaná, podle svého sídla v bývalém barnabitském klášteře, „barnabitská“, nebo „barnabityky“, byla ustavena z rozhodnutí ÚV KSČ 26. června 1963 a stalo se tak na podnět předsednictva ÚV KSS.⁶⁸ Jednou z otázek, na něž je třeba najít odpovědi je důvod, proč ústřední výbor Komunistické strany Slovenska zřízení komise požadoval a proč mu jeho nadřízený orgán, ústřední výbor Komunistické strany Československa, vyhověl. Na první pohled by se mohlo zdát, že zřízení komise, alespoň z čistě pragmatického hlediska, bylo nesmyslné. Ještě na počátku roku 1963 byl veškerý tisk kontrolován komunistickou stranou (ačkoli k zákonné legalizaci cenzury došlo až 25. října 1966⁶⁹) a veřejné mínění tedy nebylo třeba brát příliš v úvahu. Ve vlastních pamětech⁷⁰ přiznává Alexander Dubček většinu zásluh za rehabilitace a politické uvolnění začátkem šedesátých let sobě. Pravděpodobné se však zdá, že politické spory uvnitř KSČ mezi stalinistickým a reformním křídlem, známý negativní vztah prezidenta Novotného ke Slovensku, a tedy konfliktní vztah mezi KSČ a KSS, umožnily natolik odvedení pozornosti od médií a umělců, že díky přízni některých reformních politiků (mezi nimiž byl Dubček nepochybně jeden z nejvýše postavených) se opět mohl projevit svobodný tvůrčí duch. Ten na jedné straně vedl k rozvoji např. divadel malých forem a k natočení filmů tzv. československé Nové vlny, která ohromila celý svět, a na straně druhé ke kritice režimu na sjezdech Svazů spisovatelů a novinářů, která se skrze jejich periodika dostala i na veřejnost. Pro téma této práce jsou pozoruhodné především sjezdy Svazu slovenských spisovatelů a Svazu novinářů, které se uskutečnily v dubnu, resp. květnu 1963.

---

⁶⁸ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 25, a.j. 27. Zápis z 28. schůze předsednictva ÚV KSČ 25. června 1963.

⁶⁹ Zákon č.81/1966 Sb. o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích.

⁷⁰ A. DUBČEK – J. HOCHMAN, *Naděje umírá poslední*.

Na sjezdu Svazu spisovatelů pronesl Ladislav Novomeský, slovenský avantgardní básník, jenž byl deset let vězněn jako „buržoazní nacionalista“, emotivní řeč, v níž obhajoval nikoli sebe, ale popraveného Vladimíra Clementise, jehož označil za mučedníka. Dlouhé výňatky z tohoto projevu byly publikovány v týdeníku Kultúrny život. Ostrá kritika nedostatečného pokroku v rehabilitacích se objevila i v Pravdě. V květnu 1963 na sjezdu Svazu novinářů pak byla situace ještě vyhrocena, když Miroslav Hysko označil koncept „buržoazního nacionalismu“ za vykonstruovaný a předsedu vlády Viliama Širokého obvinil, že byl jeho hlavním tvůrcem.⁷¹

Text projevu se opět dostal do sdělovacích prostředků, konkrétně do Pravdy, kde vyšel asi týden po sjezdu novinářů. Informace, které se otištěním projevu dostaly k široké veřejnosti, byly samozřejmě pro náladu v zemi podstatné, snad ještě důležitější byl ale prostý fakt, že projev mohl být otištěn. Pro čtenáře to byl signál, že je text ústředním výborem KSS (nebo alespoň jeho prvním tajemníkem, Alexandrem Dubčekem) schvalován. Na vedení KSČ tedy postupně sílil tlak k řádnému provedení rehabilitací nejen ze Sovětského svazu, ale také od reformě smýšlejících politiků, a stále více od širší členské základny KSČ a od obyvatel Československa a představitelů jeho kulturního života. A. Dubček vzpomínal, že na uvolněné atmosféře jara a léta 1963 měl svůj podíl i tehdejší tajemník ÚV KSČ pro kulturu Čestmír Císař, který byl právě z toho důvodu po pěti měsících působení z úřadu odvolán. Toto krátké období jistého uvolnění se do dějin zapsalo jako „milostivé léto“.⁷² Přitom lze konstatovat,

že na Slovensku byla kontrola tisku slabší a prostředí tedy celkově liberálnější. Snad proto došlo k vytvoření samostatné rehabilitační komise právě pro „buržoazní nacionalisty“. Důvodem však mohlo být i to, že se v jejich případě jednalo o osoby činné nejen politicky, ale i kulturně a že jejich zatčení, které pro Slovensko do jisté míry

---

⁷¹ A. DUBČEK – J. HOCHMAN, *Naděje umírá poslední*, s. 98.

⁷² Tamtéž, s. 101.

symbolizovalo potlačení jeho samostatnosti, bylo mezi Slováky vnímáno velmi emotivně.⁷³

O založení komise pak v neposlední řadě usilovali i samotní „buržoazní nacionalisté“, především G. Husák a L. Novomeský, kteří žádali o přezkoumání IX. sjezdu KSS, na němž byli obviněni.⁷⁴ Jedním z podnětů pro zřízení komise tak byly dopisy, jež G. Husák a L. Novomeský adresovali vedení komunistické strany, Husák předsednictvu KSČ, Novomeský A. Dubčekovi. V těchto dopisech oba reagují na výsledky „Kolderovy“ komise, které jim byly sděleny 17. dubna 1963 komisí, jíž předsedal právě Alexander Dubček. Ačkoli oba dopisy mají mnoho shodných rysů, jako jsou vděk za obnovení členství v komunistické straně, nebo opětovné odmítnutí všech obvinění, na jejichž základě byli odsouzeni, celkové vyznění každého z dopisů se liší. Husákův dopis odeslaný ústřednímu výboru KSČ 1. května 1963 je obsáhlejší nejen svou délkou (134 stran), ale zejména množstvím požadavků. Laco Novomeský v dopise pozitivně hodnotí snahu odčinit občanskou a stranickou újmu, která mu byla způsobena a pouze se podivuje nad tím, proč bylo znovu schváleno jeho vyloučení z ústředního výboru komunistické strany, které bylo součástí perzekuce, jíž ÚV KSČ v dubnu 1963 odsoudil jako celek. Přitom, jak píše, se mu jedná o věc čistě formální – symbolický akt.⁷⁵ Naproti tomu Gustáv Husák přímo požaduje opětovné přešetření případu, aby se prokázalo, zda obvinění bylo na něčem založené, či zda to byl pouhý konstrukt. Chce, aby byly události spojené s tímto obviněním plně prošetřeny a aby ÚV KSČ rozhodl: „*O úplnej straneckej rehabilitácii Husáka, Novomeského, Šmidkeho*

---

⁷³ Elena LONDÁKOVÁ, *Nevinní viníci – obžalovaný a ich obete. Odras kampane proti „buržoazným nacionalistom“ v slovenskom kultúrnom živote*, Soudobé dějiny IX/3-4, ÚSD AV ČR 2002, s. 476 – 495.

⁷⁴ Spolu s nimi zde byl obviněn i K. Šmidke. Všichni tři pak byli na sjezdu stavěni jako spolupracovníci V. Clementise, který měl hlavou jejich „skupiny“. Případy všech dalších, kteří byli do „skupiny“ přiřazeni, nebyly již „barnabitskou“ komisí projednávány, protože jejich umělé zařazení mezi „buržoazní nacionalisty“ konstatovala již „Kolderova“ komise.

⁷⁵ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 130, s. 3. Zpráva komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu, k žádostem o plnou stranickou rehabilitaci soudruhů G. Husáka, L. Novomeského, Vl. Clementise a K. Šmidkeho. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

a Clementisa“; „O tom, že tzv. buržoázne nacionalistická úchylka v strane, ako bola prednesená na IX. sjazde KSS, bola neoprávnená, umele vykonštruovaná v období kultu osobnosti“; „O zrušení uzavierov IX. sjazdu KSS z mája 1950 o odvolaní uvedených súdruhov zo stranických a štátnych funkcií“; „O zrušení vlastného rozhodnutia z 21. 2. 1951 a 3. – 4. 4. 1963 o našom vylúčení z ÚV KSČ“.⁷⁶ Z uvedeného jasne vyplýva, že zatímco Lacovi Novomeskému šlo predovšetkým o symbolický akt, cieľom Gustáva Husáka bola ďalšia politická kariéra.⁷⁷

Ať už budeme pričítat jakémukoli z vlivů největší váhu, podstatné je, že jejich souhra vedla ke zřízení Komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Jejím úkolem tedy bylo navázat na činnost tzv. Kolderovy komise⁷⁸ v prošetřování případu obvinění z buržoazního nacionalismu a zhodnotit samotnou oprávněnost těchto obvinění. Komise se tak měla zabývat nejen IX. sjezdem KSS, ale také jeho přípravou, jednáním předsednictev a plenárních zasedání ÚV KSS v období před sjezdem. Kromě toho měla posoudit i některá jednání ÚV KSČ, zejména ta, kterých se zúčastnili Husák nebo Novomeský. Důvodem takto širokého záběru byla snaha zjistit, zda se kritika buržoazního nacionalismu objevila již dříve než v r. 1948, kam byl kladen počátek působení vlivu tzv. kultu osobnosti.

Vzhledem ke složitosti konstruktů buržoazního nacionalismu rozčlenila komise pole svého zkoumání do následujících částí:

- 1) období národně osvobozeneckého boje,
- 2) období národní a demokratické revoluce,
- 3) rozmezí let 1948 – 1954.

Pro potřeby komise byly ustaveny pracovní skupiny složené z odborníků v oblastech práva, historie, politologie, ekonomie ad., které měly vytvářet podkladové materiály. Tyto skupiny se zabývaly:

---

⁷⁶ Tamtéž (f. 129, s. 2)

⁷⁷ Právě tento bod se měl stát nejvíce sporným jak na jednáních „barnabitské“ komise, tak i v předsednictvu ÚV KSČ, jehož mnozí členové po celou dobu práce komise hledali důvody a legální cesty, proč G. Husáka znovu nepřijmout.

⁷⁸ Komise pro přešetření politických procesů v období 1949 – 1954.

- a) Teoretickými a mezinárodními souvislostmi tzv. buržoazního nacionalismu v KSS;
- b) Otázkami organizační výstavby KSS v letech okupace a po osvobození;
- c) Státoprávní problematikou vztahu Čechů a Slováků, vývojem ústavních problémů ve zkoumaných obdobích;
- d) Ekonomickými hledisky spjatými s rozvojem národního hnutí a revolučních přeměn po roce 1945 a také po roce 1948 na Slovensku.

Oldřich Jaroš, člen jedné z těchto pracovních skupin, později při redigování Dubčekových pamětí vzpomínal, že právě přítomnost odborníků při práci komise, byla v porovnání s předchozími rehabilitačními vyšetřováními tak specifická, protože „právě tyto spolupracovníci komise se postarali nejen o kvalitní historické, politologické a ekonomické studie pro potřeby komise, ale také o to, že se množství dokumentů stalo obecněji známé“.⁷⁹

Komisi předsedal Jozef Lenárt⁸⁰. Členy komise dále byli Vasil Bil'ak⁸¹, Jozef Valo⁸², Rudolf Cvik⁸³, Matěj Lúčan⁸⁴, Bohuslav

---

⁷⁹ A. DUBČEK – J. HOCHMAN, *Naděje umírá poslední*, s. 102, v poznámce.

⁸⁰ Slovenský komunistický politik, působil jako člen ÚV KSS v letech 1950 – 1953, potom 1957 – 1966 a znovu 1970-1988, člen ÚV KSČ 1962 – 1968 a 1970 – 1989, kandidát předsednictva ÚV KSČ 1968 – 1969, předseda vlády ČSSR 1963 – 1968. Nejprve byl reformně naladěný, ale v době normalizace se stal jejím aktivním tvůrcem, zastával post tajemníka ÚV KSS v letech 1970 – 1988.

⁸¹ Slovenský politik, člen ÚV KSČ od r. 1954 až do sametové revoluce. V letech 1959 – 1962 pracoval na postu pověřence školství, Od r. 1970 zastával úřad předsedy ideologické komise ÚV KSČ. Od padesátých do osmdesátých let 20. století zastával vysoké stranické funkce.

⁸² Studoval na Mezinárodní leninské škole v Moskvě. V letech 1933 – 1934 působil jako oblastní tajemník KSČ v Bánské Bystrici. Organizátor stávek a protifašistických manifestací. Účastník protifašistického odboje, po vypuknutí SNP přišel do Bánské Bystrice jako pracovník Sekretariátu ÚV KSČ. Po osvobození byl pověřen hospodářskými úkoly. Postupně vystřídal různé vysoké stranické funkce - předseda Ústrednej sociálnej poisťovne a Slovenského úradu dôchodkového zabezpečenia v Bratislave, poslanec, místopředseda NS a člen Předsednictva FS, člen SNR.

⁸³ Vedoucí tajemník KSS ve Středoslovenském kraji, přívrženec Novotného. V letech 1971 – 1976 velvyslanec v Řecku.

⁸⁴ Vystudoval PedF UKO v Bratislavě, 1963 – 1968 zastával post pověřence SNR pro školství, resp. školství a kulturu, od roku 1970 až do převratu v r. 1989 působil jako místopředseda vlády ČSSR.

Graca⁸⁵, Peter Colotka⁸⁶, Josef Macek⁸⁷, Jaroslav Kladiiva⁸⁸, Viliam Šalgovič⁸⁹, Jan Šimek⁹⁰, Ivan Skála⁹¹ a Miroslav Klír⁹². Od 17. září 1963, poté co se Jozef Lenárt stal předsedou vlády, převzal funkci předsedy komise Vladimír Koucký⁹³ a komise byla rozšířena o Michala Sabolčíka⁹⁴ a Bohuslava Laštovičku⁹⁵.

Členové komise byli z větší části zástupci komunistických stranických špiček, často členové ÚV KSČ, či ÚV KSS. Tím se složení komise podobalo komisím předchozím. Tato podobnost však byla pouze vnější a formální. Ve skutečnosti se zde sešli jak funkcionáři, jejichž hvězda teprve začínala stoupat, tak i ti, kteří již měli s vedením

---

⁸⁵ Slovenský historik a publicista. V letech 1955 – 1968 pracoval jako ředitel Ústavu dejín KSS. Byl členem vědeckého kolegia historických věd SAV. V letech 1968 – 1969 byl členem ÚV KSS a zastával post jeho tajemníka.

⁸⁶ Ve druhé polovině čtyřicátých let studoval práva na Univerzitě Komenského v Bratislavě, kde později působil i jako pedagog. V letech 1962 – 1970 byl členem Mezinárodního soudního dvora v Haagu. Od roku 1969 zastával vysoké politické funkce, byl místopředsedou vlády a později předsedou NS. Od dubna 1969 byl členem předsednictva ÚV KSČ, od září stejného roku i členem předsednictva ÚV KSS. Mezi lety 1988 – 1990 zastával post československého velvyslance ve Francii

⁸⁷ Český historik, medievista. Po únorovém převratu se stal předním režimním historikem. V šedesátých letech začal opouštět marxistický pohled. V roce 1968 se ostře postavil proti okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy, proto byl v r. 1970 zbaven všech funkcí a vyloučen z KSČ i Historického ústavu.

⁸⁸ Významný český žurnalista, autor knihy „Poslední z transportu“, která zpracovává jeho zážitky z věznění v Mauthausenu.

⁸⁹ Původním povoláním typograf. Jako voják slovenské armády přešel v r. 1943 k sovětským partyzánům, absolvoval sov. vojenské učiliště a stal se pak osvětovým důstojníkem 1. československého armádního sboru v Sovětském svazu. V šedesátých a na poč. sedmdesátých let působil jako předseda Ústřední kontrolní a revizní komise KSS. Jako náměstek ministra vnitra se podílel na invazi vojsk Varšavské smlouvy. Od r. 1975 byl předsedou SNR a členem předsednictva ÚV KSS.

⁹⁰ Zástupce vedoucího ideologického oddělení ÚV KSČ (orgán provádějící cenzuru sdělovacích prostředků z pozice strany – normativní zásahy), člen ÚV KSČ.

⁹¹ Básník, překladatel, politik. Od roku 1946 pracoval jako redaktor Rudého práva. Od roku 1962 byl členem ÚV KSČ. V letech 1957 – 1968 řídil nakladatelství Mladá Fronta. V letech 1968 – 1969 působil jako poslanec České národní rady. V době normalizace aktivně podporoval Husákovu Linií. Od roku 1982 byl předsedou Svazu československých spisovatelů.

⁹² Český historik dějin dělnického hnutí a KSČ.

⁹³ Český komunistický novinář a politik. V letech 1945 – 1971 člen ÚV KSČ. Mezi lety 1955 – 1958 pracoval jako šéfredaktor *Rudého práva*. V letech 1958 – 1968 působil jako tajemník ÚV KSČ pro zahraniční záležitosti. Od r. 1968 zastával post velvyslance v Moskvě.

⁹⁴ Vedoucí oddělení ÚV KSS 1958 – 1961, místopředseda SNR a předseda Slovenské plánovací komise 1961 – 1963, člen ÚV a předsednictva ÚV KSS 1962 – 1968, ministr - předseda Federálního cenového úřadu 1971 – 1988.

⁹⁵ Politik a státník. V roce 1948 zastával post velvyslance v Moskvě, později náměstka min. národní obrany. Na počátku 50. let byl z politického života odstaven. Návrat se mu zdařil v 60. letech. Od r. 1962 byl členem ÚV KSČ a od r. 1964 předsedou parlamentu.

strany letité zkušenosti – pozitivní i negativní. Někteří se do vedení strany po odmlce v padesátých letech vraceli, jiní naopak pozvolna ztráceli své marxistické názory a právě zde, na počátku šedesátých let začínala jejich cesta k opozici vůči režimu.

Přes všechny tlaky, které byly na komisi vyvíjeny, dospěla tato k nezvratnému závěru, že celé obvinění z „buržoazního nacionalismu“ bylo jen smyšlenkou. Jak však vyšetřování probíhalo a k jakým výsledkům dospívala komise v jeho jednotlivých bodech, to bude předmětem následujících kapitol stejně tak, jako postoj předsednictva ÚV KSČ k materiálu, který mu komise předložila ke schválení.

5. Počátky práce „barnabitské“ komise

Na schůzi předsednictva ÚV KSČ 18. prosince 1963, jejímž hlavním bodem bylo projednání výsledné zprávy Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu, hodnotil předseda komise Koucký okolnosti ustavení tohoto orgánu následujícími slovy: *„Naše komise byla ustavena poměrně pozdě, skoro 3 měsíce po dubnovém zasedání ústředního výboru, kdy o těchto věcech [možné rehabilitaci „buržoazních nacionalistů“, pozn. HG] na Slovensku několik měsíců probíhala bouřlivá diskuse a hladina sporů byla vysoce vzvednuta. I to mělo určitý vliv na průběh práce komise“*.⁹⁶

Ačkoli zpráva tzv. Kolderovy komise nebyla známá všeobecně, povědomí o jejích výsledcích v řadách vedení KSČ a KSS mělo dostatečný účinek, aby i konzervativní Antonín Novotný dal k ustavení další rehabilitační komise souhlas. Věděl, že je považován za stalinistu a zřejmě dospěl k názoru, že otevření archivů pro potřeby komise bude jeho nejúčinnější obranou proti podobným nařčením.⁹⁷ Ve vedení komunistické strany přitom byl již dostatečný počet těch, kteří s procesy padesátých let neměli přímo nic společného. Tlak na provedení systémových reforem a rehabilitací, ke kterým v Sovětském svazu docházelo již od druhé poloviny padesátých let, tudíž přestal být pouhým heslem, ale stal se opravdovým cílem mnohých politiků. Snad právě z toho důvodu byla tzv. „barnabitská“ komise první skupinou, která měla svá šetření provádět skutečně nezájatě. K tomu mělo pomoci i to, že otázka tzv. buržoazního nacionalismu byla pojata jako téma historické, které má být zkoumáno na základě písemných pramenů, což si dobře uvědomovali i její členové. Jaroslav Kladiva to vyzdvihl i na jednom ze zasedání:

---

⁹⁶ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 789. Zápis ze 48. schůze předsednictva ÚV KSČ 5. prosince 1963.

⁹⁷ Tamtéž (f. 538). Novotný zde říká: *„Proti mě se vede velká kampaň, že jsem poslední stalinista v Československu, že mám největší zásluhu na tom, že byl odsouzen Slánský nebo že mě Bacílek vyzvedl na zasedání ústředního výboru. Já jsem nic jiného neudělal, než že jsem otevřel trezory a řekl tady jsou dokumenty, co potřebujete, si vezměte.“*

„Je třeba si uvědomit jednu věc, že tato komise je svého druhu první, která má komplexně řešit otázky za součinnosti historiků, právníků, ekonomů a politických pracovníků. Naší snahou bylo získat seriózní podkladový materiál. Nebyli jsme žádným způsobem omezováni a nikdo neříkal, toto a toto musíte dokázat.“⁹⁸

5.1.1. První schůze komise

Členové komise brzy dospěli k názoru, že i přes obrovské penzum materiálu, které pracovní skupiny prozkoumaly, bez výpovědí pamětníků nelze dojít k nezvratnému závěru. První schůze komise po prostudování písemných materiálů se proto nesla v poněkud nejistém duchu. Dokumenty, které byly pro práci komise zpřístupněny, byly nové nejen pro historiky, ale i pro mnohé (zejména mladší) politiky. Ačkoli na počátku šedesátých let byl již tzv. kult osobnosti/í odhalen, o mnohých přečinech, které se v době jeho působení staly, se dosud mlčelo. Bylo nemálo těch, kterým to způsobilo pochopitelný šok. Jak vzpomínal Vladimír Koucký *„mladší soudruzi, kteří v pracovních skupinách pracovali, mnoho věcí vůbec neznali a velmi silně prožívali fakta, se kterými se seznamovali. [...] Tak, jak dříve měli naprostou důvěru v dřívější ostré odsuzování obviněných buržoazních nacionalistů, tak nyní zase naopak, byla zde snaha odčinit nějak spáchané křivdy“*.⁹⁹ Za poznámku zde stojí fakt, že v redigované verzi záznamu je poslední část souvětí poměrně výrazně upravena. Namísto o odčinění křivd, se zde píše o *„sklonu dřívější postup strany vidět jen černě“*.¹⁰⁰

Na schůzi „barnabitské“ komise 13. září 1963 zavládly jisté rozpaky nad tím, jak s materiálem předloženým pracovními skupinami naložit. Přes veškeré deklarace nezávislosti a nezájatosti komise bylo všem jasné, že prezident Novotný si plnou (zejména stranickou) rehabilitaci

---

⁹⁸ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 295, s. 9. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 13. září 1963.

⁹⁹ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 789. Zápis ze 48. schůze předsednictva ÚV KSČ 5. prosince 1963.

¹⁰⁰ Tamtéž (f. 789)

„buržoazních nacionalistů“, a především G. Husáka, nepřeje. Někteří ze soudruhů proto doporučovali, aby krom popření konceptu buržoazního nacionalismu šla práce komise dále, a našla u Husáka a spol. chyby skutečné. Jak konstatoval Vasil Biľak, v intelektuálských kruzích na Slovensku bylo rozhodnutí ÚV KSČ o trvání vyloučení Husáka a Novomeského z komunistické strany hodnoceno jako záměrné ztížení nástupu těchto do politické práce.¹⁰¹ Těm, kteří IX. sjezd KSS vnímali jako původce všech budoucích nepravostí, se tento postup prý jevil až jako urážka národa. V této souvislosti pak V. Biľak dodává, že materiál předložený pracovními skupinami se mu jeví jako nevyvážený v tom smyslu, že působí jako snaha „vyvrátit, co bylo v minulosti proti nim [buržoazním nacionalistům, pozn. HG], než po lince, kde chyby dělali a chyb přece bylo dost. V materiále se to jeví, že chyby byly, ale že je dělali i jiní.“¹⁰²

Ač se snažili o konstruktivní diskusi, na schůzi 13. září 1963 bylo znát, že názory na poslání komise se u jejích jednotlivých členů značně liší. Podobný názor jako Vasil Biľak zastával i Rudolf Cvik, který podotkl, že vzhledem k přesné charakteristice chyb V. Širokého by bylo vhodné i v případě G. Husáka podat jeho prohřešky konkrétně a nespokojit se jen s vágním konstatováním, že se dopustil podobných chyb, jako ostatní. S tím pak plně souhlasil i Matej Lúčan. Jistota ale nepanovala 13. září ještě ani v tom, jak naložit s vlastní existencí či neexistencí buržoazního nacionalismu. Zatímco M. Lúčan, jak sám přiznává, po nepřiliš podrobném studiu materiálů odevzdaných pracovními skupinami, dospěl k závěru, že celá teorie tzv. buržoazního nacionalismu byla pouhým konstruktem Informbyra, Jozef Valo a Jan Šimek se klonili k názoru zcela opačnému. J. Valo pokládal popření existence buržoazního nacionalismu za chybné a tvrdil, že „není chyba, že IX. sjezd nastolil boj v ideologické oblasti

---

¹⁰¹ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 295, s. 4. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 13. září 1963.

¹⁰² Tamtéž (s. 4)

proti buržoaznímu nacionalismu, to bylo správné i nutné.¹⁰³ To, že rezoluce Informbyra v této otázce nebyla chybná, dokládal svým názorem, že „*i dnes to není tak docela v pořádku, vždyť ten revizionismus existuje z hlediska národního*“.¹⁰⁴ Připustil však, že obvinění byla zřejmě chybně zacílena. Viliam Šalgovič i Bohuš Graca byli jako členové pracovních skupin pevně přesvědčeni o kvalitě získaného materiálu a shodně zastávali názor, že obvinění z buržoazně nacionalistické úchyly byla neopodstatněná. Někteří členové komise byli v počátcích práce značně nerozhodní a se svými závěry se nechtěli ukvapit. Všichni se proto shodli na tom, že záležitost vyžaduje ještě další zkoumání a že užití pouze psaných pramenů nemůže vést k poznání celé pravdy. Konečným rozhodnutím prvního zasedání komise tedy bylo pozvat k rozhovorům pamětníky a aktéry událostí, jejichž zkoumání se pracovní skupiny věnovaly. Mělo se v první řadě jednat o Viliama Širokého a Júlia Ďuriše. Jozef Lenárt však již na tomto zasedání vyjmenoval ještě dalších jedenáct osob, jejichž svědectví bylo třeba. Konečný počet osob, s nimiž členové komise vedli pohovory, se vyšplhal až na padesát.¹⁰⁵

5.1.2. První zasedání komise v čele s V. Kouckým

Po jmenování Jozefa Lenárta předsedou vlády se vedení komise chopil tajemník ÚV KSČ Vladimír Koucký¹⁰⁶. Jednání komise, které se konalo 19. září 1963, bylo prvním, kterého se Koucký účastnil a, jak vyplývá ze zápisu, ke své nové funkci přistupoval skutečně odpovědně a aktivně. Na úvod zasedání přednesl krátký projev, v němž členy komise informoval o usnesení předsednictva ÚV KSČ, jež rozhodlo, aby vedení komise převzal právě on a J. Lenárt aby nadále zůstal řadovým členem komise. Přiznává, že podrobnosti práce

---

¹⁰³ Tamtéž (s. 3)

¹⁰⁴ Tamtéž (s. 3)

¹⁰⁵ Viz úvod k inventáři fondu „barnabitské“ komise, AF 03/10.

¹⁰⁶ Československý komunistický novinář a politik, již od r. 1945 člen ÚV KSČ, kterým pak zůstal až do r. 1971. V letech 1955 – 1958 působil jako šéfredaktor *Rudého práva*, poté byl jmenován tajemníkem ÚV KSČ pro zahraniční záležitosti. Tento úřad vykonával až do r. 1968, kdy byl poslán jako velvyslanec do Moskvy.

pracovních skupin nezná, ale s materiálem byl obeznámen ještě dříve, než věděl, že začne v komisi působit. Další zápis ze schůze je právě díky změně ve vedení komise informačně velmi přínosný, zejména pokud jde o zjištění, v jakém stadiu rozhodování o konečných výsledcích komise byla zhruba v polovině své existence. Jednání bylo do značné míry stavěno jako dialog, kdy na jedné straně je V. Koucký, který pokládá otázky, a na straně druhé stojí členové komise, kteří mu na tyto otázky odpovídají.

Ve svém úvodním projevu nejprve V. Koucký předeslal některé své požadavky na práci komise. Nejednalo se však, jak se možná někteří obávali, o záležitosti politické, či ideologické povahy, ale o pokyny čistě metodologické. V první řadě Koucký požaduje metodu „*přímé polemiky k jednotlivým věcem*“ a „*analýzy objektivních fakt*“.¹⁰⁷ Dále pokládá otázku, zda komise bere dostatečně v potaz závěry dubnového pléna ÚV KSČ a vyjadřuje domněnku, zda se komise nevrací ve své práci před něj. Třetí otázkou je, „*jestli jsou v souladu závěry, které zde byly formulovány, pokud jde o definitivnost s rozsahem práce, která byla vykonána*“.¹⁰⁸

Chce se zasadit o to, aby byl materiál postaven na nenapadnutelných faktech. Upozorňuje, že buržoazní nacionalismus není možné zkoumat až od chvíle, kdy pro něj byl vynalezen název, protože již dříve se mohl skrývat pod nálepkami „separatismus“ nebo „oportunismus“. Na závěr svého vystoupení znovu připomíná, že závěry není možné učinit bez pohovorů s V. Širokým, J. Ďurišem a K. Bacílkem. Jejich stanoviska jsou podle něho natolik zásadní, že „*pokud soudruzi budou odpírat pohovory, bude jim to uloženo stranickým usnesením, a to myslím, bude nutné jen v minimálním počtu*“.¹⁰⁹

Po vyjasnění některých marginálních otázek podává první ucelený popis dosavadního stupně zkoumání Antonín Benčík¹¹⁰.

---

¹⁰⁷ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 296, s. 1. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 19. září 1963.

¹⁰⁸ Tamtéž (s. 1)

¹⁰⁹ Tamtéž (s. 2)

¹¹⁰ Historik, člen jedné z pracovních skupin komise. V letech 1990 – 1992 členem komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967 – 1970. Ve své práci se věnuje éře

Ten upozorňuje, že materiál nemůže předsednictvu poskytnout historickou studii, že se nejedná o ucelený obraz, ale že zkoumání je zaměřeno pouze na zadanou problematiku, tedy buržoazní nacionalismus a národnostní otázky. Proto bude zákonitě vždy mezerovitý. Opravuje ale domněnku, že se jedná o produkt dvouměsíčního zkoumání a tvrdí, že jde o výsledek dvou a půlletého studia na úseku revolučního boje, což ovšem už nijak nerozvádí, ani nedokládá. Domnívá se, že materiál vyvolává „optický klam“¹¹¹, že jde výlučně o konfrontaci názorů G. Husáka a V. Širokého. Nejde ale podle něj o polemiku s Širokým, ale s názory, které byly vysloveny na IX. sjezdu KSS a během procesu s „buržoazními nacionalisty“. Jelikož se obvinění z buržoazního nacionalismu opírala téměř výhradně o historickou argumentaci vztahující se především k období působení V. ilegálního ÚV KSS, může se podle A. Benčíka zdát, že ze zprávy „vypadla otázka Clementise“¹¹², který byl v té době v exilu. Materiál ale podle něho postihuje i jeho případ tím, že řeší národnostní otázku a buržoazní nacionalismus obecně. V další části svého projevu Benčík výsledky komise hájí, když říká, že přestože to tak na některých místech vypadá „nejsou to aprioristické závěry, ale výsledky našeho bádání“.¹¹³ Formuluje také velmi jasně svůj postoj k obviněním, která se velmi často objevovala během práce komise i při hodnocení jejích závěrů, a to, že ve snaze očistit „buržoazní nacionalisty“ komise argumentuje tím, že chyby dělali i ostatní, když říká: „Máme-li rozebrat určité názory a chyby, není možné zůstat u toho, jestli budeme rozebírat chyby soudruhů, kteří byli obviněni, ale ukázat, do jaké míry byly tyto chyby jimi zaviněny a že procházela těmito chybami celá strana“.

I na této schůzi se komise věnovala potřebě vyslechnout stanoviska především Širokého a Ďuriše, začínají se však různit názory, zda jim

---

komunistického Československa, zejména politickým procesům a období tzv. Pražského jara.

¹¹¹ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 296, s. 3. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 19. září 1963.

¹¹² Tamtéž (s. 3)

¹¹³ Tamtéž (s. 3)

dosud získané materiály poskytnout, či ne. Prvním, kdo navrhl poskytnout materiál dotyčným politikům, aby k němu zaujali stanovisko, byl M. Lúčan. Ten také navrhuje, aby byli požádáni o podložení referátů, přednesených na IX. sjezdu KSS, fakty. Naopak proti zpřístupnění materiálů byli J. Valo a I. Skála, kteří jakékoli zveřejnění materiálu považují za předčasné. S tím souhlasí i V. Koucký. Naproti tomu R. Cvik nevidí důvod, proč by „*soudruzi Široký, Ďuriš, Bacílek neměli tyto podklady dostat a potom to doplnit ústně, nebo se komise nepohne z místa*“.¹¹⁴ Proti tomu ale Koucký vystupuje s tím, že materiál je ještě nehotový, musí projít řadou úprav a dávat jej komukoli by bylo předčasné. Místo toho navrhuje formulovat otázky písemně, rozeslat je dotyčným, nechat jim určitý čas na rozmyšlenou a potom přistoupit k ústním pohovorům, které by měla doplnit i písemná vyjádření.

Na Skálovu připomínku, že materiál podléhá bez vyjádření Širokého a Ďuriše jisté jednostrannosti, Benčík podotýká, že „*názory druhé strany nebyly slyšeny. Avšak druhá strana byla slyšena z historických dokumentů*“.¹¹⁵ Na to Poláček informuje, že k prvním rozhovorům již došlo. V. Široký měl zástupce komise přijmout, hovořit s nimi a projevit ochotu k další spolupráci. Po té ale odjel na dovolenou, a když se vrátil, tázal se prý, zda může považovat šetření za skončené. J. Ďuriš pak měl hovořit s J. Kladivou a podat i písemné vyjádření na třech stranách. Na pobídku P. Colotky, že se v komisi hovoří stále jen o metodických pokynech, ale praktické závěry že chybí, začíná diskuse o vlastním materiálu.

Podle Jiřího Šolce¹¹⁶ hlavní obvinění IX. sjezdu KSS spočívalo v tom, že Husák a Novomeský poškozovali národně osvobozené hnutí, proto by měl být materiál primárně koncipován jako historická práce o národně osvobozovacím hnutí na Slovensku. Dodává, že tím, že jsou již zpracovány i otázky kolem DAVu, je v základních obrysech hotov

---

¹¹⁴ Tamtéž (s. 6.)

¹¹⁵ Tamtéž (s. 5)

¹¹⁶ Vojenský historik, věnující se především českému a slovenskému odboji za 2. světové války. Působil ve Vojenském historickém ústavu, který musel po začátku normalizace opustit. K odborné činnosti se opět vrátil v devadesátých letech.

a je možno z něho vycházet. Koucký chce objasnění toho, z čeho obžaloba pramenila, kým byla skutečně koncipována. J. Šolc pak k obecným otázkám materiálu dodává, že G. Husák a L. Novomeský byli v nevýhodě, když informovali komisi o svých postojích, protože nedostali žádné otázky a tím pádem hovořili výhradně „z vnitřního přesvědčení“.¹¹⁷

Další diskuse se už týkala konkrétního obsahu textu i jeho formálních stránek. Na prvním místě bylo třeba vyjasnit koncepci úvodu. Některým členům komise, včetně předsedy Kouckého, vadilo, že text je příliš dlouhý, dovozuje závěry a především, že jeho celková koncepce připomíná žalobu. Tento dojem B. Graca, jehož skupina text formulovala, potvrzuje. Dodává ale, že se mělo jednat o úvod pro pracovní skupiny, nikoli pro konečnou verzi zprávy. Přesto ale text hájí proti obviněním ze zaujatosti, když říká: „V materiálu jsou moje názory. K úvodu ... je to opravdu obžaloba. Když někdo pracoval nemarxisticky, musíme ho za to kritizovat“.¹¹⁸ To byl argument, se kterým ostatním nezbylo, než souhlasit. Přesto ale Graca přislíbil, že pro konečnou zprávu bude vytvořen úvod jiný, koncipovaný spíše pro vysvětlení formálního fungování komise. S názorem některých, že komise nemá jako produkt své práce přinést kategorické hodnocení a závěry, ale spíše podklad pro další úvahy, však nesouhlasil ani Koucký, který upozornil: „Pokud nám z fakt na závěr práce vyjde tvrdá kritika či obžaloba, bude to tak“.¹¹⁹

První otázkou spojenou s konkrétním obsahem práce, byl slovenský separatismus. Ten byl vždy vnímán v úzké spojitosti s buržoazním nacionalismem, který se právě v touze po samostatném Slovensku měl projevovat. J. Šolc ale připomíná, že všichni obvinění z buržoazního nacionalismu jakoukoli separatistickou činnost rozhodně popírali a odmítali jako „nejtěžší urážku“, protože „separatismus rovná se

---

¹¹⁷ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 296, s. 9. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 19. září 1963.

¹¹⁸ Tamtéž (s. 17)

¹¹⁹ Tamtéž (s. 17)

ľud'áctví“.¹²⁰ Na to reaguje opěť Graca připomínkou práce prvního ilegálního ÚV KSS a jeho hesel, jako „Za samostatné Slovensko“. Upozorňuje ale, že toto období není snadné zpětně hodnotit, zvláště pro někoho, kdo byl v té době v česko-moravské části bývalého soustátí, kde otázka obnovení Československa byla zcela jasná. To, jak se na Slovensku situace lišila, dokládá i sám Koucký svou vzpomínkou na dobu těsně po osvobození, když říká: „*My při naší práci v té době jsme ani nevěděli, že by mohly být nějaké snahy o udržení samostatného státu. My když přišli na Slovensko v r. 1945, jsme koukali jako blázni, že tam ještě zůstávají celníci, atd.*“.¹²¹ Graca pak vysvětlil, že vzhledem k tomu, že i v rámci Národní fronty existovala v této otázce různá pojetí, komise musela zvolit nějaké hlavní kritérium, podle něhož by mohla celou věc posoudit. Tímto kritériem se stala politika KSČ, kterou Graca hodnotí jako správnou z hlediska marxismu. Tím komunistická strana, podle něj, jako jediná mezi tehdejšími členy Národní fronty obstála.

Poměrně ostrá diskuse se rozvinula okolo témat spojených se vznikem NF na Slovensku a s prvními poválečnými volbami. Místy se zdá až zarážející, jak traumaticky výsledek KSS ve volbách 1946 působil na vedení komunistické strany ještě o téměř dvacet let později, v roce 1963. Téma těchto voleb se více či méně silně objevuje v každé diskusi „barnabitské“ komise, na každém jejím zasedání i na schůzi předsednictva ÚV KSČ, které výslednou zprávu komise hodnotilo. V této souvislosti je znovu a znovu připomínáno, že na Slovensku byly poměry jiné, než v českých zemích. Zatímco do Prahy se z velké části vrátila předválečná reprezentace a navázala na svou práci i v relativně podobné politické struktuře, na Slovensku se tvořilo nové politické vedení. Do komunistické strany, která zde byla již před válkou, přišlo mnoho nových lidí, naopak mnozí předváleční politici, zejména bývalí agráři a ľud'áci, pokud chtěli nadále politicky působit, museli vytvořit nové struktury, nové strany. Proti každé

---

¹²⁰ Tamtéž (s. 19)

¹²¹ Tamtéž (s. 19)

takové obhajobě se ale vždy také zvedly hlasy, že přes to všechno bylo možno dělat více.

Stejně častým námětem debat, ne-li ještě častějším, bylo Slovenské národní povstání. V tomto případě šlo překvapivě o téma poněkud méně emotivní, snad proto, že bylo vnímáno více s odstupem, již jako historické. Byla zde však pečlivě posuzována každá formulace, která by mohla poškodit obraz ryze komunistického vítězství. Dokonce i V. Koucký, který většinou do práce odborníků v subkomisích nezasahoval a nechal je postupovat podle svědectví písemných pramenů, se v tomto případě nechává unést, když říká: „*Bylo by třeba kázat tu živelnost vypuknutí povstání*“.¹²² J. Šolc mu na to však odpovídá: „*To nebylo živelné. Jsou dokumenty, které ukazují, že se s tímto okamžikem počítá*“.¹²³

Přestože i mezi jednotlivými členy komise existovaly rozpory v chápání jednotlivých témat, ze zápisu vysvítá především snaha najít nejen společnou řeč, ale především se dopracovat co nejlíže k pravdě. Nejlépe to vystihuje závěrečná řeč B. Gracy, když říká: „*Náš argument je třeba chápat tak, že my i komise se chceme dopracovat k nějakému poznání. Jsem přesvědčen, že dospějeme ke správným názorům. Diskuse nás bude nutit, abychom docílili rozšíření tohoto elaborátu. Chceme, aby to bylo hlubší rozpracování. Chceme, aby určité věci měly monografický charakter*“.¹²⁴

Ve stejném duchu pak hovoří i V. Koucký, který zasedání schůze uzavírá optimisticky a zároveň ambiciózně: „*Je dobrá pracovní atmosféra. Musíme si odpovědně uvědomit, co děláme. Materiál musí přečkat určitou kritiku, nemůže být napadnutelný ze žádné strany*“.¹²⁵

---

¹²² Tamtéž (s. 24)

¹²³ Tamtéž (s. 24)

¹²⁴ Tamtéž (s. 25)

¹²⁵ Tamtéž (s. 26)

6. Dlouhá cesta k výsledkům

Zhruba od konce září 1963 začíná nová etapa v práci „barnabitské“ komise. Na dosavadních schůzích byla již vyřešena většina formálních otázek ohledně cílů komise, jejího zaměření. Nyní, když byla hotova první varianta výsledné zprávy, se schůze komise změnily z občasných teoretických pohovorů na skutečná zasedání, která již neměla za cíl obecné formulace, ale konkrétní výsledky. Na schůzi, která se konala 30. září 1963¹²⁶ představil V. Koucký dva nové členy komise Michala Sabolčíka a Bohuslava Laštovičku, kteří měli podle jeho slov napomoci zdárnému dokončení práce.

Projednávaným tématem bylo ten den období let 1945–1948. Z toho důvodu byl na zasedání pozván Karel Kaplan, který se tímto úsekem v pracovní skupině zabýval. K. Kaplan v krátkosti zhodnotil výstižnost projevu V. Širokého na VIII. sjezdu KSS v charakteristice situace na Slovensku. Stěžejní zde podle něho byly dva body. V první řadě bylo třeba konstatovat, že Slovensko v plnění vládního programu skutečně zaostávalo, a také konsolidační proces zde nepostupoval tak, jak se předpokládalo, a jak se tomu dělo v českých zemích. Upozorňuje však na objektivní příčiny tohoto stavu, se kterými je třeba ve slovenské situaci počítat. Předně uvádí, že Slovenskem přešla fronta, na což se navázaly jisté ekonomické a politické důsledky. Dále předestřel nesnáze přechodu slovenského komunistického vedení z ilegální práce do legální, čímž vysvětluje „*některé zvláštní tendence, strana byla mladá, učila se, byla velká potřeba kádrů, atd.*“¹²⁷ K otázce nacionalismu uvedl, že v tomto období byly nacionalistické tendence obecně velmi silné, a že existoval jak český, tak slovenský buržoazní nacionalismus, který měl silné protislovenské, resp. protičeské zaměření. Tyto tendence měly být podle jeho slov jak „*v lidu, tak i v členstvu strany*“.¹²⁸ Své vystoupení zakončuje tím, že v práci byla zatím nedostatečná pozornost věnována otázce

---

¹²⁶ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 297. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 30. září 1963.

¹²⁷ Tamtéž (s. 1)

¹²⁸ Tamtéž (s. 1)

federace, protože v období boje proti buržoaznímu nacionalismu byl tento projekt vykládán jako program, který je v rozporu s marxisticko-leninským řešením národnostní otázky. Upozorňuje, že ačkoli to možná nebylo řešení nejúčinnější, bylo federativní uspořádání jedním z řady, o kterých se v té době uvažovalo. S tím souvisel i jeho požadavek věnovat větší prostor tématu vývoje státního aparátu na Slovensku po r. 1945.

Na úvodní Kaplanův příspěvek reaguje poměrně dlouhým proslovem B. Laštovička, podle jehož názoru je materiál postavený chybně. Uznává, že pokud jde o hrubé obvinění z buržoazního nacionalismu, již „Kolderovou“ komisí bylo prokázáno, že jako takové nemá podstatu, proto by se mu nemuselo věnovat tolik pozornosti. Je toho názoru, že podstata problému tkví v něčem jiném, a to v tom, zda byly v komunistické straně dva kursy – jeden ústředního výboru KSČ a druhý Husákův. Na materiálu ho totiž upoutala výrazná snaha zprostit Husáka všech obvinění, která vede až k jisté apologetičnosti celé práce. Přitom, jak se Laštovička domnívá, je průkazné, že v Husákových krocích se určité nacionalistické prvky objevovaly. Základem takových jevů se ale podle jeho slov stala nesprávná koncepce národní fronty, která se dle jeho mínění měla projevit už při ustavování Slovenské národní rady, ve formulaci vánoční dohody. Hlavní rozdíl vidí mezi českým a slovenským pojetím národní fronty, protože zatímco „v koncepci Gottwaldovy národní fronty byla myšlenka národní fronty s jádrem, myšlenka jádra se ve slovenských koncepcích nevyskytuje“.¹²⁹ Za chybné považuje Laštovička také hodnocení spojení sociální demokracie s komunistickou stranou na Slovensku. Zatímco v materiálu je tento krok hodnocen kladně, podle něho je to jedna z příčin neúspěchu komunistů ve volbách 1946. Domnívá se také, že jsou zbytečně zveličovány obtíže, ale naopak zmenšovány subjektivní nedostatky, a to opět zejména pokud jde o Husáka. Hlavní Husákovu chybu pak vidí v tom, že mu chyběl patřičný vztah k českým komunistům a k české dělnické třídě, což

---

¹²⁹ Tamtéž (s. 2)

podle Laštovičky vyústilo v chybné uchopení Košického vládního programu, kdy slovenští komunisté „vzali za svou 6. kapitolu a celá řada jiných ustanovení nebyla považována za závažná pro Slovensko“¹³⁰, což se mělo projevit na postoji k retribučním dekretům, v provádění pozemkové reformy, i při utváření národních výborů. Jak uvádí, byla pro Husáka na prvním místě vždy jeho slovenská národnost a teprve až pak příslušnost ke komunistické straně. Proto se měl vyhýbat konzultacím s Gottwaldem a vedením KSČ obecně. Při společných jednáních pak Husák podle Laštovičky vystupoval vždy spíše jako mluvčí Slovenské národní rady. „V těchto jednáních byl na prvním místě moment národnostní otázky.“¹³¹ Svou řeč uzavírá tím, že objektivní podmínky byly v českých zemích i na Slovensku v podstatě stejné. Jelikož byli „buržoazní nacionalisté“ již soudně omilostněni, není podle Laštovičky na místě dále je za každou cenu ospravedlňovat, ale pro správné poučení rozebrat dopad a odraz vlivu buržoazního nacionalismu na vedoucí slovenské představitele a zejména na Husáka. Na Laštovičkův projev reaguje M. Lúčan upozorněním, že ačkoli v komunistické straně v období 1945–1948 existovaly dvě koncepce řešení národnostní otázky – jedna prosazovaná Gottwaldem, která usilovala o „ustavení našich dvou států, které by odpovídalo uskutečňování revoluce v této etapě“¹³², a druhá federalistická upřednostňovaná některými členy vedení KSS – šetření neprokázalo, že by se jednalo o jakoukoli chybu, kterou by bylo možné kvalifikovat jako nacionalismus.

Do debaty v té chvíli vstoupil V. Biľak, který připomněl, že nejprřednějším úkolem komise a její výsledné zprávy by mělo být objasnění historie komunistické strany, a ne jen samotného Husáka, nebo ostatních „buržoazních nacionalistů“. Těm se má zpráva věnovat do té míry, aby objektivně zhodnotila, zda se skutečně nedopustili – ať už vědomě, nebo nevědomě – politických chyb. „Nejde o to znovu soudit Husáka nebo Novomeského, ale o pravdivé vyhodnocení této

---

¹³⁰ Tamtéž (s. 4)

¹³¹ Tamtéž (s. 5)

¹³² Tamtéž (s. 6)

*doby, která je za námi.*¹³³ Dále pak vyjadřuje souhlas s názorem, že Husák vystupoval více národnostně jako Slovák, než jako komunista. Požaduje také, aby bylo jasně řečeno, zda rozhodnutí, která Husák ve vedení KSS činil, napomáhala přerůstání revoluce, nebo ji naopak brzdila. Přiznává ale, že jeho vlastní hodnocení nemusí být zcela objektivní. *„Možná, že to je osobní, že tu převládá více citového než rozumového, zdá se mi a to by bylo třeba ukázat, že jinou úlohu sehrál Novomeský než Husák, něco jiného byl Clementis, Šmidke atd.*¹³⁴ V otázce vlivu buržoazie na Husáka a Novomeského je ale pevně přesvědčen a dokládá tuto skutečnost kontakty dotyčných s Machem¹³⁵, Karvašem¹³⁶ a dalšími, jejichž zásluhou měli Husák a Novomeský přežít válečné období relativně v klidu, *„zatím co na druhé straně tolik komunistů bylo zavíráno v koncentračních táborech a mučeno“.*¹³⁷ Biľakova poslední poznámka pak směřuje ke způsobu zpracování státoprávních otázek. To by podle jeho názoru mělo v materiálu vyznít tak, že komunistická strana *„obohacuje marxismus určitým způsobem řešení“*, ale zásadně se chce vyhnout formulaci *„oblastní autonomie“*, protože *„tam, kde je republika zakotvena, nemůžeme nastolit oblastní autonomii“.*¹³⁸

Pro menší zaujatost ve prospěch Husáka, Novomeského a Šmidkeho byl i V. Šalgovič, který upozornil na zprávu K. Bacílka, v níž je uvedeno, že všichni tři, přestože neváhali po osvobození přijmout

---

¹³³ Tamtéž (s. 7)

¹³⁴ Tamtéž (s. 7)

¹³⁵ Alexander Mach, slovenský novinář, funkcionář HSLS, hlavní velitel Hlinkových gard a ministr vnitra Slovenské republiky. Provinil se zejména svou aktivní účastí na organizaci transportů slovenských Židů do koncentračních táborů. V době působení „barnabitské“ komise, a až do r. 1968, byl ve vězení.

¹³⁶ Imrich Karvaš, významný slovenský právník, zabývající se hospodářským právem. V Syrového vládách působil nejprve jako ministr bez portfeje, později zastával post ministra průmyslu, obchodu a živností. Po vzniku samostatného Slovenského státu byl jmenován guvernérem Slovenské národní banky. Od roku 1942 zastával funkci předsedy Nejvyššího úřadu pro zásobování. Z této pozice výrazně materiálně a finančně podpořil SNP, za což byl potrestán pobytem v několika německých koncentračních táborech. Dožil se osvobození a po válce se vrátil k pedagogické činnosti. Nesouhlasil ale s únorovými událostmi roku 1948, pročež byl novým režimem pronásledován. Až v roce 1969 byl zcela rehabilitován.

¹³⁷ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 297, s. 8. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 30. září 1963.

¹³⁸ Tamtéž (s. 8)

vysoké posty ve státním aparátu, docházeli na předsednictvo KSS jen jednou týdně, a tedy nevěnovali vývoji dostatečnou pozornost. Ptá se tedy po důvodu jejich volby jít do vedoucích funkcí. Souhlasí také se Sabolčíkem a dalšími v tom, že obtížím na Slovensku je věnován prostor až příliš velký, zatímco možnosti, jaké komunistická strana po SNP na Slovensku měla, nejsou doceněny. Otázka sloučení se sociální demokracií je podle něho stále nejasná a je třeba ji dořešit.

P. Colotka na to vystupuje s faktickou poznámkou, že jelikož jsou všichni členové komise více či méně zároveň pamětníky událostí, není snadné najít patřičný odstup. Mělo by se proto podle něho postupovat soustředěním se vždy jen na úzký úsek a v něm hledat shodu, aby se podařilo názory konečně sjednotit. Pokud jde o faktické připomínky, soustředí se na národnostní otázku. Té by podle něho měl být věnován podstatně větší prostor. Dle jeho názoru se na základě dokumentů jeví, že varianta federace byla z počátku moskevským vedením přijímána, ale postupně se od tohoto konceptu upouštělo. Vlivem nedostatečné komunikace to však nemohlo být vysvětleno vedení KSS, čímž vznikaly nedostatky. *„Kdyby byla jasná strategie, tak komunisté by se jednoznačně dívali na tento problém a vyvodili by závěry, které by byly sladěny.“*¹³⁹ Podotýká ale, že k tomuto problému nejsou dostupné žádné materiály. Jako další závažný problém vidí vztahy mezi staršími (Široký, Ďuriš) a mladšími (Husák, Novomeský) komunisty, kterým navzájem chybělo spojení. Chyby, ke kterým došlo, ale podle něho nelze označit za chyby jednotlivců. V otázce možností komunistické strany pro získávání voličů v roce 1946 je přesvědčen, že v pohledu na slovenskou otázku existovala určitá iluze o popularitě strany po Slovenském národním povstání. *„Neúspěch voleb a další věci, zde je opravdu třeba spojit s podmínkami a tradice je nutno respektovat.“*¹⁴⁰

Po další diskusi, do které svými názory přispěli J. Šimek, J. Valo, B. Graca a M. Klír, kdy se jedni více, jiní méně za materiál stavěli, nebo ho naopak chtěli přepracovávat, vystoupil I. Skála s objektivní

---

¹³⁹ Tamtéž (s. 10)

¹⁴⁰ Tamtéž (s. 10)

připomínkou, že z rozdílnosti názorů, jež mezi jednotlivými členy komise panuje, je zřejmé, že přes všechny dosavadní diskuse nebyl dosud pevně stanoven úkol, kterým se má komise zabývat a způsob, jak má postupovat. Vyjádřil názor, že stanovená metodologie pro práci s dokumenty by měla být zachována. Souhlasil s některými z diskutujících, že komise by ve své práci neměla připustit žádné apriorismy. Podle něj je úkol komise širší, než jen rehabilitovat Husáka. Pravým úkolem by mělo být nalezení příčin stagnace KSS po osvobození – nejen objektivních ale i subjektivních. Dále se Skála vyjadřuje k tématům sjednocovacího sjezdu v Banské Bystrici a slučovacího sjezdu KSS a KSČ. To jsou podle něho otázky, jimž je třeba se dále věnovat. Ptá se ale, zda hlavním úkolem komise je zhodnocení politické odpovědnosti některých osob za jejich chyby a tím určení pravdivosti či nepravdivosti obvinění vznesených na IX. sjezdu KSS, či zda *„je úkolem komise zhodnotit politiku strany a slovenských orgánů z hlediska generální linie strany, pak by bylo správnější určit si, jaká byla generální linie strany a z tohoto hlediska zkoumat její plnění orgány i jednotlivci“*.¹⁴¹ Na to odpovídá J. Kladiwa, který vysvětluje, že když se na zaměření komise ptali A. Novotného, *„řekl, držte se generální linie strany, jak byla uplatňována, velmi objektivně dělejte závěry a padni pak komu padni“*.¹⁴² Podle V. Kouckého byl naopak úkol komise vymezen zcela jednoznačně: *„Prozkoumání kritiky buržoazního nacionalismu v činnosti KSS, jak byla pronesena na IX. sjezdu nejenom z hlediska kritiky existence či neexistence chyb, nacionalistických tendencí, proudů, úchylek v činnosti KSS při provádění generální linie v období národně demokratické revoluce“*.¹⁴³ Při celkovém hodnocení materiálu se pak Koucký vyjadřuje o jeho druhé části (1945–1948) příznivěji, než o části první (1939–1945), i když i druhá část má do značné míry charakter Husákovy obrany. Přesto je ale podle něho třeba zaměřit se na státoprávní otázky a poměr Čechů a Slováků

---

¹⁴¹ Tamtéž (s. 17)

¹⁴² Tamtéž (s. 18)

¹⁴³ Tamtéž (s. 19)

a na to, zda byly, či nebyly „dvě tendence, dvě linie, dva směry při provádění politiky strany ..., poněvadž fakt je, že rozpory mezi vedením KSS a KSČ v období košického programu do žilinské konference byly velmi hluboké a zanechaly trvalé stopy i v dalších letech v činnosti strany“.¹⁴⁴ Všechny nadnesené otázky pak doporučuje řešit především v pohovorech, protože pouze na základě písemných materiálů není podle jeho názoru možné dospět k detailnímu poznání.

V dalším diskusním příspěvku se k problematice nacionalismu vrací Zdeněk Jičínský¹⁴⁵, když vysvětluje, že samotné zdůrazňování nacionálního momentu v politice KSS není možné chápat jako nacionalismus, ale spíše jako reakci na válečná hesla a sliby moskevského vedení, které razilo heslo „rovný s rovným“. Dále Jičínský odpovídá na otázky některých svých předřečníků ohledně dvou koncepcí státoprávního vývoje v komunistické straně. Tu jasně odsouvá jako bezpředmětnou, podle jeho názoru dokumenty nic takového nenaznačují. Vyjadřuje se pak také konkrétně k Husákovi, o kterém tvrdí, že byl pověřován řízením těch nejobtížnějších úseků a z dokumentů, podle Jičínského, nevyplývá, že by Husák při své práci neobstál. Tomu však oponuje Laštovička, který, spíše svými vzpomínkami a zkušenostmi než dokumenty, dokládá, že Husák stranickou práci zanedbával. Jeho úspěchy a kvality nepopírá, zdůrazňuje však, že byl často ve sporu s K. Gottwaldem, že nespolečně pracoval se staršími slovenskými komunisty, a že jeho kontakty s potenciálními voliči byly také velmi slabé, protože „jakkoli

---

¹⁴⁴ Tamtéž (s. 20)

¹⁴⁵ Český právník, politik a publicista, autor řady odborných knih, statí a učebnic, nejdříve člen KSČ, posléze OF a OH, dnes ČSSD. Po studiu Právnické fakulty UK v Praze v letech 1954 až 1964 působil jako docent na Vysoké škole politické. V letech 1964 až 1970 přednášel na Právnické fakultě UK v Praze, kde roku 1969 získal profesuru. Jako právník se zaměřuje na teorii státu a práva, ústavní právo a politologii. Bývá označován za stoupence právního pozitivizmu. V šedesátých letech byl Zdeněk Jičínský členem několika významných odborných komisí: komise pro přípravu tzv. socialistické ústavy 1960, "barnabitská komise" a krátce též Právní komise ÚV KSČ v roce 1964.

byl dobrý řečník, tak po schůzích nechodil“.¹⁴⁶ Na to reaguje V. Koucký otázkou, zda po žilinské konferenci nebyly rozpory v KSS mezi starým a novým vedením. Zde do diskuse opět vstupuje K. Kaplan, který podotýká, že vypracovaný materiál rozpory a názorovou různost uvnitř KSS i mezi KSS a KSČ nepopírá, ale že je třeba si uvědomit velký rozdíl ve formování národní fronty v českých zemích a na Slovensku, kde byly podmínky zcela jiné. Je toho názoru, že mnohé z nedostatků, které byly „buržoazním nacionalistům“, či KSS obecně vytýkány, zvláště neúspěch ve volbách 1946, pramení spíše z přehnaných očekávání českých komunistů. Na to ovšem Červinka a Růžička oponují tím, že ve stranické práci bylo možno udělat víc. Naopak Martiňák více méně s Kaplanem souhlasí, když uznává, že ve vedení KSS „naděje a iluze byly“¹⁴⁷, stejně jako ostatní ale uznává, že vztahy mezi KSS a KSČ nebyly optimální, a že lepší komunikace a porozumění na obou stranách mohly přinést úspěšnější volební výsledek.

Na to už reaguje pouze Koucký, který schůzi uzavírá s tím, že by se měla větší pozornost věnovat samotné otázce nacionalismu. Příští schůze byla naplánována na 7. října dopoledne a věnovat se měla III. části materiálu.

6.1.1. Schůze komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 7. října 1963

Ačkoli tato schůze začala poklidně, tak, jako všechny předešlé, měla se stát přelomovým momentem celého dalšího pojetí buržoazního nacionalismu, přístupu k jeho „nositelům“, ale i podoby výsledné zprávy, kterou komise odevzdávala zhruba o dva měsíce později a jejího celkového ladění, které bylo nakonec mnohem „výkladovější“ a bližší historiografii, než bylo původně zamýšleno.

---

¹⁴⁶ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 297, s. 23. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 30. září 1963.

¹⁴⁷ Tamtéž (s. 25)

Ve svém úvodním projevu sdělil V. Koucký komisi, že se rozhodl držet metody, jakou komise pracovala i na předchozích schůzích, tedy posuzovat vždy jednu časovou kapitolu materiálu, který byl komisi předložen pracovními skupinami. 7. října bylo na programu období po r. 1948. Ještě než předal slovo Miroslavu Klírovi¹⁴⁸, aby ten představil dosavadní výzkum tohoto období, informoval ještě Koucký o probíhajících pohovorech s V. Širokým a plánovaném pohovoru s J. Ďurišem. Poprvé se také zmiňuje o blížícím se termínu odevzdání, který měl být začátkem listopadu, což v komisi vyvolávalo jistou nervozitu.

M. Klír podal na úvod schůze v delším projevu ucelenou charakteristiku odevzdaného materiálu, jenž podle jeho slov vyžaduje rozsáhlejší úpravy, protože od doby, kdy byl zpracován, se podařilo zjistit mnoho nového a prostudovat větší množství dokumentů. Na Klírov projev navázala, v porovnání s předchozími schůzemi, nezvykle klidná a věcná debata. Možná právě proto, že Klír představil materiál jako nehotový, proti němu nikdo výrazněji nevystupoval, také nástin dalších úprav byl všeobecně odsouhlasen. Delší diskuse byla věnována zejména vlivu maďarského procesu s László Rajkem¹⁴⁹. Na souvislost s ním upozornili Peter Colotka a Milan Hübl¹⁵⁰. Přidal se i B. Laštovička, který vzpomněl na dopis M. Rákosiho adresovaný K. Gottwaldovi, ve kterém si měl Rákosi stěžovat, že „*děláme* [v Československu, pozn. HG] *komplikace, poněvadž my nic*

---

¹⁴⁸ Český historik dějin dělnického hnutí a KSČ. Za plnou rehabilitaci G. Husáka a L. Novomeského se značně zasazoval, což mu v sedmdesátých letech Husák oplatil zákazem vědecké činnosti a čtyřmi lety vězení.

¹⁴⁹ László Rajk, tak jako Vladimír Clementis, zastával post ministra zahraničních věcí. Celé zaměření kampaně proti buržoaznímu nacionalismu bylo zacíleno na Slovensko právě z toho důvodu, že zde bylo více styků s Maďarskem a tedy „větší naděje“, že se zde buržoazní nacionalisty podaří „nalézt“. Rajk byl zatčen 30. května 1949 a maďarsko na vedení KSČ výrazně tlačilo, aby již byli českoslovenští buržoazní nacionalisté „odhaleni“, a aby se tak mohlo v procesu s Rajkem použít i jejich případu.

¹⁵⁰ Vědecký pracovník Ústavu dějin evropských socialistických zemí ČSAV v Praze. Zabýval se zejména historií dělnického hnutí, nejnovějšími dějinami střední Evropy a problematikou soudobého socialismu. V šedesátých letech patřil k hlavním představitelům intelektuálně-reformního křídla v KSČ a podílel se na přípravě politických rehabilitací. V letech 1968 – 1969 působil jako rektor Vysoké školy politické ÚV KSČ. Byl členem ÚV KSČ a poslancem ČNR, v roce 1969 pak ještě krátce poslancem SN FS, pak byl ale zbaven všech funkcí a v roce 1970 vyloučen z KSČ.

neděláme a oni nemohou jmenovat na procesu a to všechno brzdí.¹⁵¹ V dopise mělo být i varování, že ministerstvo zahraničních věcí není spolehlivé. Na to ovšem Klír reaguje sdělením, že takové dokumenty neměla jeho skupina k dispozici, že v materiálech Rajkova procesu je jistě mnohé, co by celkový obraz událostí změnilo, ale že nejsou zpřístupněny. Přesto však Klír potvrzuje, že právě maďarský nátlak mohl být důležitým momentem při konstrukci procesu, se kterým, jak se to jevílo podle jemu dostupné dokumentace, se skutečně nepočítalo až do doby těsně před IX. sjezdem ÚV KSS. Tyto skutečnosti jsou podle něho zřejmé *„jednak ze zprávy, která byla ke sjezdu připravena a kde vůbec tato problematika [buržoazní nacionalismus, pozn. HG] nějak nebyla zařazena“*¹⁵², a dále také z rozhodnutí V. Širokého o svolání ústředního výboru KSS za účelem *„posouzení referátu, ovšem hlavním obsahem tohoto referátu je právě problematika buržoazního nacionalismu“*.¹⁵³ Na druhou stranu však přiznává, že již v druhé polovině roku 1949 podnikala StB kroky k získání důkazů o vině „buržoazních nacionalistů“ tím, že začala s prvními výslechy. Vina byla nejprve připsána V. Clementisovi, brzy se ale obvinění začalo rozšiřovat i na další osoby. Mezi ty, které StB vyslechla ještě před koncem roku 1949, patřili podle poznatků pracovní skupiny, jak to charakterizoval Klír *„Nový, Löbl, Mitelman, Černý, prostě řada dalších vyslýchaných v té době“*.¹⁵⁴ Datace výslechu byla značně ztížena tím, že materiály státní bezpečnosti, ze kterých komise vycházela, nebyly datovány. Okruh lidí, se kterými bylo nutno hovořit se tak ještě výrazně rozšířil. Jak podotkl V. Šalgovič, vyslýchaní – Nový, Löbl, Mittelman-Dedinský – jsou dosud naživu, stejně jako Hložková, která byla vyslýchána již v r. 1948, a je tedy potřeba je vyslechnout, už jen proto, že *„nejlépe budou moci potvrdit, v kterých měsících byli vyslýcháni“*.¹⁵⁵

---

¹⁵¹ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 298, s. 21. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 7. října 1963.

¹⁵² Tamtéž (s. 22)

¹⁵³ Tamtéž (s. 22)

¹⁵⁴ Tamtéž (s. 22)

¹⁵⁵ Tamtéž (s. 29)

Zde poprvé přichází v úvahu, že v celém případě buržoazně nacionalistické úchyly by se mohlo jednat ne jen o neúměrný trest za politické chyby, ale přímo o obvinění vykonstruované zcela uměle, a to dokonce na základě vnějšího podnětu. Poprvé je jako hlavní faktor, který stál u kořenů celého procesu, představena celková atmosféra v mezinárodním komunistickém hnutí po rezolucích Informbyra ohledně situace v Jugoslávii, které podobné procesy spustily ve všech zemích východního bloku. Když Klír tento závěr, ke kterému jeho skupina dospěla, představil, nikdo neprotestoval.

Přesto, anebo možná právě proto, se z práce komise nevytratila snaha každé obvinění, které bylo proti „buržoazním nacionalistům“ vzneseno, prošetřit a popřít každou jednotlivost na základě studia archivních pramenů, nikoli popřít obvinění jako celek a argumentovat jen známými mezinárodními okolnostmi. Tím, že komise došla právě k tomu poznání, že obvinění z buržoazně nacionalistické úchyly je pouhý konstrukt, byla již jen krok od označení těch, kteří tento konstrukt vytvářeli, a jakým způsobem. Tím se však komise dostávala do nelehké situace. První a hlavní žalobce v procesu, Viliam Široký, již sice několik málo týdnů nezastával post předsedy vlády, z politického života však dosud odstraněn nebyl a stále požíval jisté vážnosti. Komise tedy musela mít všechny své argumenty pevně založené na archivních dokumentech, či na reprezentativním množství shodných výpovědí. Nešlo ovšem jen o pochybení jednotlivců. Problémem celostranickým se mohlo stát odhalení „nesoudružských“ metod v řízení komunistické strany. Zatímco podle ideálních představ měla závažná rozhodnutí ovlivňující celostátní vývoj vznikat na základě široké diskuse, z níž by vzešlo nejlepší řešení, v období, kdy *„se tady vytvářela generální linie socialistické výstavby ... to souvisí s celým systémem kultu osobnosti ... byla tu vyvolána určitá atmosféra, hledání nepřátel ad., docházelo k tomu, že rozdílné názory na řešení otázek vyslovených v diskusi ... pak byly vydávány za doklad argumentující proti tomu, kdo tyto názory vyslovil.“*¹⁵⁶

---

¹⁵⁶ Tamtéž (s. 23)

Jako konkrétní příklad pak Klír udává jednání o nové ústavě po únoru 1948, kdy podle jeho informací ani žádná diskuse připuštěna nebyla. Kultem osobnosti se přitom nemyslí pouze kult Stalina v zemích východního bloku obecně¹⁵⁷, ale pro Slovensko především kult Viliama Širokého, o jehož nadvládě nad ŠtB již v komisi nikdo nepochyboval. Na otázku, zda je možné nějak doložit, do jaké míry se na předsednictvu ÚV KSS postupovalo na základě všeobecné diskuse a do jaké míry na základě diktátu jednoho člověka, či jedné názorové strany, odpovídá další z členů pracovní skupiny Z. Jičínský vysvětlením, že rekonstruovat průběh jednání je obtížné, protože „*podklady z jednání předsednictva ÚV KSS jsou dosti neúplné, většinou tam jsou usnesení, někdy je tam závěrečné slovo soudruha Širokého, ovšem zápis o jednání většinou není*“.¹⁵⁸

Proti označení buržoazního nacionalismu za čirý konstrukt vystoupil V. Biľak tvrzením, že ve vedení KSS nebyly spory a ani atmosféra strachu. Ptá se tedy, jak vysvětlit, že Husák i Novomeský tak rychle provedli sebekritiku, pokud nebyla oprávněná. Na to ovšem oponuje Július Šefránek¹⁵⁹, když mimo jiné říká: „*Soudruh Široký jiný názor nesnášel. Stalo se, že někdy i jiný soudruh přednesl jiný názor ... ale těch bývalo málo, ale obyčejně byly velmi ostře odmítnuty ... že nebyly spory, nebyl ani pocit strachu. Každý věděl, jaké metody ve straně vládnou*“.¹⁶⁰ K Šefránkovi se připojuje i Graca, když vysvětluje, že

---

¹⁵⁷ O kultu Klementa Gottwalda se v materiálech v podstatě nehovoří. Snad proto, že to byla spíše záležitost českých zemí. Pravděpodobnějším důvodem je ale to, že samotná existence tohoto kultu nebyla ani na počátku 60. let plně přijata. Gottwaldovy výroky jsou v textu obecně brány jako nezvratná fakta, podle kterých se určuje, jaký byl správný směr. Pokud se jednalo v souladu s Gottwaldovými pokyny, jednalo se správně a naopak.

¹⁵⁸ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 298, s. 27. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 7. října 1963.

¹⁵⁹ Funkcionář KSČ, šéfredaktor Pravdy, vedoucí oddělení propagace a agitace na ÚV KSS. Profesor vědeckého komunismu ÚML a rektor UK v Bratislavě. Věnoval se otázkám komunistické ideologie, filozofie a dějinám komunistického hnutí. Vedl kroužky a večerní školy stranického vzdělávání. Autor studií, propagandistických článků a brožur. Účastník ilegálního protifašistického odboje a SNP. Během SNP hlavní redaktor Pravdy v Banské Bystrici, účastník sjednocovacího sjezdu KSS a soc. demokracie v Banskej Bystrici.

¹⁶⁰ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 298, s. 37. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 7. října 1963.

ačkoli se to tak na první pohled může zdát, sebekritika rozhodně nebyla ani pro Novomeského, ani pro Husáka snadnou záležitostí. Je sice pravda, že na přednesená obvinění odpověděli takřka okamžitě, ale podle zápisu z předsednictva Novomeský nejprve vůbec nevěděl, jak reagovat, Husák se některým bodům začal i přímo na místě bránit. Teprve po konzultaci se Štefanem Baš'ovanským na sebekritiku přistoupili s tím, že ji považovali spíše za formální.¹⁶¹ M. Klír pak ještě dodává, že sebekritika mohla být v dané situaci chápána i jako snaha předejít procesu. Ve všech okolních zemích v té době již probíhaly procesy právě s „buržoazními nacionalisty“ a po další rezoluci Informbyra byla otázka „buržoazně nacionalistických úchylek [stavěna, pozn. HG] do jedné roviny s agenturou imperialistů“.¹⁶² Prostá snaha předejít procesu, který mohl, jak ukazovaly příklady z takřka všech zemí východního bloku, skončit pokud ne trestem smrti, pak alespoň dlouholetým odnětím svobody, se tak jeví více než pochopitelná. Upozorňuje ale přitom, že ani při sebekritice nepřipustili, a zejména Husák, všechny přečiny, jež jim byly dávány za vinu. Již od začátku Husák striktně odmítá vše, co by potvrzovalo jeho spojenectví s buržoazií obecně, nebo i jen s J. Lettrichem, jako jejím zástupcem. Skutečnost, že i v situaci počátku padesátých let, kdy snad Husák mohl doufat, že právě jen včasná sebekritika ho může zachránit a přesto svým způsobem vzdoroval, je důkazem o jeho nevině v této věci. Z. Jičínský v této souvislosti ještě připomíná rozhovor Gottwalda s Husákem a Novomeským. Podle svědectví L. Novomeského k tomuto rozhovoru mělo dojít ještě v roce 1948 a Gottwald měl oba varovat před jugoslávským příkladem.¹⁶³ To sice podle Jičínského slov nedokazuje, že již v této době by začaly přípravy procesu, ale jak říká: „Ukazuje to na to, že už jaksi soudruzi se museli připravit na leccos“.¹⁶⁴

---

¹⁶¹ Tamtéž (s. 37)

¹⁶² Tamtéž (s. 38)

¹⁶³ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 298, s. 39. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 7. října 1963.

¹⁶⁴ Tamtéž (s. 39)

Diskusi přerušil Bohuš Garca dlouhým projevem, při kterém se nedal přerušit, ačkoli se o to někteří členové komise, včetně jejího předsedy Vladimíra Kouckého, několikrát pokoušeli. V tomto projevu Graca velmi nekompromisně shrnul, jak by měla vypadat výsledná zpráva, co v ní nesmí chybět a jaký má mít vliv na příští historiografii. Vysvětlil, že období kolem IX. sjezdu pokládá za nejkritičtější nejen pro práci komise, ale především pro vývoj KSS. Poukázal na to, že na tomto sjezdu bylo nezbytně nutné se s buržoazně nacionalistickou úchylnou ve straně vypořádat, ale pouze z hlediska tehdejšího pohledu na věc. To bylo nezbytné, jak Graca říká, „z hlediska logiky tohoto sjezdu, chtěl bych říci, že je to logika ne už pravdy, ale logika kultu osobnosti, která, kdybychom se pohybovali v této logice, tak bychom se asi pravdy nedopátrali“.¹⁶⁵

Graca vede myšlenku tak, že v perspektivě této logiky, bylo ideologické upevňování strany a s tím i jednoty lidu nezbytné. V tomto světle je tedy možné se všemi závěry IX. sjezdu KSS souhlasit. Zároveň byl ale tento sjezd kritickým momentem, kdy strana opustila „leninské principy“ a „socialistickou zákonost“ a vydala se cestou teroru a „nezákoností“, a to pod vlivem cizího podnětu a metod bezpečnostního aparátu. Přitom právě IX. sjezd je oním úhelným kamenem, kde mělo vedení strany ještě na výběr: přednést připravené referáty, sestavené na základě usnesení IX. sjezdu KSČ, nebo je opustit a zahájit s kritikou buržoazního nacionalismu. Sjezd byl stěžejní i po stránce opouštění svobodné stranické práce a svobodného vyjadřování. Právě zde se začaly uplatňovat direktivy o tom, kdy tleskat, kdy vyjadřovat souhlas, a kdy naopak opovržení. Za tragické Graca považuje, že ve stejném období probíhá vrcholná fáze budování socialismu, jeho ideologického upevňování, výchovy „nového člověka“ a upevňování morální a politické jednoty československé společnosti.¹⁶⁶ Ta byla silně poznamenána právě

---

¹⁶⁵ Tamtéž (s. 40)

¹⁶⁶ Projev Bohuše Gracy, NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 298, s. 40 - 49. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 7. října 1963.

historiografií druhé poloviny 50. let, protože právě v té době patřila historiografie mezi nejúčinnější nástroje převýchovy.

Přepis projevu čítá zhruba 10 stran textu, který je místy velmi úsečný, jinde naopak tvořený dlouhými souvětími, mnoho vět končí do ztracena, některé nemají přísudek apod. To naznačuje, že Graca byl pravděpodobně velmi rozrušený. Hlavním poselstvím jeho řeči je ale to, že případ „buržoazních nacionalistů“ se v žádném případě nesmí řešit bez vědomí veřejnosti, že celá věc se musí prošetřit tak detailně a objektivně, jak jen bude, vzhledem ke zpřístupněnému materiálu možné. Navíc tím, že obžaloba použila převážně historické argumentace, zdeformovala historiografii slovenského odboje za 2. světové války i procesu znovuoobnovení společného státu.

Za přímo skandální označuje Graca porušení principu sebekritiky, která, ač byla všemi obviněnými několikrát manifestačně pronesena, nebyla vzata na vědomí, čímž celá idea sebekritiky jako ozdravného momentu utužování upřímných vztahů mezi členy komunistické strany, ztratila smysl. Dál se už Graca přímo ptá: „*Komu překážel Clementis v politice, když byl bankovním úředníkem v roce 1950*“¹⁶⁷, stejně přistupoval i ke Šmidkemu, o kterém říká: „*Soudruh, srostlý se slovenským dělnickým hnutím a s komunistickým prostředím. Z toho, jak na sjezdu v komisích se posuzovala tato otázka, zdá se, že překážel dělnický původ ... ale to už je tedy katastrofální*“.¹⁶⁸ Podle svých slov Graca nechce, aby výsledný materiál komise hledal viníky, musí ale poukázat na to, že v případě Šmidkeho i Clementise šlo o oběti „*porušování leninských norem stranického života a když se toto porušování nezastavilo ani před Schmidkem*“¹⁶⁹, *tak se už nemohlo zastavit před nikým*“.¹⁷⁰ Prošetření případu „buržoazních nacionalistů“ i celého průběhu IX. sjezdu KSS je tedy stěžejní pro vývoj další historiografie a zejména pro dodržení nové linie strany stanovené

---

¹⁶⁷ Tamtéž (s. 44)

¹⁶⁸ Tamtéž (s. 44)

¹⁶⁹ Německá forma jména je zřejmě způsobena tím, že byl vždy pořizován zvukový záznam schůze a teprve na jeho základě byl dělán přepis. Ve všech ostatních dokumentech je jméno psáno „Šmidke“.

¹⁷⁰ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 298, s. 44. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 7. října 1963.

na XII. sjezdu KSČ. Zároveň, jak Graca doufá, bude nově pojatá historiografie schopná přinést sblížení českého a slovenského národa, které bylo dříve znemožněno zpochybňováním snad vůbec nejvýznamnější události slovenských dějin, Slovenského národního povstání. Očištění „buržoazních nacionalistů“, jejichž odsouzení bylo pro mnoho Slováků skutečným traumatem, snad, jak Graca doufá, napomůže vzájemnému smíření.

Svůj projev Graca uzavírá tím, že nyní by se komise měla soustředit na to, jak se z obecné kritiky buržoazního nacionalismu a z boje proti tomuto směru vedeného, stala kritika a boj adresný. Kdy, jak, kým a proč byli právě tito lidé označeni za „buržoazní nacionalisty“.

Na vznesené otázky dává B. Gracovi odpověď B. Laštovička. Připomíná, že způsoby, podle kterých byly obžalovaní do různých politických procesů vybírání, prošetřila a určila již „Kolderova“ komise. Vyjmenovává, že kritérii pro obžalobu se staly čtyři hlavní okruhy, mezi něž patřilo působení v západním křídle exilu za druhé světové války, přežití věznění v koncentračním táboře, účast ve španělské občanské válce. Posledním okruhem pak byli lidé, kteří „*dělali nějaké chyby, byli pro ně kritizováni, a tudíž zde jsou také potenciální nepřátelé a škůdci, protože škůdce nakonec musí nějak škodit, no tak to dělá více méně nějakými menšími, většími chybami*“.¹⁷¹ Podle Laštovičkových slov byl v době politických procesů podle těchto okruhů sestaven seznam lidí, který se dále doplňoval, až obsáhl asi 600 funkcionářů, kteří pak byli systematicky sledováni a pokud se naskytla příležitost, či potřeba, mohli být na základě všech svých minulých chyb, kterým byl dán patřičný výklad, odsouzeni. Přitom do jednotlivých skupin, byli zařazováni zcela uměle a často dokonce nahodile. Proces s buržoazními nacionalisty je toho jasným příkladem a Laštovička poukazuje na to, že již předešlá komise konstatovala, že tento proces proběhl, protože „*se to tak nějak hodilo, aby zase byla jedna grupa pohromadě*“.¹⁷² Ale právě z toho důvodu, že k těmto závěrům došla již předchozí

---

¹⁷¹ Tamtéž (s. 49)

¹⁷² Tamtéž (s. 51)

komise, Laštovička požaduje, aby se „barnabitská“ komise přestala zabývat vinou „buržoazních nacionalistů“, protože to, že odsouzení, v takovém měřítku a takové formulace obvinění, nebylo podložené vůbec ničím, je známý fakt. Tato komise, by se podle Laštovičky měla zaobírat tím, zda „buržoazní nacionalisté“ nějaké chyby dělali a pokud ano, tak jaké. V jejich případě se totiž již nejednalo o rehabilitaci občanskou a soudní, ale o rehabilitaci stranickou a k té by podle Laštovičky nemělo dojít, pokud by se prokázalo, že morální úroveň dotyčných (a jednalo se především o Husáka, protože Novomeský žádné politické ambice nedával najevo), není dostatečná. Do opozice proti Gracovi se Laštovička dostává i tvrzením, že generální linie komunistické strany by neměla být zpochybněna, protože je podle něho správná, chybné bylo pouze její plnění. O tom, že „buržoazní nacionalisté“ nebyli zcela bez viny, je Laštovička podle svých slov pevně přesvědčen. Opět se ptá po příčinách neplnění Košického vládního programu, z něhož byla některými komunisty na Slovensku uznávána jen šestá kapitola. Chce vysvětlení toho, proč, přestože byl zvolen společný ústřední výbor KSČ a KSS, tento nezasedal a nebyl na Slovensku respektován jako ústřední orgán. Tvrdí, že Československo bylo chápáno ne jako jednotné, ale jako dva státy. Dále upozorňuje na roli Slovenské národní rady, která měla na Slovensku větší autoritu, než ÚV KSS. Přímo vyslovuje to, co už bylo jednou v komisi zamítnuto, tedy, že byly dvě linie ve straně, že na Slovensku se postupovalo jinak, než v českých zemích, v čemž vidí velké nebezpečí pro další existenci státu. Z těchto důvodů Laštovička nemůže a nechce souhlasit se závěry komise, zejména s tím, že by se mělo přehodnotit vyloučení Husáka i Novomeského z ústředního výboru. Důvodem jeho obav je jeho přesvědčení, že „*politický profil a zralost soudruhů, o které se v tomto případě konkrétně jednalo, jejich stupeň věrnosti třídnímu hledisku neopravňoval celkem k funkci v ústředním výboru*“.¹⁷³ Pokud rehabilitace bude provedena, měla by podle Laštovičky v první řadě

---

¹⁷³ Tamtéž (s. 60)

znamenat navrácení cti komunisty, ale rozhodně by neměla být vykládána jako nárok na nějaký určitý post, či funkci. O umístění Husáka a Novomeského by měla rozhodnout právě objektivní analýza jejich charakteru, schopností a smýšlení vůči komunistické straně, a právě vypracování takové analýzy by se mělo stát pravým úkolem komise.

Proti tomuto přístupu se staví J. Macek, který není v obhajobě „buržoazních nacionalistů“ zdaleka tak radikální, jako B. Graca, ale za svým názorem jakkoli ho neprosazuje agresivně, stojí přesto pevně. Pokud jde o projevy buržoazního nacionalismu v chování Šmidkeho a Cimetise, ale i Husáka, Novomeského a dalších, kteří byli v procesu odsouzení, nemá nejmenší pochybnosti, že šlo skutečně jen o konstrukt. Právě jeho úkolem bylo v komisi prošetřit Husákův poměr k výměně obyvatelstva s Maďarskem a k Maďarům obecně. Výsledkem studia článků, které Husák ve zkoumané době publikoval, bylo zjištění, že se zde žádné nacionalistické tendence nevyskytují. Mírným, až defenzivním způsobem pak Macek žádá, aby *„bylo možno aspoň jednou větou ... na to upozornit ... jistě je to důležitá věc, že soudruzi, kteří jsou obviňováni z buržoazního nacionalismu, naopak v národnostní problematice ukazovali v těch publikovaných článcích ... správné marx-leninské stanovisko v národnostní problematice maďarské, tak ve vztahu k československému“*.¹⁷⁴

Podle jeho mínění je hlavním úkolem materiálu prošetření a snad i konečné vyřešení slovenské otázky, jejíž potlačení na konci čtyřicátých a začátku padesátých let dává za vinu V. Širokému. Přiznává, že teprve na jaře 1963 v souvislosti s prací „Kolderovy“ komise, kdy se proces s „buržoazními nacionalisty“ začal také řešit, si poprvé uvědomil problematiku slovenské otázky. Došel k poznání, že i on sám jako Čech, který zažil Mnichov, chová ke Slovensku latentní nedůvěru, a že právě to mohl být faktor, který silně ovlivnil přípravu procesu a jeho zacílení do řad KSS v prosté obavě *„jen aby ze Slovenska nepřišla zase rána, která by rozbila společný náš stát“*.¹⁷⁵

---

¹⁷⁴ Tamtéž (s. 64)

¹⁷⁵ Tamtéž (s. 65)

Jeho názorem tedy je, že úkolem komise není rozhodnout, zda Husáka a Novomeského rehabilitovat, či ne, ale zjistit, zda jejich působení v daném období je možno kvalifikovat jako závadné. Z toho důvodu navrhuje vytvořit pokud možno co nejplastičtější a nejrealističtější obraz toho, co se tehdy dělo, „*aby se nepřestřelovalo, nevychylovalo na jednu ani na druhou stranu, ale docílilo se maximálně objektivního pohledu na celou tu otázku. Já víc nechci.*“¹⁷⁶

Výše popsanými třemi proslovy jsou názorně reprezentovány tři hlavní postoje, které členové komise ke svému úkolu zaujímali: snahu odčinit křivdy spáchané na „buržoazních nacionalistech“ a potrestat jejich viníky; snahu ospravedlnit jejich vyloučení z ÚV KSS a najít důvody, proč je tam znovu nepřijmout; najít co možná nejobjektivnější obraz doby, aby bylo možno se z něj poučit.

Na příspěvky B. Gracy, B. Laštovičky a J. Macka reagoval, opět poměrně dlouhým proslovem, V. Koucký¹⁷⁷, který se snažil situaci poněkud uklidnit a hledal proto jakousi střední cestu, očividně mu však nejbližší byl názor Laštovičkův. Přestože ostře odsuzuje vliv kultu osobnosti, který způsobil mnoho zločinů na nevinných lidech, požaduje, aby se komise zabývala nacionalismem v KSS jako takovým. Ačkoli přídomek „buržoazní“ je v případě všech obviněných zcela vykonstruovaný, o existenci určitých nacionalistických tendencí Koucký pochybnosti nemá. Proto je podle jeho názoru třeba prošetřit každé vznesené obvinění, které se kdy vůči „buržoazním nacionalistům“ objevilo, a to skutečně věcně, nikoli obecnými formulacemi. Poukázal na to, že již ve výsledné zprávě předchozí komise bylo jasně řečeno, že ačkoli se nejednalo v žádném případě o vědomé poškozování komunistické strany, jisté nacionalistické tendence v počínání obviněných byly. Přestože jim tedy byla navracena „stranická čest“, jejich vyloučení z ÚV KSS hodnotila předchozí komise jako oprávněné. Podle názoru V. Kouckého toto

---

¹⁷⁶ Tamtéž (s. 67)

¹⁷⁷ Projev V. Kouckého, NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 298, s. 71 - 80. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 7. října 1963.

konstatování zatím současnou komisí popřeno nebylo a má-li se tak stát, je nezbytné opravdu velmi detailní šetření.

Velký důraz dává Koucký na celkové pojetí IX. sjezdu KSS. Varuje před přístupem B. Gracy, který chtěl význam sjezdu a jeho celkové pojetí odsoudit. Upozorňuje, že ačkoli otázka buržoazního nacionalismu zde hrála důležitou roli, v dějinách komunistického hnutí je IX. sjezd zapsán jako ten, který stanovil generální linii socialistického budování na Slovensku. Proto by bylo nemoudré negovat ho jako celek. Důležitým bodem, který je třeba objasnit, je podle Kouckého také poměr vedení KSČ a především Klementa Gottwalda k Husákovi, Novomeskému a Šmidkemu. Ptá se, proč Gottwald nechtěl tyto slovenské komunisty přijmout do vedení KSČ. To je podle něho důležité zejména proto, že nejde o záležitost ovlivněnou žádnou z rezolucí Informbyra, protože tato antipatie je u Gottwalda již od r. 1945. To by mohl být jeden z důkazů, že buržoazní nacionalismus nebyl jen z venčí vnuceným konstruktem. Navrhl, aby jakékoli závěry byly umístěny až na konec práce, ale především, aby byly utvářeny až postupně, po prostudování širšího materiálu. Především varuje před zveřejňováním názorů, jež byly do materiálu vloženy, ačkoli za sebou ještě nemají dostatečnou podporu faktů, a jejichž analogie se již objevily na sjezdu slovenských novinářů, a později i v tisku. To může podle jeho názoru uškodit i procesu rehabilitace, protože celková atmosféra prošetřování budí dojem, že závěry jsou přijímány již předpojatě. Znovu pak připomíná hlavní zásady práce, které jsou podle jeho názoru pro dosažení výsledků nezbytné. *„Musíme zachovat skutečně maximální míru objektivity, abychom shromáždili takovou faktickou základnu, ze které opravdu spolehlivě můžeme potom vykročit jednak k závěrům a potom ke konečnému vyjasnění věcí a nápravě všech těch chyb, které se v minulosti staly.“*¹⁷⁸

Po delší diskusi se komise shodla na tom, že materiál, tak jak je, nevyhovuje jejím potřebám a není připravený k odevzdání

---

¹⁷⁸ Tamtéž (s. 78)

předsednictvu ÚV KSČ. R. Cvik, M. Sabolčík i J. Valo považovali materiál za příliš zaujatý ve prospěch „buržoazních nacionalistů“. Panovaly ale i různé názory na finální podobu textu, zda má být spíše jistou historickou monografií¹⁷⁹, či komentářem jednotlivých faktů, uvedením obvinění i jejich protiargumentů jen s krátkými doplňujícími texty, které by přidaly obecný kontext.¹⁸⁰ Podle jednotlivých diskusních příspěvků je také zřejmé, že zatímco některým členům komise šlo především o význam (ať už pozitivní¹⁸¹, či negativní¹⁸²) pro jednotlivce, jiným šlo zejména o přehodnocení dějin komunistické strany¹⁸³, dalším zase o projasnění česko-slovenských vztahů¹⁸⁴.

V mnohých připomínkách padla i otázka státoprávní problematiky a jejího vztahu k případu. Někteří členové komise se domnívali, že i k této otázce by se komise měla vyjádřit a vypracovat podkladový materiál. Z. Jičínský vysvětlil, že záměrem komise původně bylo zpracovat toto téma samostatně, že se ale ukázalo, že proces nového státního uspořádání je natolik integrální součástí tématu, že bylo nakonec včleněno do textu, a že by asi bylo velmi obtížné ho pojmout samostatně. Srozumitelnost textu by tak mohla utrpět. Věc zpracování státoprávní problematiky, ačkoli se kolem ní rozvinula poměrně široká diskuse, tak zatím zůstala otevřená. Všichni se ale opět shodli na tom, že nejprve je třeba shromáždit další materiál, podle kterého by se později mohli lépe rozhodnout. Přitom jako nejzásadnější jsou jmenovány jednak soukromé archivy pamětníků, jednak osobní pohovory.

---

¹⁷⁹ Tohoto názoru byl např. Vasil Biľak.

¹⁸⁰ Toto pojetí představil Vladimír Koucký, nikdo se však k němu nepřidal.

¹⁸¹ Zde se angažoval zejména Bohuš Graca, k odčinění křivd spáchaných na Husákovi a Novomeském se však přikláněla většina členů komise.

¹⁸² Zde není myšleno opětovné odsouzení, či vyloučení z KSČ, ale některým členům komise, zvláště těm, kteří napojeni na prezidenta Novotného, šlo o to, aby zejména Husákovi nebylo umožněno znovu se stát členem ústředního výboru komunistické strany. Mezi jinými je to případ Bohuslava Laštovičky.

¹⁸³ Vasil Biľak v tomto smyslu přímo říká: „*Jde o to opravdu znovu se vrátit k tomu, co už jsem tu jednou řekl, že jde o to, aby maximum, co je možné poznat a pravdivě říci pro historii naší strany, aby to bylo řečeno. Protože, opakuji, myslím si, že tu jde víc o historii strany než o osobu tu kterou nebo onakou, protože jde o poučení*“.

¹⁸⁴ Nutnost řešení slovenské otázky vyzdvihuje např. Peter Colotka.

Na všechny vznesené připomínky odpovídá člen pracovní skupiny, která právě toto období zpracovávala, Ján Tosecký¹⁸⁵. Ten nejasnost některých formulací připouští a slibuje nápravu, v několika otázkách, které komise přednesla, je však skeptický. Vysvětluje, že materiál není předpojatý, jak mu bylo vytýkáno, že ačkoli jsou některé závěry formulovány hned v úvodu, skupina k nim došla až po důkladném prostudování materiálů. Naopak jisté připomínky ze strany členů komise mu připadají ovlivněné názory, které v dokumentech žádné základy nemají a jedná se spíše o vlastní spekulace. Stejně jako všichni členové komise i on souhlasí, že řešení mohou nejspíše přinést jen další pohovory. K tomu má Z. Jičínský jistou výhradu. Ačkoli obecně s informační hodnotou pohovorů souhlasí, větší důraz doporučuje klást na stranické dokumenty. Vysvětluje, že podle jeho názoru se v pohovorech sejdou zcela protikladná stanoviska, což by mohlo ještě přispět k již tak dost velké názorové rozkolísanosti komise. Ptá se, jak potom v takových případech postupovat a sám hned vylučuje přiznání větší důvěryhodnosti výpovědi výše postaveného funkcionáře. Stejně tak se však domnívá, že nelze dát za pravdu názoru, který se opakuje častěji, protože to ještě nemusí znamenat, že je pravdivý. Navrhuje, aby i na tento aspekt práce komise upozornila ve výsledné zprávě. V té souvislosti vysvětluje, že právě těchto rozporů se jeho skupina snažila při práci vyvarovat zejména tím, že se co nejvíce držela dokumentů, které jsou podle jeho názoru jediným skutečně objektivním zdrojem informací. Z toho důvodu byly také některé sporné body z materiálu úplně vypuštěny, protože nebylo, jak je ověřit, a jejich přítomnost by jen povzbuzovala další spekulace. Na závěr svého diskusního příspěvku Jičínský komisi varuje před ukvapeným přijímáním neověřených názorů. *„A kdybychom nevycházeli z toho, co je v orgánech a hlavně z toho, co je mimo orgán, tak to se, soudruzi, jenom potom dáváme velmi nebezpečnou cestou, která by nás mohla svést až příliš daleko. Protože potom*

---

¹⁸⁵ Slovenský žurnalista. V roce 1965 člen ústředního výboru KSC.

*nemáme vůbec žádné zásady, vůbec žádná pevná stanoviska, potom i různé současné problémy lze chápat jako osobní rozpory, což jistě není žádoucí.*¹⁸⁶

Tomuto postoji však oponuje B. Laštovička a jako příklad rozhodující úlohy pohovorů v hledání objektivitu uvádí „Barákovu“ komisi. Jak vzpomíná, když dostal do rukou materiály této komise, nebylo jim, co vytknout. Šlo o několikasetstránkový text, který byl dokonale logicky vyargumentovaný, podložený dokumenty, nikde nepozoroval žádnou slabinu. Po pohovorech s pamětníky však musel své stanovisko výrazně přehodnotit, protože zjistil, že je třeba tento dokument od základu přepracovat. Jako jisté vodítko pro zachování objektivnosti navrhuje, aby bylo jasně stanoveno, které činy mají být považovány za projev nacionalismu, a které ne, určit jasná kritéria, podle kterých má komise rozhodovat. Pro rozhovory pak doporučuje sestavit plán a seznam témat i přímo otázek, na které se zeptat. Stejného názoru je i M. Klír, zejména z toho důvodu, aby byla vytvořena co nejširší faktografická základna.

Schůzi uzavírá V. Koucký konstatováním, že před komisí i pracovními skupinami je stále ještě mnoho práce. Jeho hlavními požadavky jsou větší stručnost a přitom ale i větší přesvědčivost. Poukazuje na materiály „Kolderovy“ komise, které sestávaly většinou z odcitovaných materiálů a až závěr byl psán formou celistvého textu. Zároveň byl podle něho materiál „Kolderovy“ komise mnohem přesnější. Proto Koucký navrhuje, aby okamžitě začal výběr těch nejtěžejnějších dokumentů, které mají být nakonec předloženy předsednictvu ÚV KSČ. Dále pověřuje B. Laštovičku, M. Sabolčíka a J. Kladivu, aby vypracovali harmonogram pohovorů. Nechce dávat přesné instrukce, za jakým cílem by se mělo postupovat, ale upozorňuje, že nejde jen o historickou otázku, ale o aktuální téma, při jehož zkoumání *„se nemůžeme spokojit s pohledem dozadu, ale musíme se snažit výsledky své práce co nejdříve zasáhnout*

---

¹⁸⁶ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 298, s. 114. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 7. října 1963.

do dneška a do budoucnosti“, aby se předešlo negativním dopadům zanedbání národnostní otázky, což by mohlo vzbudit „*různé nacionalistické proudy a tendence*“.¹⁸⁷

6.1.2. Další schůze komise

Poté, co byly všechny hlavní časové kapitoly projednány, se komise zabývala převážně organizačními záležitostmi a menšími tematickými celky, jako bylo ekonomické zhodnocení poválečné situace v Československu (zaměřené především na Slovensko), nebo otázky předválečného kulturního působení DAVistů, ideologické hodnocení jejich literárních děl apod. Ačkoli v mnohých otázkách, často i podstatných, nepanovala ještě zcela shoda, v komisi se začínala projevovat časová tíseň. Ústřední výbor požadoval co nejrychlejší odevzdání výsledků, proto se komise zaměřila spíše na zefektivnění prací. V záznamech schůzí se začínají objevovat témata jako počty písárek, či kopírovacího materiálu, jichž bude k přípravě materiálu třeba. Na schůzi 19. října¹⁸⁸ ve svém úvodním referátu J. Kladiiva upozornil, že jen přepis rozhovorů (jichž byla zatím zpracována zhruba polovina) zabírá tisíc stran textu¹⁸⁹. Komise dále počítala s přepsáním, či fotoreprodukcí většího počtu dokumentů, které měly být ústřednímu výboru se zprávou taktéž předány, jako příloha materiálu. O určitém chvatu v práci komise svědčí i poměrně kusý zápis ze schůze.

Zde je třeba vysvětlit, že zápisy byly běžně pořizovány ze zvukového záznamu, tomu mimo jiné svědčí i chybné formy osobních jmen a v některých, spíše pozdějších, zápisech také časté vynechávky v textu, někdy s komentářem „*není rozumět*“, či „*špatně nahráno*“. První zápisy jsou strukturně velmi dobře zformované, vždy je

---

¹⁸⁷ Tamtéž (s. 122)

¹⁸⁸ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 299, s. 1 – 192. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 19. října 1963.

¹⁸⁹ Zřejmě kvůli nedostatku času, či materiálu, nebyl nakonec pořízen přepis všech rozhovorů. Z uskutečněných zhruba sedmdesáti pohovorů (s některými pamětníky bylo rozhovorů uspořádáno více) bylo přepsáno „jen“ asi dvacet.

např. zcela jasně označeno, kdo právě hovoří. Postupem doby však na tyto formality zřejmě nebylo dost času, a kvalita zápisů se tak výrazně horší a kromě vynechávek v textu znesnadňuje porozumění i fakt, že často chybí údaj o tom, kdo který příspěvek pronáší. To je také příklad zápisu schůze z 19. října 1963. Proto jen ve vzácných případech je z tohoto zápisu možné zjistit názory konkrétních osob. Lze však s jistotou konstatovat, že krom formálních náležitostí práce, jimiž se komise zabývala na začátku svého jednání, byla na programu především zpráva skupiny pro ekonomické otázky, kterou zastupoval Antonín Červinka¹⁹⁰. Za své hlavní úkoly si ekonomická skupina stanovila popsat hospodářský vývoj na Slovensku a jeho vliv na postavení pracujících od konce 2. světové války až téměř do tehdejší současnosti, tedy do roku 1962. S tím se pojilo téma válečných škod a posouzení praktických opatření, jež byla učiněna na jejich eliminaci. Jako poslední velké téma skupina zpracovala posudek o ekonomickém vyrovnání českých zemí a Slovenska.¹⁹¹ Všechny výše nastíněné kapitoly se pak členily do mnoha podkapitol, které se věnovaly nejen působení údajného škodlivého vlivu buržoazního nacionalismu, nebo jeho „nositelů“ na slovenské hospodářství, ale také obecným otázkám spojeným se změnami ve státní správě, znárodněním a pozemkovou reformou, změnami v peněžnictví a poválečnou situací v oblasti výživy. Skupina se také pokusila popsat hospodářské postavení a sílu Slovenska v celostátní ekonomice. Pokud se dá z útržků diskuse zjistit, bylo ekonomické skupině uloženo zejména detailnější posouzení úlohy nejen jednotlivých „buržoazních nacionalistů“ a jejich údajných, či skutečných chyb, ale i role úřadů a celých pracovních kolektivů. Příště se komise sešla až 15. listopadu, tedy za necelý měsíc. Ani zápis z tohoto zasedání není příliš sdílný v tom, čím projev je právě zaznamenáván. První řečník, jímž byl s největší pravděpodobností Vladimír Koucký, zhodnotil, že komise sice za uplynulý měsíc ve své

---

¹⁹⁰ Ekonom a politik, budoucí místopředseda Kempného a Korčákovy vlády.

¹⁹¹ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 299, s. 12. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 19. října 1963.

práci velmi pokročila. Skutečnost, že výsledný materiál pro předsednictvo ÚV KSČ stále není připravený, však hodnotí jako velkou chybu, vzhledem k tomu, že termín pro odevzdání již uplynul.¹⁹² To byla pro komisi poměrně složitá situace. Na předem stanovený termín se vážala řada dalších jednání: projednání materiálů v ideologické komisi, v předsednictvu ÚV KSČ a na plenárním zasedání ÚV KSČ.¹⁹³ Kritický tón v tomto referátu zůstává až do konce. Předložený materiál¹⁹⁴ je v první řadě hodnocen jako příliš dlouhý. Řečník upozorňuje, že se komise daly strhnout k příliš „*historiografickému líčení nedávných dějin Slovenska bez ohledu na rozsah i bez ohledu konec konců na čas a možnosti potom stranických orgánů*“.¹⁹⁵ Ačkoli je tento materiál zajímavý a cenný, nemá se jednat o historické pojednání, ale o prostý souhrn faktů, jež by předsednictvo mohlo posoudit, proto je, podle řečníka, třeba opustit „*všechny takové ty všeobecně historické partie*“.¹⁹⁶ Dalším problémem materiálu je podle něho také to, že není dostatečně všestranný při osvětlování jednotlivých událostí, že nepodává porovnání názorů a faktů, ale je již hotovou interpretací, aniž by uváděl jiné možnosti. Navíc jsou opomenuty otázky, jejichž vysvětlení komise žádala. Ani některé z pohovorů nebyly správně vedeny, protože v nich nebyl dostatečný důraz na dotazy, jejichž zodpovězení komise určila. Přes svou rozsáhlost tak materiál nedává odpověď na mnohé z otázek, jež komise kladla na předchozích zasedáních.

Jako další postup, vzhledem k nutnosti jednat co nejrychleji je doporučováno začít hned probírat první část materiálu, druhou projednat nazítří¹⁹⁷ a „*vzhledem k tomu, že třetí část nebyla ještě ani*

---

¹⁹² Zde poprvé se hovoří o datu 10. listopadu 1963, jako o prvním stanoveném termínu odevzdání, některé části měly být podle Kouckého (?) odevzdány již dříve, neuvádí však kdy.

¹⁹³ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 300, s. 1. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 15. listopadu 1963.

¹⁹⁴ Jedná se o druhou variantu ze třech.

¹⁹⁵ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 300, s. 1. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 15. listopadu 1963.

¹⁹⁶ Tamtéž (s. 1)

¹⁹⁷ Tedy sobotu 16. listopadu 1963.

*celá prostě rozeslána*¹⁹⁸, nechat její projednávání na pondělí 18. listopadu. Do konce nadcházejícího týdne (nejlépe do čtvrtka¹⁹⁹) pak má být hotová třetí varianta výsledného materiálu, přičemž žádná z jejích částí by neměla být delší než 60 stran²⁰⁰. Před pracovní skupinou stál tedy nelehký úkol, protože první část měla ve své druhé variantě více než 240 listů.²⁰¹ Bylo stanoveno, že první částí se bude zabývat skupina vedená B. Laštovičkou a z komise v ní dále budou pracovat B. Graca, V. Šalgovič a J. Křen. Druhou část měl mít na starosti M. Sabolčík, spolu s P. Colotkou, K. Jechem a Z. Jičínským. Poslední skupinu měl vést J. Kladiva spolu s M. Klírem, J. Šefránkem a (?) Poláčkem²⁰².

Dále už se komise věnovala konkrétně diskusi o úpravě materiálu. Prvním tématem byly prozkoumané archivní fondy. V zájmu zkrácení materiálu padl návrh neuvádět celý jejich výčet, pokud se v některých přímo k tématu komise nic podstatného nenašlo. V této souvislosti se hovořilo také o tajném archivu ilegálního ÚV KSS, který měl být po porážce Slovenského národního postání zakopán v Palní Doljaně (?) K. Bacílkem a dalšími dvěma lidmi. Na podnět komise tam měla hledat armáda i pyrotechnici, nic se však nenašlo. Podle anonymního hlasu v diskusi někdo „z těch starých soudruhů říkal, že se to vůbec

---

¹⁹⁸ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 300, s. 3. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 15. listopadu 1963.

¹⁹⁹ Tedy 21. listopadu 1963.

²⁰⁰ K tomu řečník dodává: „*Soudruh Graca se diví, tak to bylo stanoveno posledně za všeobecného souhlasu, ovšem disciplína byla v tomto směru porušena*“. Pravdou je, že na schůzi 19. října skutečně padl návrh, aby každá z částí měla cca 50 – 60 stran, na to ale odpověděl, podle záznamu, „hlas z pléna“: „*těch 50 – 60 stránek bych se neopovážil říci, zdá se mi to příliš málo*“, na což ještě reagoval B. Graca, když zhodnotil, že by bylo dobré nepřekračovat 100 stran. O všeobecném souhlasu se tedy dá mluvit jen stěží. Viz: NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 299, s. 9-10. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 19. října 1963.

²⁰¹ Ani v konečné verzi se nepodařilo limit 60 stran dodržet, první dvě části ale nepřekročily 100 stran a část věnovaná období let 1950 – 1954 čítala 110 stran.

²⁰² Křestní jméno se mi bohužel nepodařilo s určitostí zjistit. Pravděpodobně jde o Karla Poláčka, člena ÚV KSČ od jeho X. sjezdu. Mohlo by se ale jednat i o Michala Poláčka, který se účastnil plenárních zasedání ÚV KSS mezi lety 1945 a 1968 včetně.

nezakopávalo, ale spálilo“.²⁰³ Debatu koriguje opět V. Koucký, který se vrací k formálnímu hodnocení materiálu a vyzývá B. Gracu, aby referoval o novém zpracování první části, tedy období druhé světové války. Ten informuje, že oproti první variantě je druhá stručnější, čehož se docílilo vypuštěním obecně historického líčení a zaměřením na konfrontaci politicko-historických tezí IX. sjezdu KSS s dokumenty a výpověďmi pamětníků. Druhá varianta je od první odlišná také tím, že skupina dostala po odevzdání první varianty k dispozici další dokumentaci a také byly provedeny pohovory, které podle komise přispěly k větší objektivitě při celkovém hodnocení zkoumaných událostí. Po delší diskusi nad materiálem bylo stanoveno, že základem práce mají vždy být *„závazná stranická stanoviska vyjádřená v dokumentech“*, kde by pak dokumenty chyběly, má se vycházet z hledisek *„formulovaných s. Gottwaldem, protože nám se pak stává, že se široce rozvíjejí nejružnější výroky s. Kopeckého, ale co k těm otázkám řekl s. Gottwald, to jako by nemělo vůbec žádný význam“*.²⁰⁴ Nejzávažnější faktickou záležitostí, kterou bylo třeba dořešit, byla otázka dvou koncepcí povstání. Ta měla být zodpovězena zcela otevřeně a bez jakéhokoli idealizování, aby bylo možné *„se s ní tady jednou provždy nějak vypořádat“*.²⁰⁵ Doplnit pak bylo třeba ještě některá další témata spojená se Slovenským národním povstáním a zejména jejich reflexi u slovenského lidu. Jednalo se zejména o pozemkovou reformu a rolnickou otázku, úlohu armády a partyzánů, systém dvou komunistických stran a proces vzniku Národní fronty na Slovensku.²⁰⁶ Takové tedy byly úkoly pro pracovní skupinu zabývající se první kapitolou.

Druhá kapitola byla projednávána hned následující den, tedy v sobotu 16. listopadu 1963. Úvodní slovo měl K. Kaplan, který ve stručnosti

---

²⁰³ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 300, s. 7. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 15. listopadu 1963.

²⁰⁴ Tamtéž (s. 116) Faktem však bylo, že necitlivé výroky Václava Kopeckého, který evidentně jakékoli slovenské požadavky odmítal a nechápal je, byly na Slovensku vnímány značně negativně. Pokud vzájemnou antipatií Čechů a Slováků přímo nezpůsobily, pak k ní výrazně přispěly.

²⁰⁵ Tamtéž (s. 117)

²⁰⁶ Tamtéž (s. 119)

nastínil postup, jakým jeho skupina pracovala od posledního projednávání této části. Vysvětlil, že základním vodítkem pro další práci byly poznámky komise, jež k materiálu vnesla. Ty byly všechny sepsány a postupně ověřovány a některé pak zapracovány do textu. Upozornil ale, že ne všechny připomínky a návrhy mohly být při úpravě materiálu použity. Během ověřování jednotlivých podnětů od komise se tyto rozdělily na tři základní skupiny: *„jednak na ty, které byly potvrzeny dalším studiem, a tedy zapracovány do druhé varianty, dále na připomínky, pro jejichž potvrzení se nám nepodařilo získat potřebné důkazy a konečně na ty, jejichž správnost v další práci nebyla potvrzena“*.²⁰⁷ Důležitým faktorem, který změnil podobu druhé kapitoly oproti první variantě zprávy, byly také množící se výpovědi pamětníků, jež měla skupina k dispozici. Podle Kaplana nastala další změna v textu tím, že se skupina snažila realizovat připomínky komise, aby bylo upuštěno od zbytečně zdlouhavých historických nástinů situace, a aby byla v prvé řadě věnována pozornost prošetření obvinění z IX. sjezdu KSS. Přesto se však materiál musel vyrovnat s některými otázkami, které se na IX. sjezdu KSS neřešily, ale pro posuzování jeho závěrů byly nezbytné. Předně šlo o vyjasnění vztahů KSS a KSČ, které podle Kaplana neodpovídaly *„plně leninským normám stranického života a potřebám politické praxe a ... způsobily mnohé obtíže a nedorozumění“*.²⁰⁸ Dalším problémem, na který skupina narazila, bylo stanovení kritérií pro hodnocení míry osobní zodpovědnosti za chyby v komunistické politice u jednotlivých členů vedení KSS v porovnání s odpovědností ÚV KSS jako celku. Přitom za kritérium pro prosazování komunistickou stranou schválené cesty považoval Kaplan aktivitu, s níž jednotlivci program strany prosazovali, a důrazně upozornil, že v této souvislosti nesmí jako orientační bod sloužit rozepře při tvorbě tohoto programu, protože *„tvůrčí uplatnění leninismu“*²⁰⁹ takové názorové různosti předpokládá.

---

²⁰⁷ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 29, a.j. 301, s. 1. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 16. listopadu 1963.

²⁰⁸ Tamtéž (s. 2)

²⁰⁹ Tamtéž (s. 2)

Svůj projev ale uzavírá s tím, že přes všechna další šetření se „*druhá varianta naší práce ... ve svých závěrech i v pohledu na základní politické otázky činnosti tak zvaných buržoazních nacionalistů v podstatě nezměnila*“. Zatímco někteří členové komise vyjádřili s předloženým materiálem souhlas a většinou se ozývaly hlasy pouze pro úpravu délky, nikoli obsahu, M. Sabolčík právě se závěry materiálu nesouhlasil, zejména co se týkalo obecných podmínek na Slovensku pro práci KSS. Faktory, jež byly zprávou hodnoceny jako překážky pro práci komunistů na Slovensku (jiná sociální struktura obyvatelstva, méně průmyslu apod.) podle něho nebyly rozhodující. To byl ale názor spíše minoritní, což se projevilo hned v několika dalších příspěvcích, které naopak závěry skupiny podpořily a několikrát bylo zdůrazněno že „*musíme velmi otevřeně straně říkat pravdu*“.²¹⁰ V odhodlání najít historickou pravdu se ostatně shodovali všichni členové komise, konflikty však nastávaly tehdy, kdy právě tuto „historickou pravdu“ viděl každý jinak. Ke shodě komise dospěla alespoň v tom, že materiál je pro potřeby ústředního výboru KSČ nutné zkrátit, a že místo komplexního historického líčení by měl být řešen jako série tématických kapitol, jež budou dávat odpověď na jednotlivá obvinění vznesená na IX. sjezdu KSS. Řazeny pak kapitoly měly být chronologicky, aby se docílilo jistým způsobem zachování historického pohledu na jednotlivé události.

Určitým posunem, ke kterému v tomto období na schůzích došlo, byl nesporně otevřenější a objektivnější způsob komunikace v komisi. Jednotlivé názory již většinou nejsou tak radikální. U některých se zmírnila snaha Husáka a Novomeského za každou cenu ospravedlnit, u dalších naopak sklon hledat na nich jakékoli chyby, jen aby bylo obhájeno jejich odsouzení. Méně se hovoří o zveličování chyb jednotlivců a více o zodpovědnosti celé komunistické strany.

Podobný duch vládl i na další schůzi komise 18. listopadu 1963, která se věnovala třetí části materiálu, tedy období let 1948 – 1954. Stejně jako K. Kaplan na předchozí schůzi, i M. Klír hodnotil rozdíl mezi

---

²¹⁰ Tamtéž (s. 10) – z příspěvku V. Šalgoviče

první a druhou variantou materiálu jako minimální. Po studiu nově zpřístupněných dokumentů a po prostudování záznamů pohovorů sice došlo ke zpřesnění mnoha informací, ale nikoli k přehodnocení závěrů, ty zůstaly prakticky stejné. Hned v úvodu také Klír přiznává, že oproti první variantě je ta druhá mnohem rozsáhlejší, a ačkoli jde o materiál cenný, pro účely komise ho bude třeba zkrátit. Jako první vystupuje v diskusi J. Macek, který materiál hodnotí velmi kladně a vyjadřuje mu plnou podporu, ačkoli souhlasí s Klírem, že bude nutné text výrazně zkrátit.²¹¹ Podobné názory zněly v dalších projevech B. Laštovičky, V. Šalgoviče a M. Sabolčíka. Naproti tomu V. Biřák v materiálu opět kritizoval přílišné sympatie k „buržoazním nacionalistům“ a varoval před odchylkou od závěrů zasedání ÚV KSČ z dubna 1963, kdy se projednávaly materiály „Kolderovy“ komise. Tehdy byly u všech obviněných konstatovány chyby, které však byly zveličeny a vydávány za zločiny, nyní se měla i existence těchto chyb zpochybnit, a právě toho se Biřák obával. Ostatní diskutující²¹², ale považovali právě třetí kapitolu materiálu za nejpřesvědčivější a nejlépe zpracovanou. Větší kritice pak byly podrobeny první dvě kapitoly, které měly být do konce týdne opraveny.

Na základě připomínek komise z jednání 15. – 18. listopadu 1963 byla vypracována třetí varianta zprávy. Ta byla oproti II. variantě výrazně kratší²¹³, podle mínění komise, vyjádřeném na schůzi 27. listopadu 1963, se však ani tento text nemohl obejít bez dalších úprav. V okamžiku jednání však ještě komise neměla kompletní materiál, chyběly doplňkové studie o působení G. Husáka a L. Novomeského v ilegality a o tvorbě V. Clementise v DAVu. K tomu, co již bylo předloženo však komise musela zaujmout stanovisko co nejdříve, a právě proto se sešla, aby znovu projednala své požadavky na všechny tři hlavní kapitoly a dala pracovním skupinám pokyny, jak zpracovat materiál do výsledné zprávy pro předsednictvo

---

²¹¹ Ve druhé variantě měla kapitola věnovaná období let 1948 – 1954 více než 250 listů, ke kterým byly ještě přiloženy materiály ekonomické skupiny na 120 listech.

²¹² Jejich totožnost není většinou vinou nekvalitního zápisu možné zjistit.

²¹³ Žádná z kapitol nepřesahovala 110 stran.

ÚV KSČ, jež mělo ke zhodnocení výsledků komise zasednout za necelé dva týdny.

Vzhledem k blížícímu se termínu odevzdání byla atmosféra na jednání poněkud napjatá. Hned v úvodu se předseda komise Koucký vyjádřil značně kriticky k chování členů pracovních skupin, kteří nezachovávali mlčenlivost ohledně činnosti komise a jejích výsledků.²¹⁴ Zakázal, aby bylo cokoli vynášeno na veřejnost²¹⁵, a zvláště poukázal na skutečnost, že se některé informace dostaly i do západního tisku. K tomuto tématu se však již nikdo nevyjádřil a další debata se soustředila výhradně na problémy spojené s materiálem.

První kapitola se podle většiny členů komise vyznačovala přílišnou definitivností závěrů. Mnozí se obávali, že po zkrácení textu, jehož bylo dosaženo vypuštěním řady citací dokumentů, ztratil materiál do značné míry na přesvědčivosti. Bylo tedy třeba znovu ho přepracovat, vrátit citace některých dokumentů, ale naopak vynechat některé méně podstatné části. Komise tedy rozhodla prodiskutovat opět jednotlivé kapitoly a zaměřit se na body, jež měly být podle ní v závěrečném znění zprávy zásadní.

Důležitým tématem byla nepodařená akce na osvobození uvězněných komunistů, kterou organizoval V. ilegální ÚV KSS. Zde, stejně jako v některých dalších otázkách, chyběl podle komise jasný závěr. Podobný problém jakési názorové nevyhraněnosti viděla komise i při popisování začátků SNP a roli KSS v jeho organizaci. Jako nepřesvědčivou shledávala komise i kapitolu o sjednocení sociální demokracie s komunistickou stranou na Slovensku. Toto téma pojímal materiál tak, že KSS sloučení nezabránila, protože si ho sociální demokraté přáli a nebyl důvod jim nevyhovět. Sloučení však bylo později součástí komunistického zdůvodňování porážky ve volbách 1946: spojením se sociální demokracií ztratila KSS

---

²¹⁴ Členové komise i pracovních skupin nesměli ze svých pracovišť na „barnabítkách“ např. odnášet ani poznámkové sešity. Ty pak byly archivovány a dnes jsou součástí fondu „barnabitské“ komise.

²¹⁵ Přímou hovoří o probírání výsledků se studenty, nejmenuje ale nikoho konkrétně, ani neříká, zda šlo o VŠP, či o pražskou nebo bratislavskou univerzitu.

možného koaličního partnera. Jednalo se tedy o citlivý bod, který byl slovenským komunistům českými často vyčítán. Podle názoru komise vyznívala zpráva příliš ve prospěch „buržoazních nacionalistů“, kteří v době sloučení tvořili ilegální vedení KSS. Ve prospěch větší objektivity materiálu proto Koucký požadoval, aby bylo do zprávy zařazeno, že KSS se tehdy se sociální demokracií slučovat nemusela, ale zároveň že neměla důvod se sloučení bránit. Přesto však podle něho bylo třeba v materiálu zdůraznit, že vedení KSS přistoupilo k tomuto kroku takřka bez rozmyslu o jeho další perspektivě. Jasně mělo být také zaujato stanovisko k Husákovým projevům o možnosti spojení Slovenska se SSSR. Koucký varoval před jakýmkoli zbytečnými eufemismy, upozorňoval, že v zájmu objektivity zprávy není Husáka hájit, ale z historického hlediska vysvětlit, proč tyto projevy pronášel a dát je do souvislosti s bojem proti „čechoslovákismu“. Komise se shodla také v tom, že nemá smysl zastírat jistou nacionální přecitlivělost u některých členů vedení KSS, ale naopak je třeba ji v textu vysvětlit a dokázat, že ani tato citlivost v národnostních otázkách nemůže být chápána jako projev buržoazního nacionalismu.

Větší pozornost měla podle komise být věnována vztahu V. ilegálního vedení KSS s partyzánským hnutím, zejména paradesantním výsádkům z Ukrajiny a možnostem a intenzitě komunikace s kyjevským štábem. M. Lúčan požadoval, aby byl text o SNP a roli V. ilegálního ÚV KSS podložen dokumenty, „*kteří dokáží velmi jasně, že V. ilegální ústřední výbor se staral o rozvoj partyzánského hnutí od začátku až potom do vypuknutí povstání*“.²¹⁶ Lúčan ale také chtěl také, aby byly „buržoazním nacionalistům“ vytyčány chyby, které hledal v podcenění masové agitační práce na Slovensku. Opakovaně se tak vracel k tomu, zda bylo chybou, že V. IÚV KSS jednal jen se špičkami armády a nikoli s mužstvem, a žádá od textu jasné vyjádření k tomuto postupu. Proti tomu, aby se pracovní skupina

---

²¹⁶ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 29, a.j. 303, s. 16. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 27. listopadu 1963.

soustředila na vysvětlování nezdokumentovaných postupů a spekulací, se však ostře brání B. Graca. Vysvětluje, že ne na všechny otázky je možné dát jasné odpovědi, když říká: „*My už nemůžeme překračovat určité rámce pravdivosti, hledat opravdu nějakou racionální hranici, historie není tak racionální, jak to my chceme vidět, že to je buď bílé, anebo černé. To přece nemůžeme. ... To jen my jsme postaveni dnes před takovou úlohu, že máme účelově určité věci vyjádřit, a já to řeknu otevřeně, to je zkreslování historie, co my tu děláme*“.²¹⁷ Tato řeč se však členů komise nepříjemně dotkla a takřka všichni měli potřebu se proti ní ohradit. Zejména J. Šimek a V. Biřák pak na oplátku vyčítali B. Gracovi, že je ve svých závěrech příliš kategorický. Situaci se snažili uklidnit V. Koucký a J. Kladiva, který navrhoval předložit ÚV KSČ dvojí závěry v místech, kde komise nedojde ke shodě.²¹⁸ V názorové nejednotnosti viděl Kladiva dokonce výhodu, možnost opravdové diskuse, opravdové tvůrčí práce, nikoli sledování šablon nadiktovaných stranickým vedením. V práci komise spatřoval nový přístup k historickému bádání, když říká: „*Kdy byla taková komise před námi? ... vždyť my se učíme dneska trochu tvůrčím způsobem pracovat*“.²¹⁹ Na závěr svého příspěvku pak pouze podotýká, že diskuse by se měla soustředit věcně k práci komise, nikoli k vyřizování osobních antipatií.

Koucký pak na závěr diskuse k první části shrnul, že materiál jako celek je zpracován dobře. Záležitosti diskutované v komisi jsou spíše dílčí a, kromě otázky sloučení se sociální demokracií, nebude třeba formulované závěry nijak výrazně měnit. Konečnou redakcí pak byli pověřeni B. Graca a B. Laštovička.

---

²¹⁷ Tamtéž (s. 33).

²¹⁸ V tomto názoru podpořil Kladivu i Koucký argumentem, že jen takové řešení je správné, aby se ukázalo, kde byly rozpory. J. Kladiva řekl: „*Podívejte se, soudruzi, my musíme tady udělat určité závěry a je třeba je udělat tak, aby byly třeba dvojí ... přitom se, já myslím, nic neděje, když je obě dvě strany vyargumentují. Zvykněme si na tento postup zvláště v historické práci. ... Já si myslím, kde se neshodneme, řekneme dva názory, vždyť já pořád věřím, že naše předsednictvo si z toho vybere to, co je pravé ... za každou cenu dosáhnout nějakého kategorického závěru a dělat si patent na rozum, že zrovna teďka, ono je to totiž nemarxistický takovýto postup.*“ Viz: NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 29, a.j. 303, s. 40. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 27. listopadu 1963.

²¹⁹ Tamtéž (s. 41)

Přestože projednávání první kapitoly bylo velmi dramatické, druhá kapitola přinesla ještě více problémů. Nelze zde však hovořit o přímých názorových konfrontacích, spíše ale o všeobecné nejistotě, ostychu uvěřit. Vzájemné vztahy mezi komunisty v období mezi lety 1945 – 1948 se v podání zprávy daly sotva nazvat jako soudružské a komise musela hledat cestu k formulacím, jež by byly pravdivé a přitom měly naději na přijetí ústředním výborem.²²⁰ Vadou materiálu ale byla nejen obsahová, ale i formální stránka. Tato kapitola byla řešena spíše jako série drobnějších studií na jednotlivá témata – obvinění vznesená IX. sjezdem KSS. Srozumitelnost však ztěžovalo, že řadit tyto kapitoly chronologicky v některých případech znamenalo vzdát se širších souvislostí, naopak uvádění informací do souvislostí s sebou neslo riziko přílišné délky textu, či ztráty chronologické přehlednosti. M. Sabolčík, vedoucí pracovní skupiny, která druhou kapitolu připravovala, proto chtěl od komise slyšet jasné stanovisko, jak s textem pracovat. I další členové pracovní skupiny, K. Jech a Z. Jičínský se vyjadřovali obdobně. Po krátké přestávce v jednání, kdy měli možnost poradit se o připomínkách komise, se k nim oba obsáhle vyjádřili. K. Jech se nejprve vrátil k výtkám ohledně struktury textu. Popsal poměrně složitý proces tvorby kapitoly, která byla v první variantě zpracována chronologicky, po úpravách zpracovaných na přání komise byla pro druhou variantu kapitola přetvořena v sérii drobných studií na daná témata, pro třetí variantu se pak skupina pokusila, opět na přání komise, vrátit se k chronologickému líčení. Výsledek nebyl uspokojivý ani pro pracovní skupinu, ani pro komisi. Jech přitom upozornil, že dosáhnout optimální podoby textu nebude snadné, vzhledem k tématické roztříštěnosti a potřebě představování témat v kontextu. Už proto, že po skončení války bylo třeba sledovat dění v širší perspektivě, jak geografické, tak personální. Vedení KSS již

---

²²⁰ B. Graca komentoval vztahy mezi KSS a KSČ slovy: „Z tohoto hlediska bych řekl, že mám dost takový trpký dojem a neodvažoval bych se ani uveřejnit tento materiál.“ Viz: NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 29, a.j. 303, s. 80. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 27. listopadu 1963.

netvořili tři lidé, jako tomu bylo v V. ilegálním ÚV KSS, a otázky s celostátní platností nově zasahovaly i české země, s nimiž bylo třeba počítat. Navíc se jednalo o velmi složité období, zejména pokud jde o část kapitoly věnovanou období do voleb 1946, kdy se mnoho problémů řešilo najednou. Jech proto navrhl komisi kombinaci obou metod, postupovat tedy metodami „*kombinovaného chronologického a problémového výkladu*“.²²¹ Jako samostatné tématické celky Jech navrhl zpracovat otázky vývoje národní fronty, státoprávního uspořádání, národní správy, znárodnění a politiku KSS vůči rolníkům.²²²

Další obecnou připomínkou, ke které se Jech chtěl vyjádřit, byly výtky komise, že pracovní skupina postavila text příliš „*obranářsky*“.²²³ Na to však odpovídá tím, že povaha materiálu nedovoluje širší historický výklad, a pokud je text stavěn jako odpovědi na jednotlivá obvinění, přičemž ta byla shledána jako nepodložená, nezbyvá skupině nic jiného, než je postupně všechna zamítat. Tím dojem jisté nestrannosti mohl vzniknout, je to však dáno spíše zúženou perspektivou. Jech proto za skupinu slibuje, že se pokusí zařadit i celospolečenské hledisko tak, jak navrhoval B. Graca. Naopak požadavky V. Biřáka a M. Lúčana, aby byl text „objektivnější“ shledává K. Jech jako natolik nekonkrétní, že z nich skupina k žádnému závěru dojít nemůže. Prosí proto oba členy komise, aby své připomínky konkretizovali a sepsali. Stejně tak odmítá nařčení z přeceňování objektivních faktorů, které mohly způsobit potíže KSS při získávání voličů a upevňování moci NF a SNR. Mnozí členové komise vysvětlení potíží prosazování politiky KSS a volebního nezdaru objektivními podmínkami, jako jiná struktura obyvatelstva, válečné škody atd. neuznávali. Jech však trval na stanovisku skupiny, že právě tyto věci byly pro práci KSS v poválečném období rozhodující, a dokládá to i prostudovaným

---

²²¹ Tamtéž (s. 96)

²²² Projev Karla Jecha, NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 29, a.j. 303, s. 95 – 101. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 27. listopadu 1963.

²²³ Tamtéž (s. 96)

materiálem. Naopak subjektivní příčiny neúspěchů, tedy chyby jednotlivců, byly podle Jecha příliš přeceňovány, a to jak na IX. sjezdu KSS, tak i ještě stále na jednáních komise. Tím částečně odpověděl i na některé výtky, když přímo řekl: „*Já se domnívám, že v této otázce v tom rozporném přístupu k hodnocení váhy těch objektivních a subjektivních příčin je i kořen mnohých těch připomínek, které tady byly řečeny.*“²²⁴

Po zhodnocení těchto obecnějších témat se Jech dostal k otázkám na téma vztahu mezi KSS a KSČ. To bylo podle něho velmi obtížné, protože na mnohé otázky se skupině nedostalo odpovědí ani z dokumentů, ani z pohovorů, protože „*od některých soudruhů jsme nedostali odpověď vůbec, protože se nepamatují na ty věci nebo se nechtějí k těm věcem vyjadřovat, jako například soudruh Široký, a někteří soudruzi nám uvedli pouze velmi kusé a dílčí takové vzpomínky, které ovšem nepomohly nějak se v té problematice orientovat.*“²²⁵

Na závěr svého příspěvku K. Jech navrhuje komisi, aby zejména v tématech, při kterých se se zprávou komise rozcházejí, předložili předsednictvu ÚV KSČ vlastní výklad, protože je „*třeba upozornit, že po tom průzkumu, který tady byl proveden, zůstávají některé nedořešené otázky, které vyžadují ještě další hlubší vědecké zkoumání a další stranické projednání.*“²²⁶

Na téma vztahů KSS a KSČ navázal Z. Jičínský, když se vrátil k připomínkám komise ohledně rozdílnosti vystupování KSS a KSČ při jednáních o druhé pražské dohodě²²⁷ a při přijímání Ústavy 9. května.²²⁸ V prvním případě podle něho došlo k rozporu na jednání NF, protože postup nebyl dříve projednán na vnitrostranických

---

²²⁴ Tamtéž (s. 99)

²²⁵ Tamtéž (s. 100)

²²⁶ Tamtéž (s. 101)

²²⁷ Podepsána byla v dubnu 1946. Posilovala pravomoci prezidenta republiky a centrální vlády, především v personálním obsazení, vůči slovenským orgánům.

²²⁸ V souvislosti s Ústavou 9. května pak Jičínský přímo hovoří o „*ostrém centralistickém kurzu.*“ Viz: NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 29, a.j. 303, s. 103. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 27. listopadu 1963.

jednáních, v případě druhém pak naopak v NF panovala mezi oběma komunistickými stranami shoda, protože rozpory byly právě na vnitrostranických jednáních vyřešeny. Šlo tedy spíše o nedostatek informací o plánech KSČ, než o odlišný program KSS, či některých jejích členů. Skupina to nepovažovala za natolik důležité, aby to v textu široce rozebírala, po dohodě s komisí byly do konečné zprávy i tyto informace zařazeny.

Ke konci svého příspěvku věnoval Jičínský větší pozornost ještě poznámkám namířeným na G. Husáka. Některé z členů komise²²⁹, kteří neustále požadovali zdůrazňování Husákových chyb, ujistil, že o zmiňovaných chybách má pracovní skupina přehled, že většinu z nich však nepovažuje za tolik důležité, aby je neustále opakovali. Navíc většina z nich spadá do těsně poválečného období, od r. 1946 však podle názoru Z. Jičínského „*vážné připomínky k činnosti soudruha Husáka těžko lze mít*“.²³⁰ Naproti tomu však nástup V. Širokého do vedení KSS nepřinesl takové zlepšení pozice KSS na Slovensko, jak se očekávalo. Naopak v některých oblastech dochází ke zhoršení. Jičínský se proto ptá, jak je možné, že směrem k Širokému srovnatelná kritika namířena není. Tím dochází k závěru, že „*to ukazuje, že tu vedle těch oprávněných věcných důvodů, byly ještě některé důvody další, např. potřeba učinit změnu ve vedení, a aby tato potřeba se dala realizovat, bylo třeba tomu také vytvořit určité předpoklady i kritikou nedostatků*“.²³¹

Koucký pak výsledky diskuse shrnul v krátkém projevu, kdy určil budoucí strukturu textu a postavení jednotlivých kapitol v něm. Kladně hodnotil návrh zakončit sporné body dvojím závěrem, ale vyjádřil naději, že takových míst nebude mnoho. Pokud šlo o chyby, zejména Husákovy, trval na tom, aby byly zdůrazněny vždy hned na patřičném místě v tématu, ke kterému se vztahovaly, nikoli až v závěrečném shrnutí. K otázce vlivu V. Širokého a tomu, jak ji

---

²²⁹ Zde se jednalo v první řadě o V. Biřáka, J. Valo a M. Lúčana, v menší míře ale např. i o předsedu V. Kouckého.

²³⁰ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 29, a.j. 303, s. 105. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 27. listopadu 1963.

²³¹ Tamtéž (s. 105)

předtím formuloval Jičínský, řekl, že je přesvědčen, že „kritika ... nebyla motivována jenom snahou vyhovět osobním ambicím Širokého, ale vyplývala z konkrétních potřeb posílit vedení strany na Slovensku“.²³² Stejně tak nebyl jeho názor shodný s postojem pracovní skupiny ani v posuzování váhy objektivních příčin, které ztěžovaly práci komunistické strany na Slovensku. Podle něho bylo v období IX. sjezdu KSS správné zabývat se v první řadě subjektivními příčinami a měla to tak dělat i komise. Na druhou stranu ale podpořil pracovní skupinu v tom, že hovoří-li se o „subjektivních příčinách“ nemusí to ještě znamenat „buržoazní nacionalismus“. Největším problémem materiálu podle Kouckého byly otázky státoprávní. Závěry pracovní skupiny v této oblasti doporučil podepřít větším množstvím dokumentů. Prodloužení textu se mělo vykompenzovat jeho zkrácením na jiných, méně podstatných místech. Celé přetvoření kapitoly pak nepovažoval za tak náročné, aby nemohlo být hotovo do následujícího večera.

Ke třetí kapitole neměli členové komise závažnější výhrady. Připomínky se tedy přinesly spíše kosmetické úpravy. Na závěr požádal Koucký vedoucí jednotlivých skupin, aby byli k dispozici pro schůzi předsednictva ÚV KSČ, až bude 5. prosince 1963 materiál hodnotit. Doporučil také, aby v návrhu usnesení, zpracovaném pro předsednictvo, bylo uvedeno, že vzhledem k blížícímu se 20. výročí SNP a osvobození Československa, byly materiály komise následně poskytnuty „Ústavu dějin a dalším pracovištím“.²³³ Touto závěrečnou poznámkou bezděky vylekal několik členů komise²³⁴ tím, že je třeba vypracovat ještě návrh usnesení pro předsednictvo ÚV KSČ. Koucký je patrně příliš neuklidnil konstatováním, že „ten budeme muset nějak zformulovat“.²³⁵ Takový byl závěr schůze komise deset dní před zasedáním předsednictva ÚV KSČ, které mělo její výsledky posoudit.

---

²³² Tamtéž (s. 112)

²³³ Tamtéž (s. 147)

²³⁴ V zápise opět chybí jména řečníků.

²³⁵ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 29, a.j. 303, s. 148. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 27. listopadu 1963.

Naposled se komise před odevzdáním svého materiálu předsednictvu ÚV KSČ sešla 3. prosince odpoledne. Schůze netrvala oproti předchozím dlouho. Jejím prvním úkolem bylo projít výsledný materiál a opravit případné překlepy, či nevhodné formulace, což nezabralo mnoho času. Druhým a mnohem závažnějším cílem této schůzky však bylo konečně formulovat závěr v otázce, kvůli které vlastně komise vznikla. Má být zrušeno odebrání členství Gustáva Husáka a Ladislava Novomeského v ÚV KSS? A znamenal by tento krok jejich přijetí do ÚV KSČ? K tomuto bodu váhala komise i po měsících studia zaujmout jasné stanovisko. V. Koucký však na něm trval. Všem členům komise bylo nepochybně jasné, že si ÚV KSČ výše jmenované ve svých řadách nepřeje. Na druhou stranu však bylo zřejmé, že obvinění, na jejichž základě byli oba z ÚV KSČ vyloučeni, nebyla podložená. Po chvíli váhání přišel V. Biřák s návrhem, „*zda by nebyla správná zmínka o tom, že jejich členství v ÚV KSČ proběhlo k X. sjezdu*“.²³⁶ Tato myšlenka připadala dalším členům komise velmi zajímavá a V. Koucký okamžitě souhlasil, aby byla zařazena do rezoluce tak, že „*mandáty všech členů ÚV zvolených na IX. sjezdu vypršely v roce 1954 volbou nového ÚV*“.²³⁷ Toto rozhodnutí bylo prakticky posledním, jež komise učinila.

6.1.3. Rozhovory

Na závěr této kapitoly bych se ještě chtěla několika slovy zmínit o rozhovorech, jež komise vedla s pamětníky i přímými účastníky procesu, s „buržoazními nacionalisty“ a jejich vyšetřovateli. Jde o materiál velmi zajímavý a informačně přínosný, pro účely této práce však bude nutno spokojit se jen s naznačením jeho formálních stránek. Stenografické přepisy rozhovorů, ani zápisy ze schůzí komise nedávají důvod domnívat se, že pro vedení rozhovorů byla zpracována konkrétní direktiva. Rozhovory, jejichž přepisy jsem měla možnost

---

²³⁶ KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 29, a.j. 304, f. 20. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 3. prosince 1963.

²³⁷ Tamtéž (f. 20)

prostudovat, nejeví známky jednotné metodiky. Každý je jiný, tak jak byli různí řečníci. Obecně by se dalo říci, že čím méně měli řečníci co ztratit, tím jsou rozhovory věcnější. Ať už se jedná o Marii Švermovou, Theodora Baláže a Oskara Valáška²³⁸, či ať jde o Eduarda Friše, všichni stručně a jasně odpovídají na zadané otázky. Odpovědi mohou někdy působit subjektivně, ale nikoli vykonstruovaně. Zápisy rozhovorů zde zpravidla nepřesahují 25 stran. Podobně vyznívají i záznamy pohovorů s Ladislavem Holdošem, Danielem Okálím, kteří byli do „skupiny buržoazních nacionalistů“ přiřazeni později.

Zajímavý je rozdíl mezi výpověďmi Gustáva Husáka a Laca Novomeského. Zatímco rozhovor s Novomeským svou strukturou velmi připomíná výše popsané pohovory, tedy na položené otázky dává jasné, i když evidentně subjektivní odpovědi, jednoduše své vzpomínky, každá odpověď G. Husáka je dobře připravenou historickou studií. Odpovídá globálně, nepopisuje svůj příběh, ale historii daného období. Jistým Husákovým protipólem je v tomto smyslu Karol Bacílek, jehož výpověď také na mnoha místech působí jako svébytný výklad dějin, nikoli jako popis vlastních zážitků, vyznění jeho výpovědi se však od Husákovy samozřejmě výrazně liší. Informační hodnota naopak klesá u těch, kteří měli důvod obávat se výsledků komise. To je případ zejména vrcholných představitelů slovenské komunistické strany, jmenovitě Viliama Širokého a Júlia Ďuriše. Široký opakovaně napadá výsledky komise a snaží se oponovat tím, že na nic prakticky neměl vliv a s ničím na Slovensku neměl nic společného, opravuje otázky, jež komise pokládá, požaduje jejich zpřesnění apod. Rozhovory s ním jsou proto dlouhé, čtenář se z nich však mnoho nedozví. Naproti tomu Ďurišovou taktikou bylo zřejmě zdržování. Omlouval se, že na rozhovor nemá čas, později že ještě nestačil prostudovat všechny materiál svého archivu a jeho odpovědi by byly neúplné. Činí tak od poloviny srpna, kdy se členové

---

²³⁸ Baláž a Valášek byli bývalí příslušníci státní bezpečnosti, jejichž úkolem bylo shromažďovat informace proti „Husákovi a spol.“, a kteří byly později kolem socialistické justice také semletí.

komise poprvé pokusili o rozhovor s ním, až do října, kdy stále odpovídá, že k mnoha otázkám ještě nemá vše prostudováno. Výsledek je tedy praktický stejný, jako u Širokého.

Zcela zvláštní případ je pohovor se Zdeňkem Fierlingerem. Jeho vyjádření byla komisí často používána jako nezvratné pravdy, s nimiž nelze polemizovat. Ze způsobu, jakým jsou mu otázky pokládány, je patrná velká úcta, jež mu byla prokazována. Fierlinger, který nebyl do případu nijak zapleten a na poválečné československé politické scéně měl velmi dlouhou dobu zcela specifické postavení, mluvil z pozice chápajícího, tolerantního, odpouštějícího arbitra. Na otázky položené komisí odpovídá vždy přímo. O „buržoazních nacionalistech“ mluví takovým tónem, jakým se mluvívá o dětech, které si nepočínaly správně, ne však ze zlé vůle. Na prosbu, aby rozvedl svůj dřívější výrok, že chyby v politice KSS byly „spíš ze zmatků“²³⁹, odpověděl: „*Ano, naletěli. Že by například Laco Novomeský pěstoval skutečně nacionalistickou politiku nebo Clementis, pochybuji.*“²⁴⁰ Na závěr rozhovoru pak J. Kladiva Fierlingerovi velmi uctivě poděkoval: „*Dneska bych Ti chtěl poděkovat, byla to velká pomoc pro naši práci, že jsi nám věnoval tolik času. Víme, že ho nemáš mnoho a že máš mnoho úkolů. Chtěl bych Ti za celou naši skupinu velmi srdečně poděkovat.*“²⁴¹ O tomto poděkování se zmiňují proto, že žádný jiný rozhovor takto zakončen nebyl. Je možné, že závěr pouze nebyl zaznamenán v přepisu, i to, že stenografka považovala za důležité toto poděkování přepsat, však vypovídá o jistém specifickém postavení Z. Fierlingera.

Vzhledem ke svému tématickému zacílení na období 2. světové války, nástup komunistického režimu a počátek „zostřování třídního boje“ jsou záznamy rozhovorů velmi zajímavým pramenem, jenž by si v budoucnu zasloužil hlubší prozkoumání.

---

²³⁹ NA, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 26 A, a. j. 258, s. 9. Záznam o pohovoru se Zdeňkem Fierlingerem z 25. října 1963 v komisi pro přezkoumání IV. sjezdu KSS.

²⁴⁰ Tamtéž (s. 9)

²⁴¹ Tamtéž (s. 57)

7. „Barnabitská“ komise a řešení tzv. slovenské otázky komunistickou stranou

Častým tématem, k němuž se členové komise na jejích zasedáních neustále vraceli, byla tzv. slovenská otázka. Ačkoli jsem se o ní již v předchozím textu několikrát zmínila, domnívám se, že jde o téma pro práci komise tak stěžejní, že je nutné věnovat mu samostatnou kapitolu. Následující řádky si v žádném případě neosobují právo soudit vztahy mezi Čechy a Slováky ve společném státě. Jejich jediným záměrem je zprostředkovat alespoň v nástinu vnímání této problematiky konkrétními lidmi – členy komise, v konkrétním čase – druhé polovině roku 1963.

Vzájemný vztah Čechů a Slováků nebyl zcela optimální již od samého vzniku společného státu. Přestože si oba národy byly blízké jazykově, způsob života, kultura i historický vývoj z nich učinily natolik odlišná etnika, že nebylo možno je jednoduše spojit v jeden „československý“ národ. Tuto okolnost si dobře uvědomovala i komunistická strana a rozhodla se ji využít k získání Slováků pro svůj program opětovného sjednocení Československa. Ve svém programu začala již na přelomu 30. a 40. let prosazovat zásadu „rovný s rovným“, jež měla do budoucna Slovákům s Čechy a Slovensku s českými zeměmi zajistit rovnoprávné postavení. Zda šlo o skutečný cíl, jenž během doby došel pokřivení, či zda se jednalo jen o populistickou snahu zaměřenou na opětovnou kontrolu nad KSS nelze z oficiálních projevů zjistit. Faktem však je, že se moskevské exilové vedení KSČ svého konceptu „rovný s rovným“ vzdávalo podivuhodně lehce. Jisté lavírování mezi požadavky KSS na jedné straně a českými demokratickými stranami sdruženými kolem londýnského vedení prezidenta Beneše na straně druhé bylo pro KSČ snazší díky tomu, že nikdy jasně nespécifikovala svůj program ohledně budoucího postavení Slovenska. Jedině tak bylo možné, provádět a později také zdůvodňovat rychlé změny, k nimž v politice KSČ vůči státoprávnímu postavení Slovenska docházelo. Zatímco ještě na podzim 1944 se zástupci KSS a KSČ v Moskvě za přítomnosti Georgie Dimitrova

radili o příštím uspořádání česko-slovenských státoprávních vztahů a více méně přijímali Dimitrovem navržený federalistický koncept²⁴², již na jaře následujícího roku byl vyhlášen tzv. Košický vládní program, jenž stavěl podobu slovenské suverenity poněkud jiným způsobem. Ačkoli se v tomto textu užívá stále hesla „rovný s rovným“, federalistický koncept byl zavržen a na jeho místo bylo postaveno naprosto specifické řešení. To spočívalo v přijímání SNR, jako orgánu provádějícího vládu na Slovensku, jemuž bude vláda nadřizena jen v otázkách společných.²⁴³ Disproporčnost tohoto systému byla ale zakotvena v absenci rovnocenného orgánu v českých zemích. Také zachování SNR, jež byla svým založením prozatímním, jako trvalého orgánu státní moci na Slovensku se neukázalo jako šťastné řešení.

Členové komise nepochybně viděli rozpor mezi heslem „rovný s rovným“ a silně asymetrickým postavením SNR, a byli nuceni ho vysvětlit. Zatímco na jedné ze schůzí se M. Hübl k zachování SNR vyjádřil v tom smyslu, že bylo nutné „*aby Slováci neměli zase pocit, že je chceme ošmeknout*“²⁴⁴, v oficiálním dokumentu, jímž byla výsledná zpráva komise bylo užito tradiční vysvětlení obviňující z nedostatků ostatní politické strany: „*Strana podřizovala státoprávní úpravu vztahů Čechů a Slováků potřebám třídního boje. Proto se měnilo původní stanovisko a koncepce včetně vymezení poměru*

---

²⁴² G. Dimitrov navrhoval, aby jak pro české země, tak pro Slovensko existovaly zvláštní parlament a vláda, nad nimiž by byly postaveny vláda a parlament federální.

²⁴³ „Uznávajíc, že Slováci mají býti pány ve své slovenské zemi, stejně jako Češi ve své české národní domovině, a že republika bude obnovována jako společný stát rovnoprávných národů, českého a slovenského, vyjádří vláda toto uznání důležitými státně politickými akty. Bude spatřovat ve Slovenské národní radě, opírající se o národní výbory v obcích a okresech, nejen oprávněnou představitelku samobytného slovenského národa, nýbrž i nositelku státní moci na území Slovenska (moci zákonodárné, vládní a výkonné), jak to odpovídá zvláštní dohodě Slovenské národní rady s prezidentem republiky a s československou vládou v Londýně. Společné státní úkoly bude vláda jako centrální vláda republiky provádět v nejužší součinnosti se Slovenskou národní radou a se sborem slovenských národních pověřenců jako výkonným vládním orgánem Slovenské národní rady.“ Viz: Košický vládní program, čl. VI. Přístupný na: http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm, 5. dubna 2011.

²⁴⁴ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 298, s. 104. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 7. října 1963.

*slovenských národních orgánů k ústředním orgánům v tom směru, aby organizační formy usnadňovaly rozvíjení revolučního procesu“.*²⁴⁵

Nevyvážené postavení Čechů a Slováků ve společném státě, k jehož nastolení přes všechny proklamace opět došlo, mělo za následek latentní nesnášenlivost mezi oběma národy. Vzájemné nepochopení se pak nepodařilo překonat ani za 18 let společného života v jednom státě. Neschopnost porozumět slovenským požadavkům prokázal V. Koucký, když text výsledné zprávy o pocitu utlačovaného národa, jímž Slováci trpěli, komentoval slovy: *„Ted' soudruzi, k té kapitole slovenská národnostní otázka v generální linii IX. sjezdu. Ještě před tím, soudruzi. Také nejsou takové formulace, že jako z české strany nebylo dosti taktu ke slovenskému národnímu citění utlačovaného národa, atd. Soudruzi, vžijte se přece jen do té situace, že jde o 40. léta, kdy ten pocit utlačovaného národa a těžce utlačovaného národa myslím, byl v českém národě daleko silnější než na Slovensku, které přece jenom mělo jakousi takousi, řekl bych, národní, respektive státní samostatnost, která jako taková konec konců byla pociťována. Kdežto ten sveřepý národní útlak jaký v historii už nevím jak dlouho neexistoval ani na Slovensku za maďarské nadvlády, ten v Čechách krátce před tím včetně všech těch vyhlazovacích plánů byl, takže ten pocit toho útlaku nelze v žádném případě stavět takto jednostranně“.*²⁴⁶ Touto řečí však popudil slovenské členy komise, z nichž nejjasněji formuloval své stanovisko k tomuto výroku V. Biľak: *„Pochopil jsem, soudruhu Koucký, otázku tak, otázku větší citlivosti slovenského národa a vůči českému národu. Samozřejmě, že český národ okupaci prožíval strašnější, jsem o tom přesvědčen sám, než slovenský národ. To bylo však jen přechodné období velmi krutého útlaku, kdežto u slovenského národa byla historickým vědomím v tom, že vždy byl. Otázka českého národa má velmi odlišný historický vývoj ... V národnostních věcech některé věci je nutno nechat vyžít, nedá se*

---

²⁴⁵ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 181, s. 51. Zpráva komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

²⁴⁶ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 28, a.j. 298, s. 74. Zasedání Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu 7. října 1963.

*to odbourat. Český národ už byl více kulturně vyžitý v mnohých otázkách a tím i vyspělejší kulturně a mnohé otázky jinak chápal, velkoryseji je chápal“.*²⁴⁷

Časté odvolávání se KSČ na to, že ve slovenské otázce musela ustoupit požadavkům dalších stran Národní fronty, a že postavení Slovenska tak, jak bylo stanoveno Košickým vládním programem a pražskými dohodami, považovala za provizorní a měla v plánu ho později upravit ve prospěch Slovenska, bylo pro členy komise ztěžlivé. K úpravě postavení SNR totiž v r. 1960 novou ústavou skutečně došlo, její pravomoci však byly jen více okleštěny. Mnozí ze slovenských členů komise si tak od přezkoumání případu „buržoazních nacionalistů“ slibovali více, než jen rehabilitaci jednotlivců. V komisi brzy vyvstal požadavek, zaměřit bádání směrem k řešení česko-slovenských vztahů. P. Colotka vyjádřil své mínění o tomto bodě následujícími slovy: „... a tato komise, kdyby takovou úlohu splnila, podle mého názoru udělá daleko víc, daleko pozitivnější krok, než všechny ostatní ... kdyby toto se bývalo spojilo a kdyby skutečně potom na platformě Komunistické strany Československa se i národnostní otázka stávala jako společný problém, kde si ho postavíme jako problém konkrétních československých podmínek, jak ho budeme překonávat, jak ho budeme vyjadřovat v tom státně právním řešení atd. postupně, jak se zamyslíme, když vidíme, že skutečně nám zde někdo vyskakuje a je schopen využít této platformy, např. dejme tomu Slovenské národní rady, to by se bylo dosáhlo skutečně pozitivních výsledků“.²⁴⁸

Očekávání, jež někteří z členů komise do její práce a jejích výsledků vkládali, se nenaplnila. Bylo sice konstatováno, že ze Slovenska separatistické nebezpečí nehrozí a nikdy nehrozilo, sliboval-li si však někdo od přehodnocení vztahu k „buržoazním nacionalistům“ zároveň přehodnocení vztahu ke Slovenku, spletl se. V rezoluci k materiálu ústřední výbor KSČ jasně konstatoval, že národnostní politika KSČ

---

²⁴⁷ Tamtéž (s. 90)

²⁴⁸ Tamtéž (s. 98)

byla vždy správná. Státoprávní úpravy postavení Slovenska se tak začaly řešit až o pět let později ve zcela jiné situaci.

Na závěr bych chtěla připojit ještě krátkou poznámku k podobě archivního materiálu, s nímž jsem pracovala. Ať už jde o zápisy ze schůzí komise, přepisy rozhovorů, či zasedání předsednictev ÚV KSČ (za přítomnosti členů PÚV KSS), vše je psáno česky. Přitom z některých výrazů je zcela zřejmé, že řečníci hovořili svými rodnými jazyky, někteří česky, někteří slovensky.²⁴⁹ Slovenština je však použita pouze vzácně, při citaci dokumentů psaných ve slovenštině, např. dopisů G. Husáka a L. Novomeského. Překlad slovenských mluvených projevů do češtiny, k němuž zřejmě docházelo zcela automaticky, je tak svébytným dokladem o „rovnoprávném“ postavení Slováků a slovenštiny ve společném státě.

---

²⁴⁹ Viz předchozí citace: „Kdyby ... se i národnostní otázka stávala jako společný problém“; na jiných místech výrazy jako „my na to nevíme odpovědět“ apod.

8. Výsledky komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu

Na úvod této kapitoly je třeba zdůraznit, že jejím cílem nebude popsat ilegální činnost KSS v období druhé světové války, Slovenské národní povstání, obnovení jednotného Československa ani další události, jimž bude v textu věnována pozornost. Následující kapitola má za cíl seznámit čtenáře s pohledem na tyto události, k němuž dospěla „barnabitská“ komise a zařadit její závěry do kontextu soudobé historiografie

8.1.1. Několik slov ke vztahu procesu s „buržoazními nacionalisty“ a vývojem dobové historiografie

Proces s „buržoazními nacionalisty“ pozoruhodným způsobem zasáhl i do utváření společné československé marxistické historiografie. Stejně jako na poli státoprávním, měla i zde zavládnout zásada „rovný s rovným“. Realita však opět byla jiná. V době, kdy se vytvářela nová periodizace českých a slovenských dějin podle marxisticko-leninských požadavků, mělo se navzájem přihlížet k důležitým momentům národních dějin. Ačkoli jako s těžištěm společné historiografie se počítalo s milníky stěžejními pro české země, prvotní návrhy počítaly s jistými odlišnostmi mezi českým a slovenským pojetím. V původním plánu bylo, že *„periodizácia českých a slovenských dejín nebude úplne totožná. Periodizácia má za úlohu odzrkadľovať i špecifický proces vývoja toho-ktorého národa“*.²⁵⁰ Jak však dokládá Adam Hudek, požadavku na jistou „autonomii“ slovenské historiografie bylo vyhověno jen minimálně. Jako hlavní příčinu, či záminku odporu proti jakékoli formě slovenské samostatnosti, vidí právě boj proti buržoaznímu nacionalismu, *„ktorý by sa dal nazvať*

---

²⁵⁰ Eudovít HOLOTÍK, *K periodizácii slovenských dejín v období feudalizmu a kapitalizmu*, Historický časopis 1, 1953, s. 45.

*návratom k „čechoslovakismu“ ... odstránenie všetkých náznakov samostatného slovenského národného vývinu“.*²⁵¹

Československá historiografie dostala jasné zadání ospravedlnit existenci společného státu, spojit české a slovenské dějiny. Slovenská historiografie pak konkrétně měla „objasnit“ význam hlavních milníků české historie pro slovenský lid. V roce 1954 vedení komunistické strany dokonce přímo předepsalo slovenským historikům tvorbu prací, jež „by objasnili z marxistického hľadiska bratrské vzťahy českého a slovenského ľudu“.²⁵² Přitom byly také jasně určeny momenty, na něž se měla slovenská historická obec zaměřit. Jednalo se vedle husitství zejména o spojení českého národního obrození se slovenským prostředím, význam revolučního roku 1848 pro Slovensko a vliv českého dělnického hnutí na slovenské. Měl být také zdůrazněn pozitivní vliv vzniku společného státu v r. 1918 pro rozvoj slovenského národa.

Fakt, že vytvoření nové periodizace dějin nebylo jednoduchým úkolem, dokládá i skutečnost, že během první poloviny padesátých let se s novou historiografickou produkcí takřka neshledáváme. Slovenská historiografie byla ve složité situaci, kdy by se pro čistě marxisticky materialistické uchopení svých dějin dostala do značné závislosti na historiografii maďarské, což však nebylo žádoucí. K nalezení pravé tvůrčí cesty proto tehdy Bohuslav Graca navrhoval: „Velkou pomocou a akýmsi orientačným bodom nám musia byť prejavy a články našich vedúcich stranických funkcionárov, v ktorých je vyjadrený názor strany“.²⁵³

Vítězslav Sommer období let 1950 – 1956 nazývá dokonce jako „předhistoriografické“²⁵⁴, tedy období, kdy nebyly historické práce

---

²⁵¹ Adam HUDEK, *Vytváranie marxistickejperiodizácie československých dejín v 50. rokoch 20. storočia*, Proměny diskursu české marxistické historiografie, 2008, s. 268.

²⁵² A. HUDEK, *Vytváranie marxistickejperiodizácie československých dejín*, s. 268.

²⁵³ Bohuslav GRACA, *Slovenské národné povstanie roku 1944*, Historický časopis 2, 1954, s. 6.

²⁵⁴ Vítězslav SOMMER, *Tři fáze stranického dějepisectví v padesátých a šedesátých letech*, Proměny diskursu české marxistické historiografie, 2008, s. 274.

publikovány, ale bylo vytvářeno institucionální²⁵⁵ a personální zázemí pro pozdější výzkum. Z per historiků (zejména) moderních dějin v tomto období tedy povětšinou vycházely propagandistické práce na aktuální objednávku.

V druhé polovině padesátých let jsou již vyjasněny otázky periodizace „společných“ dějin obecně, a také stranická historiografie se již pevně konstituuje jako právoplatná vědní disciplína v rámci historie. Toto období nazývá Sommer „*paradigmatické*“²⁵⁶, protože právě zde dochází k jasnému stanovení paradigmatu historiografie komunistické strany, především k vytvoření paradigmatického textu, jímž byla tzv. učebnice dějin KSČ²⁵⁷.

V šedesátých letech pak byly právě dříve vytvořené instituce, a z nich na prvním místě Ústav dějin KSČ, nejsilnějším zpochybňovatelem dříve nastoleného paradigmatu. Je pravděpodobné, že na tomto obratu má značný podíl právě možnost studia v dříve tajných fondech a následné přehodnocení pohledu na politické procesy. Ze záznamů schůzí komise i rozhovorů, jež vedla s účastníky a pamětníky právě tohoto krizového období boje uvnitř komunistické strany, je patrné, že pro mnohé z historiků bylo oním zlomovým bodem právě působení v „barnabitské“ komisi.

Zatímco průběh práce komise, při němž došlo k utváření nového pohledu na československé moderní dějiny, byl obsahem předcházející kapitoly, na následujících stranách budou představeny vlastní výsledky, k nimž komise dospěla.

---

²⁵⁵ V roce 1950 vzniká v Praze Ústav pro studium dějin KSČ, aby se věnoval systematickému „*shromažďování, třídění a rozpracování dokumentárního materiálu o dějinách českého a slovenského dělnického hnutí*“. Viz: V. SOMMER, *Tři fáze*, s. 275. Nově vznikají čtená muzea (zejména spojená s národně osvobozenecským bojem – k desátému výročí SNP vzniklo např. nejznámější muzeum SNP v Banské Bystrici), či jsou novým požadavkům přizpůsobována ta stávající.

²⁵⁶ V. SOMMER, *Tři fáze*, s. 276 – 277.

²⁵⁷ Pavel REIMAN a kol., *Dějiny komunistické strany Československa*, Praha 1961.

8.1.2. Podoba výsledné zprávy komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu

Závěrečná zpráva „barnabitské“ komise se dělí na tři hlavní části. Nejrozsáhlejší je kapitola první (1938 – 1945), a to jak obdobím, jež postihovala, tak i faktickou délkou textu. Hlavním deklarovaným důvodem, proč se právě této kapitole věnovala taková pozornost, měl být údajný původ buržoazně nacionalistické úchytky v KSS právě v tomto období. Pravou příčinou pro rozsah textu, jenž se často po dlouhé strany, až desítky stran, žádnému z „buržoazních nacionalistů“ nevěnuje, bylo historické přehodnocení Slovenského národního povstání. Proto měla také výrazný charakter odborné historické studie. V situaci, kdy se blížilo dvacáté výročí propuknutí SNP, bylo zvláště pro slovenské historiky z Ústavu dějin KSČ (popř. z Ústavu dějin KSS) , kteří pro komisi pracovali, nesmírně důležité najít „pravý“ obraz největšího momentu slovenských dějin, jednoho ze základních kamenů obnovené československé státnosti. Na tuto část navázal brzy po skončení práce komise, již začátkem roku 1964 kolektiv autorů vedený Bohušem Gracou, který zpracoval získané poznatky do monografie, jež vyšla ještě téhož roku, tedy k 20. výročí SNP.²⁵⁸

Druhá kapitola, pojednávající mezidobí ohraničené z jedné strany osvobozením Československa a na straně druhé únorovými událostmi v roce 1948 a tvorbou nové ústavy, je o poznání stručnější. Mnohem více se věnuje konkrétním osudům a činům „buržoazních nacionalistů“, praktickým otázkám typu zásobování, kolektivizace, postátňování průmyslu, bankovníctví atd. V této části se oproti předchozí začíná mnohem výrazněji ozývat otázka česko-slovenských vztahů, již komise považovala za stěžejní a postupně její řešení dokonce povýšila na jeden ze svých hlavních úkolů. Ve druhé části se výrazně projevil podíl ekonomického oddělení komise, jelikož i obvinění vznesená proti „buržoazním nacionalistům“ pro toto období

---

²⁵⁸ Ferdinand BEER – Antonín BENČÍK – Bohuslav GRACA – Jan KŘEN – Václav KURAL – Jaroslav ŠOLC, *Dějinná křížovatka. Slovenské národní povstání, předpoklady a výsledky*, Praha 1964.

byla spojena zejména s hospodářskými problémy, jež měl jejich vliv způsobit. Snad z toho důvodu má právě druhá část charakter ekonomického pojednání daleko více, než historického.

Na třetí kapitole, která měla postihnout roky 1948 – 1954, kdy došlo k procesu se skupinou G. Husák a spol. je silně patrný nedostatek časového odstupu, jak účastníků a pamětníků událostí, s nimiž komise vedla rozhovory, tak i samotných členů komise. Zatímco válečná léta a do jisté míry i období předcházející únoru 1948 chápali již všichni jako uzavřené kapitoly, jasný předěl mezi svou současností a obdobím politických procesů evidentně necítili. Mnozí z viníků nezákonností byli ještě stále ve vysokých stranických funkcích a opět především slovenští členové komise museli překonat jistý šok, který zažili po odhalení Viliama Širokého, do té doby nejvýznamnějšího slovenského politika, jako hlavního strůjce konstruktů buržoazního nacionalismu. Právě z těchto důvodů se třetí část svým pojetím nejvíce blíží politologické práci a také jejími výsledky nejsou obecné ideologické závěry o poučení z chyb, ale praktické požadavky vyvození důsledků ze spáchaných přečinů.

K těmto hlavním částem jsou připojeny ještě odborné studie posuzující:

- 1) Otázky ilegální činnosti G. Husáka a L. Novomeského v prvním období národně osvobozovacího boje (1939 – 1941) – tato studie je v podstatě rozšířením první kapitoly;
- 2) Otázky „DAVU“ a Vladimíra Clementise – zde je posouzena především Clementisova činnost v předválečném období a posouzena ideová správnost názorů, jež zastávala tehdejší mladá levicová inteligence soustředěná kolem časopisu DAV, ke které patřili i Husák s Novomeským;
- 3) Vliv osobních vztahů mezi vedoucími pracovníky KSS – tento materiál byl zpracován prakticky výhradně na základě rozhovorů, které komise vedla s pamětníky, a to z toho důvodu, že právě vliv osobních vztahů na celý proces se brzy stal společným jmenovatelem všech výpovědí;

4) Knižní publikace G. Husáka, V. Clementise a L. Novomeského Josefem Mackem – tato nejkratší ze všech příloh (pouhé čtyři strany) v podstatě shrnuje jen Mackovo přesvědčení, že na výše zmíněných pracích nic závadného z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu neshledává.

8.1.3. Obvinění proti „buržoazním nacionalistům“ a jejich historická argumentace

Podstatnou otázkou pro zkoumání jádra, podoby, či samotné existence buržoazního nacionalismu byl stav komunistické strany na Slovensku v období tzv. Slovenského státu, chování jednotlivých komunistů v tomto období, způsob, jakým spolupracovali s moskevským vedením. Zvláštní pozornost pak byla pochopitelně věnována Slovenskému národnímu povstání. První část závěrečné zprávy, kterou komise předložila ústřednímu výboru KSČ na začátku prosince 1963, byla nazvána „Kritika buržoazního nacionalismu na IX. sjezdu KSS ve vztahu k Slovenskému národnímu povstání a národně osvobozenckému boji v letech 1938 – 1945“. Materiály pro tuto část zprávy zpracovali Bohuslav Graca²⁵⁹, Jaroslav Šolc²⁶⁰, Jan Křen, Ferdinand Beer²⁶¹ a Antonín Benčík²⁶². Kapitola byla členěna do čtyř podkapitol. Po stručném úvodu následoval „*Vývoj stranické koncepce národně osvobozenckého boje (1938–1943)*“, dále „*Přípravy a průběh Slovenského národního povstání (1943–1944)*“ a kapitolu uzavírá podkapitola „*Od povstání do ustavení košické vlády (1944–1945)*“.²⁶³ Vycházet při hledání kořenů buržoazního nacionalismu z období, kdy měli Slováci formálně samostatný stát, při definování buržoazního nacionalismu jako jevu, který vede k touze po odštěpení Slovenska ze společné republiky, se jevilo logické. Když

---

²⁵⁹ Tehdejší ředitel Ústavu dějin KSS.

²⁶⁰ V té době vědecký pracovník ÚD KSS.

²⁶¹ Oba učitelé na Vysoké stranické škole.

²⁶² Vědecký pracovník Vojenského historického ústavu.

²⁶³ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 88, nestránkováno. Zpráva komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

Viliam Široký na IX. sjezdu KSS přednesl kritiku G. Husáka a L. Novomeského, zaměřil se výhradně na jejich chování během Slovenského národního povstání a vztah ke společnému státu. Toto období se tak stalo hlavním zdrojem historické argumentace při tvorbě obžalob. To byl také hlavní důvod, proč právě této otázce věnovala komise největší prostor. Jak se ale při studiu dokumentů ukázalo, problematika tzv. národně osvobozenického boje byla podstatně širší.

Komise, která měla vznesená obvinění prošetřit, stanovila základní otázky. První z nich zněla: Chápali obviňovaní soudruzi národně osvobozovací boj a SNP jako součást všeobecné otázky „*pokroku, demokracie a socialismu*“, anebo ji tomu nadřazovali?²⁶⁴ Otázkou druhou byl problém struktury Národní fronty na Slovensku a jejích perspektiv, tedy „*zda byla nebo nebyla zabezpečena hegemonie dělnické třídy*“.²⁶⁵ K otázce třetí, obvinění, že G. Husák i L. Novomeský se osvobozovacího boje začali účastnit „*alibisticky*“ až na konci války, byla zpracována ještě samostatná příloha čítající 11 stran. Čtvrtá a poslední velká otázka sahala svým časovým rozsahem ještě do doby předválečné, kdy se zabývala „*činností stranické inteligence v Davu*“ a dále postoji Vladimíra Clementise v období, kdy byl ve francouzské emigraci.²⁶⁶ K tomu se vztahovalo i zkoumání vztahu Vl. Clementise k londýnské vládě, jemuž byla také věnována zvláštní příloha.

Toto byla tedy obvinění použitá na IX. sjezdu KSS ve vztahu k národně osvobozovacímu boji. Později, zejména během kampaně „*proti buržoaznímu nacionalismu a jeho nositelům*“ se k tomuto historickému údobí začaly přidávat ještě další argumenty, které měly obviněním dodat na hodnověrnosti a jež musela komise rovněž prošetřit. Jak autoři zprávy upozorňovali, v době prošetřování byla tato obvinění ještě stále živá, pevně zakořeněná v mínění tázaných pamětníků i v obecném povědomí široké veřejnosti. Nejvýznamnějším

---

²⁶⁴ Tamtéž (f. 89, s. 1)

²⁶⁵ Tamtéž (f. 88, nestr.)

²⁶⁶ Tamtéž (f. 89, s. 2)

z těchto později přidaných důkazů projevu buržoazního nacionalismu byl komplikovaný vztah V. ilegálního vedení KSS ke KSČ, resp. k moskevskému vedení, před a během povstání a v době tvorby Košického programu. Dále zde byl problém „*tzv. dvou koncepcí ve straně v době příprav povstání, jehož politickou podstatou je postoj V. ilegálního vedení KSS k armádě a k partyzánskému hnutí*“.²⁶⁷

Posledním milníkem válečného období, na kterém bylo možno podle obvinění projevy buržoazního nacionalismu pozorovat, byl sjednocovací sjezd KSS se sociální demokracií, který se konal v září 1944 a měl komunistickou stranu údajně cíleně poškodit tím, že došlo k omezení struktury národní fronty na dvě strany.²⁶⁸

Buržoazní nacionalismus údajně vzniklý v komunistické straně pod vlivem Slovenského státu měl pak poznamenat nejen průběh národně osvobozenického boje, zejména pak Slovenského národního povstání, ale hlavní škody měl způsobit až po opětovném sjednocení Československa, zejména v roce 1946, kdy měla právě jeho vinou KSS zklamat ve volbách.

Než komise přistoupila ve zprávě k samotnému řešení výše popsaných problémů a otázek, bylo nezbytné upozornit na faktor výrazně ovlivňující KSS již v období válečném, ale zejména atmosféru v jejím vedení po roce 1948. Jsou to osobní vztahy, které podle zprávy „*ovlivňují silně až dodnes soudruhy při posuzování událostí*“.²⁶⁹ Vztahům mezi vedoucími komunisty na Slovensku byla taktéž věnována samostatná příloha. Taková pozornost byla tomuto tématu věnována z toho důvodu, že narážky na mezilidské vztahy ve vedení KSS se objevily takřka ve všech výpovědích a podle autorů zprávy byly ještě v době, kdy komise pracovala důsledky vzájemných antipatií z doby počátku 50. let příčinou, která „*vážně narušila soudružské a přátelské vztahy mezi soudruhy ve vedení. Toto narušení*

---

²⁶⁷ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 90, s. 3. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

²⁶⁸ Tamtéž. (f. 90, s. 3)

²⁶⁹ Tamtéž. (f. 90, s. 3)

*soudružských vztahů je průvodním zjevem celé kampaně a souvisí přímo s porušováním leninských norem stranického života.*²⁷⁰

V další části zprávy se silně promítl vztah komunistické strany k odboji v období Slovenského státu. Protože bylo toto období prezentováno jako jeden z argumentů pro ustavení vedoucí role komunistické strany ve státě, ani zpráva „barnabitské“ komise se od této interpretace nemohla odchýlit. Čtenáře vzhledem k době vzniku zprávy nemůže překvapit velmi ostrý postoj proti předmnichovské republice. Několik odstavců věnovaných jejímu období uzavírá konstatování, že „náhlé ztroskotání předmnichovského režimu obnažilo jeho slabost a značně oslabilo československé povědomí na Slovensku“.²⁷¹ I po zřízení samostatného Slovenského státu však na Slovensku jistá základna československé orientace zůstala, podle zprávy ji ovšem už netvořila česká buržoazie „zejména benešovská emigrace, jejíž vliv na Slovensku se rovnal nule“.²⁷² Novou rozhodující silou při obnově Československé republiky se podle dobové interpretace stala výhradně „dělnická třída vedená KSC“.²⁷³

8.2. Historický pohled „barnabitské“ komise na období let 1939 - 1945

Ve svobodném prostředí posledních dvaceti let se názory historiků, zabývajících se obdobím Slovenského státu značně rozrůznily. Samozřejmě především slovenští historikové vnímají toto téma velmi citlivě a dostávají se do pozic často až protichůdných. V období vlády komunistické strany v Československu bylo ale toto téma a vědecké práce o něm (stejně jako o většině moderních dějin) až dogmaticky unifikované. Pohled, který přináší zpráva „barnabitské“ komise proto

---

²⁷⁰ Tamtéž. (f. 90, s. 3)

²⁷¹ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 91, s. 5. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

²⁷² Tamtéž. (f. 90, s. 5)

²⁷³ Tamtéž. (f. 90, s. 5)

může být skutečně zajímavý a mnohde, vzhledem k době vzniku a okolnostem, překvapující.

První z položených otázek, které komise prošetřovala, byl vztah KSČ a KSS v době existence tzv. Slovenského státu. Jak se ukázalo, tento vztah byl skutečně více než komplikovaný. Moskevské vedení se snažilo najít svou vlastní roli obnovitele společného státu Čechů a Slováků, zároveň se ale potřebovalo vymezit proti „buržoaznímu benešovskému čechoslovakismu“, který podle názoru komunistů nevycházel z uznání svébytnosti slovenského národa. Z hlediska státoprávního měla být komunistická linie vyjádřena na Slovensku heslem *„Za slobodné Slovensko v oslobodenom Československu a v novej Europe“*.²⁷⁴ Toto heslo však u slovenských soudruhů narazilo na nečekaný odpor. Moskevské vedení, které pravděpodobně nebylo zcela schopno docenit náladu na Slovensku, nepočítalo s tím, jak silná byla vlna nacionalismu v začátcích Slovenského státu. Jak ve své výpovědi vzpomínal Ľudovít Benada: *„vychádzajúc z tých ťažkostí, ktoré sme mali na Slovensku ... (čo len páchlo čechoslovakismem, v tej dobe by sa nebolo vobec uplatnilo) dospeli sme potom k názoru, že toto heslo nebudeme stavať, že postavíme heslo nové, tj. „boj za slobodné Slovensko proti nemeckým okupantom““*.²⁷⁵ Komise zhodnotila na základě sociálních a politických analýz tuto změnu jako objektivně potřebnou. Jako příčinu protičeských, či protičeskoslovenských nálad pak zpráva jasně staví kombinaci ľudáckým režimem vyprovokovaného šovinismu a odmítání benešovského čechoslovakismu, které ve vlně nacionalismu spojily i nejprotichůdnější směry. Jak zpráva konstatuje *„ani strana na Slovensku neměla tehdy tolik síly, aby mohla ihned a úspěšně probojovat nový model Československa, aby masy uvěřily, že ČSR se nemusí obnovit v předmnichovské, nýbrž v nové a pokrokové době“*.²⁷⁶ Brzy po připojení západní Ukrajiny a Běloruska

---

²⁷⁴ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 92, s. 7. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

²⁷⁵ Tamtéž (f. 92, s. 7)

²⁷⁶ Tamtéž (f. 93, s. 9)

k SSSR proto začala mezi komunisty na Slovensku nabírat na popularitě myšlenka začlenění Slovenska do Sovětského svazu. V nových heslech proto „samostatné“ Slovensko nahradilo Slovensko „sovětské“. To bylo v rozporu s přáními moskevského vedení, které sice chápalo, že na hesla „československá“ ještě není vhodná doba, přesto však poslalo V. Širokého s instrukcemi zpracovanými na základě rezoluce ze 17. května 1941, aby odchylné názory mezi slovenskými komunisty, jež byly nazvány „levičáckými sektářskými chybami“, napravil.

Jak ale zpráva uvádí, Široký byl ale brzy po svém příchodu na Slovensko zatčen, což způsobilo, že i II. a III. ilegální ÚV KSS myšlenku „sovětského Slovenska“ neopouštěly a dokonce ještě během Slovenského národního povstání se toto heslo objevovalo. Z dokumentů i výpovědí svědků komise zjistila, že původcem hesla o „sovětském Slovensku“ nebyl G. Husák, ačkoli právě to bylo jedním z obvinění vznesených proti němu V. Širokým na IX. sjezdu KSS. Pravým autorem byl Ján Osoha²⁷⁷. Komise však jeho koncept nehodnotí jako buržoazní nacionalismus, ale jako „levičácké sektářství“²⁷⁸, které je sice politickou chybou, ale nikoli zločinem.

Zpráva dále zdůrazňuje, že ani v červnu 1942, když se V. Širokému podařilo instrukce formou motáků ilegálnímu vedení předat, heslo obnovy Československa ani v nejmenším nezmínil. V knižním vydání jeho motáků²⁷⁹ byly v jejich textu provedeny rozsáhlé úpravy, jejichž smyslem bylo potlačit jakoukoli zmínku o slovenské nezávislosti. Přestože v knižně vydaném textu se taková zmínka neobjevuje, komise zjistila, že hned v prvním z motáků, které se od Širokého k ilegálnímu vedení dostaly, stálo: „*Slovenská národná jednota musí viac ako kedykoľvek predtým vystupovať proti fašistickej*

---

²⁷⁷ Člen prvních třech ilegálních ústředních výborů KSS.

²⁷⁸ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 93, s. 9. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

²⁷⁹ Široký, Viliam, *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, Bratislava 1952; Gottwald, Klement – Široký, Viliam, *O našom odboji*, Bratislava 1954.

nemeckej pliaže za štátnú samostatnosť slovenského národa“.²⁸⁰ Převzetí moci komunisty mělo být umožněno díky sporům uvnitř ľudácké vlády.

Neméně zajímavá je také otázka vedoucí úlohy komunistické strany ve Slovenském národním povstání. Zpráva ji sice přímo nepopírá, upozorňuje ale na pokusy o kontakt s dalšími složkami odboje, včetně agrárníků. Sblížení s tzv. sidorovci se nezdařilo, nadějně ale zpočátku působila spolupráce s bývalými agrárníky (Ursíny).²⁸¹ Vzhledem k úspěchům německé armády v roce 1941 však v tomto spojení zůstali z agrárnícké strany jen jednotlivci. Jak zpráva konstatuje, „*první ústřední orgán slovenského odboje – ÚNRV vytvořený v březnu 1942 byl fakticky dílem jen strany samotné*“.²⁸² Ačkoli tedy ve výsledné podobě zprávy byla úloha komunistické zprávy vyzdvížena, jak to odpovídalo dobovému pojetí, už jen přiznání dalších složek odboje a potřeba, nebo alespoň pokus komunistů s nimi spolupracovat, byl nesporně vnímán jako nový pokus o pojetí této etapy.

Zpráva také přiznává, že na vnitřní vývoj na Slovensku silně působilo upevňující se mezinárodní postavení československé exilové vlády. Součinnost s jejími plány pak byla ovlivněna postojem moskevského vedení k ní. Jak ale zpráva přiznává, upevňující se postavení londýnské vlády, jež mělo na jednu stranu na odboj na Slovensku vliv povzbudivý, na druhé straně pozici odbojářů, operujících se svržením režimu vedeného Jozefem Tisem, značně komplikovaly Benešovy výroky o obnově Československa a o jednotě československého národa, protože opětovný svazek s Čechy si na Slovensku přál ještě

---

²⁸⁰ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 95, s. 13. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

²⁸¹ Tamtéž (f.95, s. 13)

²⁸² Tamtéž (f.95, s. 13). Na tomto místě je zajímavé srovnat formulaci této události s II. variantou zprávy, která o snaze KSS vytvořit centrální orgán, jenž by řídil všechny odbojové skupiny na Slovensku říká následující: „*II. ÚV KSS, vycházející z rozboru slovenské společnosti ve svém úsilí o vytvoření široké národní fronty a jejích orgánů, orientoval se na dva politické proudy, na dvě politické opoziční skupiny buržoazní: a) na agrární skupinu reprezentovanou J. Ursínym; b) na opoziční skupinu v HSLŠ, tzv. sidirovce*“.
Viz: NA, Ústřední výbor 1945-1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 15, ar. j. 232, s. 51 – 52. II. varianta, SNP – II. část.

v roce 1943 jen málokdo. Pozici komunistické strany tak zpráva definuje jako boj „na dvě fronty: proti hlavnímu nebezpečí ľudáckému a proti mocenským ambicím Londýna“.²⁸³

Je tedy patrné, že přes formální zachování ideje o vedoucí úloze komunistické strany ve slovenském odboji, vysvítá pochybnost, zda samotní odbojářů – komunističtí i nekomunističtí – byli zpraveni o tom, za co bojují. Že jde o znovuoobnovení Československa, jakkoli jiného a nového, v té době vyslovil ze slovenských komunistů jen málokdo.

Formování společného vedení všech odbojových skupin se v podání závěrečné zprávy „barnabitské“ komise jeví sice jako iniciativa KSS, je však třeba dodat, že ne z pozice vedoucí síly. Jak zpráva uvádí, na Slovensku existovala celá řada odbojových skupin. Většina z nich však měla spíše „rodinný“ charakter a jejich význam nebyl takový, aby mohly vystupovat v centrálním vedení. V úvahu podle ilegálního vedení KSS připadali bývalí agrárníci Jozef Lettrich²⁸⁴, Ján Ursíny²⁸⁵ a Matej Josko²⁸⁶, kteří kromě evangelické opozice, která za nimi stála, měli také kontakty v armádě. Další skupina, kterou V. ilegální

---

²⁸³ Tamtéž (f.98, s. 19)

²⁸⁴ Původním povolání právník (v letech 1941 – 1944 advokát v Bratislavě). V meziválečném období člen Agrární strany. Od roku 1939 činný v protifašistickém odboji, v letech 1943 – 1944 člen ilegální a v roce 1944 povstalecké Slovenské národní rady. V letech 1945 – 1948 předseda Demokratickej strany, předseda SNR a poslanec Národního shromáždění. V roce 1948 byl donucen rezignovat na funkci předsedy SNR. Emigroval do USA, kde působil v exilových organizacích, např. v Radě svobodného Československa a publikoval v exilovém (krajanském) i americkém tisku.

²⁸⁵ Ve 30. letech 20. století se aktivně angažoval ve slovenském agrárním hnutí, které zastupoval i jako poslanec v parlamentu ČSR, kde zastupoval agrární stranu. Spolupracoval také s Milanem Hodžou, s jeho čechoslovakistickým názorem se však neztotožňoval. Patřil k nejvýznamnějším slovenským politikům první poloviny 20. století, i díky tomu, že měl mimořádně silný analytický a geopolitický talent, což mu často umožňovalo správně odhadnout budoucí vývoj politické situace ve střední Evropě. Byl jedním z organizátorů a jeden z přímých iniciátorů slovenského národního povstání. Po jeho vypuknutí 29. srpna 1944 se jako zástupci Slovenské národní rady společně s Lacem Novomeským účastnili jednání v Londýně (s Eduardem Benešem) a v Moskvě. Často se dostával do sporu s čechoslovakistickým směrem, a to i navzdory tomu, že před 2. světovou válkou tvořil v otázce rozdělení ČSR opozici vůči slovenským ľudákům. Po válce patřil na Slovensku mezi zakladatele Demokratické strany a do roku 1947 působil jako její místopředseda, dokud nebyl komunisty zdiskreditován. Následovalo jeho zatčení a odsouzení. Po propuštění v roce 1953 se do politického života již nezapojil.

²⁸⁶ Předválečný člen agrární strany. Ve „Vánoční dohodě“ se připojil k zakladatelům Slovenské národní rady, jejímž členem byl až do roku 1948, kdy emigroval do USA. V prvních poválečných letech působil jako pověřenec financí.

ÚV KSS kontaktoval, byla vedena V. Šrobárem²⁸⁷, a respektovala londýnské vedení.

Pozice KSS nebyla, zejména z počátku, zcela jasná. Je třeba si uvědomit, že V. ilegální ústřední výbor KSS, jakkoli honosně tento název zní, tvořili tři lidé – Karol Šmidke, Gustáv Husák a Laco Novomeský. Přitom K. Šmidke přišel na Slovensko z Moskvy v situaci, kdy členové předchozích ústředních výborů byli ve vězení a místním organizacím chyběla jakákoli komunikace jak mezi sebou, tak s moskevským vedením. Z dostupných dokumentů se komisi nepodařilo zjistit, zda měl K. Šmidke nějaké instrukce ohledně výběru dalších členů IÚV KSS. V komunistické straně v té době bylo také infiltrováno množství agentů ÚŠB, kteří její fungování do značné míry paralyzovali. Jak zpráva uvádí, vzhledem k izolovanosti komunistů během prvních let války, neměli tito mezi občanskými složkami odboje příliš silné postavení. Nebylo proto nijak udivující, a zpráva to ani nezastírá, že v počátcích vyjednávání si na vedoucí postavení v plánované Slovenské národní radě činila nárok skupina, vedená Vavro Šrobárem, napojená na Edvarda Beneše. Uvažovaná spolupráce s katolíky pak vyzněla zcela naprázdno, jednak pro jejich ideové spojení s ľudáckým režimem, jednak, jak zpráva uvádí, z důvodu jejich politické pasivity. Postavení V. IÚV KSS v tomto období tedy nebylo vůbec jednoduché a ke spojení s občanskými odbojovými složkami nakonec došlo až po uzavření smlouvy o československo-sovětském přátelství, spojení a poválečné spolupráci z 12. prosince 1943. Teprve na tento krok exilového prezidenta E. Beneše reagoval občanský odboj, když přistoupil na spolupráci s odbojem komunistickým. Tu stvrdila tzv. Vánoční dohoda, kterou byla ustavena Slovenská národní rada. Z obsahu

---

²⁸⁷ V první Československé republice se stal prvním ministrem s plnou mocí pro správu Slovenska, jehož úkolem bylo zajistit politické a administrativně právní začlenění Slovenska do nové republiky. Dále působil jako ministr zdravotnictví a školství. V období Slovenského státu se postavil do vedení skupiny protifašistického odboje, která byla orientovaná na československou exilovou vládu v Londýně. Po dobu Slovenského národního povstání byl jedním ze dvou předsedů Slovenské národní rady. V roce 1946 před parlamentními volbami založil Stranu svobody a byl jejím prvním předsedou. Po únoru 1948 začal spolupracovat s komunisty a v letech 1948-1950 působil jako ministr pro sjednocení zákonů.

dohody, zejména z bodu 2, je zřejmá orientace na československo-sovětské smlouvy. Kontakt V. IÚV KSS byl ale velmi komplikovaný. Spojení, které měl udržovat K. Bacílek, se neuskutečnilo a ani pokusy o kurýrní spojení přes Istanbul nebyly příliš úspěšné. K. Bacílek, který ztratil svou vysílačku, pracoval dále s vybavením z londýnských zdrojů. Jak ale komise uvádí, nepodařilo se jí zjistit, zda takto nějaké zprávy obdržel a jak uvedl sám Bacílek „*mohl být zmatek v šifrách*“.²⁸⁸ Komise, která neměla k dispozici materiály z moskevských archivů, nezjistila ani, zda se tamní vedení o kontakt pokoušelo.

Jak tedy z výše uvedeného vyplývá, zpráva „barnabitské“ komise otevřeně přiznává, že o jasné linii stranické politiky a vedoucí úloze strany v odboji by se dalo hovořit jen stěží. Ještě na konci roku 1943, kdy došlo ke spojení komunistů s dalšími odbojovými skupinami a byl stanoven cíl obnovy Československa, lze jen obtížně hledat opravdu jasný a konkrétní program.

8.2.1. Přípravy Slovenského národního povstání

Hlavními úkoly V. IÚV KSS, podle směrnic donesených K. Šmidkem z Moskvy, bylo „*dát bojové jednotě lidu politický výraz v podobě ústředního orgánu odboje*“²⁸⁹ a „*rozvinout organizovaný ozbrojený boj až po ozbrojené povstání*“²⁹⁰. První úkol byl podle „barnabitské“ komise splněn vytvořením Slovenské národní rady. Příprava ozbrojeného boje pak byla do značné míry závislá na rychlosti přibližování se Rudé armády. Organizování akce „celonárodního“ rozsahu ovšem vyžadovalo pevnou organizační a informační síť. Tu se KSS podařilo obnovit začátkem roku 1944. To jí pak umožnilo mít přímý vliv v Národních výborech, jejichž vytvoření komunisté na Slovenské národní radě prosadili. Na vlivu KSS přidávala i řada partyzánů, kteří respektovali pokyny jejího vedení. Jedním z obvinění,

---

²⁸⁸ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 100, s. 23. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

²⁸⁹ Tamtéž (f. 98, s. 20)

²⁹⁰ Tamtéž (f. 98, s. 20)

vznesených proti „buržoazním nacionalistům“ bylo, že „*V. ilegální ÚV KSS nevěnoval partyzánskému hnutí žádnou pozornost*“.²⁹¹ Jak ale uvádí komise, nejen podle zprávy G. Husáka z 5. února 1945, ale i na základě poznámek K. Bacílka k dějinám KSČ z r. 1963, bylo třeba tato obvinění prohlásit za neopodstatněná. Komunistické vedení nejen že partyzánské hnutí považovalo za jednu z významných složek odboje, ale prosadilo také ve Slovenské národní radě jeho podporu národními výbory. Zpráva však přiznává, že „*účast na organizaci partyzánských skupin měly rovněž některé občanské organizace*“.²⁹² Zvýšení vlivu komunistů v partyzánském hnutí bylo výrazně podpořeno množícími se příchody sovětských vojáků, kteří utkali z německých zajateckých táborů a přebírali vedení partyzánských skupin, zejména na východním Slovensku. Podle referátu předneseného 27. srpna 1944 K. Šmidkem na československém velvyslanectví v Moskvě byla v té době i „*řada civilního obyvatelstva připravena k tomu, se k nim [partyzánům, pozn. HG] připojit*“.²⁹³ To bylo plně ve shodě se stanoviskem moskevského vedení KSČ z 23. srpna 1944 „*urychleně pokračovat v organizaci a vyzbrojování partyzánských oddílů a ozbrojených skupin s tím, aby v případě ozbrojeného vystoupení měl každý NV k dispozici ozbrojenou sílu, schopnou zlomit odpor nepřítele v místním okresním měřítku a udržovat veřejnou bezpečnost*“.²⁹⁴

Přes úspěchy s partyzánským hnutím však komunisté neměli ve Slovenské národní radě hlavní slovo, dokud neovládali armádu, což se jim plně nepodařilo ani během Slovenského národního povstání. Ve zprávě komise je pak šíře rozvedeno, že komunistická strana neměla v Československu od doby svého vzniku nikdy politiku zacílenou na vojsko. Přitom od počátku roku 1944 již bylo zřejmé, že slovenská armáda by mohla v povstání sehrát zásadní úlohu. Jak zpráva uvádí, již od roku 1942 vzrůstala v armádě nespokojenost a únava, které ve spojení s protifašistickými náladami vedly k tomu,

---

²⁹¹ Tamtéž (f. 100, s. 24)

²⁹² Tamtéž (f. 101, s. 25)

²⁹³ Tamtéž (f. 101, s. 26)

²⁹⁴ Tamtéž (f. 101, s. 26)

že i ve velitelském sboru se našly skupinky důstojníků ochotných spolupracovat s civilním odbojem. Nejvýznamnější z těchto skupin zorganizoval v Banské Bystrici ve štábu pozemního vojska pplk. Ján Golian²⁹⁵. Špičky vojenského velení měli ke komunistické straně povětšinou spíše rezervovaný, pokud dokonce ne přímo nepřátelský, postoj. Ze SNR měl k vojsku nejbližší V. Šrobár. Ten také zajišťoval spojení velitelů nakloněných povstání s E. Benešem. Londýnská vláda se ráda chopila příležitosti posílit svůj vliv na Slovensku a, jak zpráva uvádí, bez vědomí domácího odboje, tedy bez vědomí odboje komunistického, jmenovala J. Goliana velitelem vojenského ústředí.

Na tomto místě je třeba připomenout, že pokud se jedná o aktivity londýnské exilové vlády, je zpráva formulována plně v intencích dobové historiografie a tedy ostře proti tomuto orgánu a jeho představitelům. Tento postoj naplno vyznívá právě v otázce zapojení Goliana do plánů SNR. Zpráva ani na okamžik nepochybuje, že komunisté měli převzít naprosté vedení SNR, bez ohledu na další složky odboje. Ve zprávě se tedy můžeme přímo dočíst: *„Jen na půdě SNR bylo možno dosáhnout dočasné izolace Šrobára*

---

²⁹⁵ V letech 1927 – 1939 byl důstojníkem Československé armády, 1939 – 1943 pracovníkem Velitelství 1. divizní oblasti v Trenčíně, 1943 náčelníkem štábu Rýchlej divízie. V Trenčíně se zapojil do ilegální odbojové práce, pomáhal při ilegálních přechodech bývalých příslušníků Československé armády do zahraničí. V lednu 1944 byl jmenován do funkce náčelníka štábu Velitelství pozemního vojska v Banské Bystrici, kde okolo sebe soustředil vlivnou skupinu antifašisticky orientovaných důstojníků udržujících styk s emigrantskou československou vládou v Londýně. Dne 23. března 1944 byl Golian londýnským Ministerstvem národní obrany a E. Benešem dočasně pověřen vedením antifašistických vojenských akcí na Slovensku. Po mnoha přípravných jednáních (často v jeho bytě) a i po dohodě s ilegálním vedením KSS ho stejným úkolem pověřilo 27. dubna 1944 i vedení ilegální SNR. Přijal politický program SNR (takzvanou Vánoční dohodu) i podmínku výluční spolupráce se SNR. 30. dubna 1944 byl po poradě představitelů SNR jmenován velitelem Vojenského ústředí SNR. Nadále však udržoval styk i s domácím nevojenským odbojem, prakticky nerozhodně balancoval mezi SNR a skupinou Vavro Šrobára. Ve vojenských přípravách SNP podléhal vlivu koncepce londýnského Ministerstva národní obrany. Funkcí v protifašistickém hnutí ho 14. května 1944 pověřil i Edvard Beneš. Tím se fakticky dostal do podřízené pozice SNR a československé vlády v Londýně. Se štábem Vojenského ústředí vypracoval podle pokynů SNR základní dokument vojenských příprav SNP (takzvaný Vojenský plán SNP). Od 1. září 1944 byl prvním velitelem 1. československé armády na Slovensku a byl povýšen na plukovníka. Už 5. září byl povýšen na brigádního generála. Po potlačení SNP se stáhl do hor, kde byl záhy zatčen a z rozsudku německého soudu v Berlíně popraven v koncentračním táboře Flossenbürg.

*a spol. a autoritativní zásah SNR byl jedinou cestou, jak si podřídit vojenské skupiny organizující se jako vojenské ústředí“.*²⁹⁶ Jak už bylo uvedeno, komunisté neměli v armádě prakticky žádné pozice. Jejich program nebyl k této složce nikdy namířen, vojenští velitelé, již samotným svým postavením, neměli ke komunistické straně blízko a řadoví vojáci byli tak často přesouváni (zejména v této fázi války), že pro žádné hlubší kontakty nebyl prostor. Za Goliana tedy nebyla alternativa a muselo se s ním jednat. Jak uvedl G. Husák ve zprávě z 5. února 1945: „*Přišlo k rozhovorom s Golianom, s ktorým prišiel i major Marko. Shodli sme sa, že Golian – bez ohľadu na poverenie od Londýna – preberá vedenie vojenských príprav ... Vyslovene bolo dohovorené, že vojenska chystaná akcia ako aj vojenské vedenie sú súčiastkami SNR, pracujú z jej poverenia a v jej rámci*“.²⁹⁷ Další pokusy londýnského vedení o kontakt pak zpráva hodnotí jako další „*intriky Londýna, operující mezi důstojníky prezidentovou autoritou*“ díky nimž „*dále pokračoval boj o rozhodující vliv na opoziční důstojnické kruhy*“.²⁹⁸

V této situaci se poprvé začíná ve zprávě výrazněji hovořit o G. Husákovi. Ten totiž převzal iniciativu v jednání s armádou a výrazně tlačil na Goliana v otázce jeho loajality k prezidentu Benešovi a exilové vládě. Tímto nátlakem se mu, alespoň formálně, podařilo podřídit vojenské ústředí Slovenské národní radě, což komise ve zprávě vyzdvihla jako úspěch a v daných podmínkách jediný možný postup k jakési kompenzaci nedostatečného vlivu komunistické strany v armádě. Tímto postupem měly také být překonány rozpory mezi SNR a VÚ, čehož se podle komise podařilo dosáhnout koncem června 1944, kdy SNR rozhodla o vyslání spojené delegace své a vojenského ústředí, kterou tvořili Karol Šmidke a Mikuláš Ferjenčík²⁹⁹, do Moskvy. Jak ale zpráva hodnotí další

---

²⁹⁶ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 102. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

²⁹⁷ Tamtéž (f. 102, s. 28)

²⁹⁸ Tamtéž (f. 102, s. 28)

²⁹⁹ Působil ve vojenskej veterinární službě. Byl blízkým spolupracovníkem a zástupcem J. Goliana ve vojenském ústředí. Po válce působil jako pověřenec SNR

aktivity exilové vlády „ani v období vrcholných příprav povstání neustaly intriky londýnských buržoazních živlů, které houževnatě prosazovaly své záměry³⁰⁰“.

Všechny nedostatky, které byly během procesu zdůrazňovány jako zločiny buržoazního nacionalismu – neschopnost získat jasnou převahu autority nad exilovou vládou, nedostatečné porozumění s armádou, chybějící komunikační kanál pro koordinaci s moskevským vedením – komise omlouvá. Pro její závěry je podstatné, že ze stranických dokumentů „jasně a nesporně vyplývá, že moskevské vedení koncepci osvobozovacího boje a celonárodního povstání předloženou 5. ilegálním vedením KSS schválilo“, protože všechny záměry předložené Šmidkem byly „konkrétní aplikací směrnice KI z 5. 1. 1943 a jako takové byly v moskevském vedení přijaty“.³⁰¹

Ze zprávy je ale také nad míru jasné, že zmatek panoval na všech stranách. Komunikace byla více než složitá a jednotlivé orgány nebyly schopny se dorozumět. Na konci července 1944 se na Slovensko začaly dostávat výsadky organizované kyjevským partyzánským štábem. Ty se velmi rychle zkontaktovaly s místními partyzánskými skupinami i s funkcionáři KSS, a když se od nich dozvěděly o přípravách povstání, informovaly o tom Kyjev. Tyto zprávy se dostávaly k moskevskému vedení dříve, než informace od Šmidkeho. Tak vznikaly úpravy plánů, o nichž se na Slovensku nevědělo. Naopak v Kyjevě ani v Moskvě nevěděli o nejčerstvějších záměrech SNR, takže „kyjevským štábem řízené partyzánské oddíly nepočítaly přirozeně s domácími plány ozbrojené akce a nemohly s nimi být široce koordinovány“ a naopak „SNR, která pro nedostatek spojení s Moskvou nemohla být o výsadkové akci Kyjeva informována, neměla

---

pro národní obranu. Po únoru 1948 emigroval do USA. Českoslovakisticky a protikomunisticky orientovaný činitel, předseda Československé národní rady v Americe. V exilu bojoval proti falšování faktů o povstání uskutečňovaném komunisty. Roku 1992 povýšen do hodnosti armádního generála in memoriam.

³⁰⁰ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 104, s. 32. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

³⁰¹ Tamtéž (f. 105, s. 34)

na ni žádný vliv a ve svých plánech s ní rovněž nepočítala“.³⁰² V době nepřítomnosti Šmidkeho, byl stranickým vedoucím Husák, který si brzy uvědomil důležitost této nové síly mezi protifašistickými složkami a snažil se s partyzány navázat kontakt zejména prostřednictvím Piotra Alexejeviče Velička³⁰³, v jehož oddíle byl i K. Bacílek. Husák se snažil Velička zapojit do domácí akce, Veličkovo poněkud nestandardní chování je však ve zprávě omlouváno tím, že měl z Kyjeva jiné instrukce, jež „kyjevský štáb informovaný ... moskevským vedením ... pro krátkost času a obtíže spojení nemohl upravit“.³⁰⁴

Nekoordinovanost akcí v tomto období vedla později ke spekulacím, že ve vedení strany byly dvě koncepce průběhu SNP. V. ilegální ústřední výbor KSS pak měl postupovat podle jiných plánů, než s jakými počítali v instrukcích partyzánským oddílům v Moskvě. Toto obvinění však zpráva rovněž potírá, když říká: „Argumentace o tzv. dvou koncepcích povstání, která staví do protikladu koncepci partyzánů a koncepci SNR a odvozuje z toho odsuzování postupu soudruhů z domácího vedení KSS, ve skutečnosti vychází z neúplné

---

³⁰² Tamtéž (F.106, s. 35)

³⁰³ Důstojník Rudé armády. Od roku 1944 velitel partyzánské skupiny, která byla vysazena v noci z 25. na 26. července u Liptovské Osady. Byla to první skupina sovětských partyzánů vysazená ukrajinským štábem na Slovensko. V srpnu 1944 navázal spojení s ilegálním odbojem a důstojníky slovenské armády a včlenil se do již existujícího partyzánského oddílu Viliama Žingora. Tato jednotka tak měla více než 1000 mužů. Na výstroji a výzbroji této skupiny spolupracoval s pplk. Golianem. Přes zabezpečování organizátorů, že bez jejich pokynů nebude podnikat žádné akce, vyhlásil v Sklabini opět Česko-Slovenskou republiku. Slíbil Golianovi, že udrží Turiec proti německým divizím. Za tím účelem vyhodil do povětří strečniansky, kraľoviansky a štubniansky tunel, což později zkomplikovalo povstalcům zásobování. Přepadl továrnu v Turanoch, aby si zajistil kapitál. Po dobu SNP byl velitelem 1. československé brigády M. R. Štefánika. Navzdory všem slibům se boji příliš nevěnoval, což urychlilo pád povstalecké obrany této oblasti. Byl mezi nejvyššími vojenskými veliteli SNP, o jehož vyprovokování se do značné míry zasloužil. Po válce se vrátil nejprve do Kyjeva, později pracoval na výstavbě železnic na severu SSSR. Byl ověnčen mnoha řády a medailemi, jak sovětskými, tak československými. Je čestným občanem Žiliny, Martina, Ružomberka, Liptovského Mikuláša a jiných menších obcí. Politickou odpovědnost za předčasné vypuknutí povstání nikdy nenesl.

³⁰⁴ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 106, s. 35. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

*znalosti věci a přirozenou při tehdejším nedostatku spojení nekoordinovanost akcí nesprávně zkresluje v politické obvinění“.*³⁰⁵

8.2.2. Slovenské národní povstání

V historiografii druhé poloviny dvacátého století zaujímá Slovenské národní povstání důležité místo. To mu nepřinesl ani zdaleka tolik jeho přímý význam a úloha v boji proti nacistickému Německu a jemu loajálnímu režimu na Slovensku, jako spíše jeho význam ideologický. Povstání se z tohoto pohledu stalo úhelným kamenem při novém utváření společného státu Čechů a Slováků. Již samotná příprava SNP sledovala jako svůj hlavní cíl zařazení Slovenska mezi odpůrce nacismu. Pro historiografii ovládanou potřebami komunistické propagandy se pak povstání stalo jedním z důkazů legitimacy nového režimu a jeho vedení. Eduard Čejka v publikaci vydané u příležitosti patnáctého výročí propuknutí Slovenského národního povstání píše: *„Slovenské národní povstání tvoří vrcholnou etapu národně osvobozenického hnutí slovenského národa a revolučního předvoje – dělnické třídy. [...] Hlavní význam Slovenského národního povstání je především v tom, že otevřelo cestu k novému, lepšímu a spravedlivějšímu životu v osvobozené vlasti.“*³⁰⁶ Tento obraz měl utvrdit dojem, že to nebyl nikdo jiný, než právě komunistická strana, která vedla lid do odboje, k vítězství a k míru. Důležitá ale byla i interpretace v opačném směru, tedy že slovenský lid dal povstáním jasně najevo svou vůli spojit opět české země a Slovensko v jeden stát a dát mu socialistické zřízení. Během vlády komunistického režimu v Československu se obraz SNP poměrně často proměňoval a oslavován byl vždy právě ten, koho bylo třeba oslavovat. Zatímco v padesátých a ještě na začátku 60. let bylo SNP využíváno jako

---

³⁰⁵ Tamtéž (f. 106, s. 36)

³⁰⁶ Eduard ČEJKA, *Intriky buržoazie a Slovenské národní povstání*, Praha 1959, s. 124–126.

důkaz legitimacy vedoucí úlohy komunistické strany v řízení státu, po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy se obraz proměnil v tom smyslu, že byla mnohem více vyzdvihována úloha Rudé armády a „spřátelených“ sborů, které přes pád povstání Slovensko nakonec osvobodili. Výrazně se samozřejmě měnila i úloha V. ilegálního ÚV KSS a zejména Gustáva Husáka. Zatímco v roce 1959 jsou Novomeský a Husák charakterizováni jako pomahači buržoazie, která chtěla SNP zmařit a navíc „poškodili vedoucí úlohu strany v národně osvobozeném hnutí zejména tím, že vydali do rukou buržoazie důležité politické pozice, zejména v předsednictvu SNR a ve vojenském ústředí“³⁰⁷, o patnáct let později, při příležitosti třicátého výročí SNP, byl V. ilegální ústřední výbor KSS naopak hodnocen zcela kladně.³⁰⁸

Protože většina obvinění proti „buržoazním nacionalistům“ se svou historickou argumentací vážala právě ke Slovenskému národnímu povstání, vytýčila si komise jako jeden z úkolů realistické a pokud možno nezaujaté popsání právě této historické etapy. Pouštěla se tak na poměrně nejistou půdu, protože SNP bylo považováno za součást „rodinného stříbra“ komunistické strany. Po skončení práce komise vydal při příležitosti 20. výročí SNP autorský kolektiv složený především z bývalých členů pracovních skupin monografii věnovanou právě tomuto tématu³⁰⁹. Možná právě o ní se zmiňuje i A. Dubček, když na tehdejší historiografickou produkci k tématu SNP vzpomíná: „z mnohých oficiálně povolených knih a studií, publikovaných o Slovenském národním povstání v minulosti, jen několik překračovalo přízřusobovanou propagandu“.³¹⁰ Autoři tvořící v linii pléna ÚV KSČ z prosince 1963, předestřeli před čtenáře nové pojetí této

---

³⁰⁷ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 117, s. 57. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

³⁰⁸ Kolektiv autorů, *Slovenské národné povstanie. Zborník materiállov z vedeckej konferencie k 30. výročíu SNP*, Bratislava 1976, s. 9.

³⁰⁹ Ferdinand BEER – Antonín BENČÍK – Bohuslav GRACA – Václav KURAL – Jaroslav ŠOLC, *Dějinná křižovatka. Slovenské národní povstání, předpoklady a výsledky*, Praha 1964.

³¹⁰ A. DUBČEK – J. HOCHMAN, *Naděje umírá poslední*, s. 49.

historické kapitoly „*ne bez určitého vzrušení a obav*“³¹¹ z toho, jak bude jejich práce přijata. Uvědomovali si, že SNP „*je živou tradicí, jež dodnes vyvolává mocné myšlenkové proudění v slovenském národě*“.³¹²

Přes všechna úskalí tématu však bývalí členové pracovních skupin pracujících pro „barnabitskou“ komisi cítili potřebu své nové poznatky sdělit širšímu publiku. Vzhledem k tomu, že doba mezi schválením závěrů „barnabitské komise“ na plénu ÚV KSČ a vydáním knihy byla velmi krátká, autoři již v úvodu upozorňují na jistou mezerovitost ve výkladu, který se podle jejich slov má soustředit spíše na objasnění minulých omylů. Jak totiž autoři podotýkají, tématu byla již od padesátých let věnována pozornost více než dostatečná. V dosavadních publikacích však „*bylo sektářských deformací více než ve výkladu jiných otázek k dějinám odboje*“.³¹³

V čem byl tedy směr nastolený badáním pro potřeby „barnabitské“ komise tolik odlišný? Především v tom, že přinesl nový přístup k historickému badání. Během práce na materiálech pro komisi došli zúčastnění historikové k závěru, že absolutní poznání možné není a přestali si tedy činit nárok na monopol na pravdu. Jejich cílem začala nově být snaha pravdě se co nejvěrněji přiblížit, ale vzhledem k vlastní zkušenosti s tím, jak sami historický obraz tvořili v padesátých letech, přiznali svou omylnost a nový výklad dějin již nestavěli jako nezlomnou pravdu, ale spíše jako svou interpretaci a námět k zamyšlení.

V konkrétních otázkách spojených se Slovenským národním povstáním došlo zejména k přehodnocení role komunistů. Ti přestali být považováni za jedinou organizační sílu, přestože jejich pozice hlavních hybatelů událostí zpochybněna nebyla. Spolu s celkovou rolí komunistické strany byla přehodnocena i role „buržoazních nacionalistů“ Husáka a Novomeského. Zejména G. Husák, který byl do té doby prezentován ryze negativně, jako člověk velmi laxní, který

---

³¹¹ F. BEER – A. BENČÍK – B. GRACA – V. KURAL – J. ŠOLC, *Dějinná křížovatka*, s. 8.

³¹² Tamtéž (s. 8).

³¹³ Tamtéž (s. 6).

zanedbával kontakty s partyzány, orientoval se na buržoazní politické síly a průběh povstání mařil, či přinejmenším zdržoval, je ve zprávě hodnocen bezmála jako hrdina. „*Jeho rozhodným zásahem byl zlikvidován Šrobárův samozvaný ÚNRV, který měl být nástrojem politické hegemonie londýnské vlády v povstání. Husák jako představitel KSS energicky prosazuje autoritu SNR.*“³¹⁴

Historici také přiznali, že události, které byly do té doby prezentovány jako spontánní akce lidu, který do jednotné fronty sjednotila právě komunistická strana, byly daleko méně jednoznačné. Jak je uvedeno hned v úvodní části kapitoly o vzniku povstání: „*V okamžiku vzniku povstání nebylo, jak bude dále ukázáno, prakticky nikoho, kdo by měl úplný přehled o všech faktorech, které zde působily.*“³¹⁵

Dále pak zpráva upozorňuje také na tu skutečnost, že při vzniku povstání působilo množství různých vlivů, směrů a záměrů, které se až do konce nepovedlo zcela sjednotit. Nejvýznamnější změny však doznal pohled na kooperaci partyzánských skupin se Slovenskou národní radou, potažmo s KSS. V dřívější historiografii byly často stavěny do kontrastu partyzánské oddíly s profesionální slovenskou armádou, kdy partyzáni měli pracovat s komunisty, kdežto vojáci byli pod velením pplk. J. Goliana. Zpráva přímo uvádí: „*Druhým vážným činitelem, který byl mimo dosah SNR i vedení KSS, byly partyzánské skupiny podřízené kyjevskému štábu partyzánského hnutí.*“³¹⁶ Nesnášenlivost, která pak mezi oběma ozbrojenými složkami panovala, byla jedním z hlavních problémů koordinace všech akcí. Z množství nesnází, jaké SNR při prosazování svých plánů měla, vyplývá, jak nepevná byla její autorita.

Nový pohled na SNP se projevuje ve zprávě také tím, že opouští do té doby rozšířený oslavný tón a popis staví značně realističtěji. Poprvé jsou přiznány zjevy jako demoralizace, zbabělost, či nedisciplinovanost, jako jevy ovlivňující celý průběh akce. Zejména

---

³¹⁴ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 106, s. 36. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

³¹⁵ Tamtéž (f. 106, s. 36)

³¹⁶ Tamtéž (f. 107, s. 37)

pro období, kdy povstalci museli ustoupit do hor, jsou popsány vztahy s běžným obyvatelstvem, jako zdaleka ne tak idylické, jak byly prezentovány předchozími historickými díly. Poprvé jsou zde uvedeny případy vražd, loupeží a dalších křivd, které byly ze strany partyzánů na obyvatelstvu spáchány.

Zásadní role Slovenského národního povstání pro celý průběh osvobozovacích akcí však v závěru zpochybněna nebyla a zpráva se, alespoň formálně, vrátila k tradičnímu kánonu prosazovanému dosavadní marxistickou historiografií. Líčení SNP a vlivu partyzánů na jeho průběh se uzavírá tím, že *„přes kruté represálie okupantů a nepředstavitelné těžkosti pobytu v horách v zimě se partyzánské hnutí konsolidovalo a sehrálo vynikající roli v tomto závěrečném období osvobozenického zápasu“*.³¹⁷ Ještě důležitější než jeho role praktická, je však podle zprávy role ideologická. Tím, že se při společném protifašistickém boji vykristalizovala na platformě Slovenské národní rady nová slovenská politická reprezentace, znamenalo povstání nesporně začátek nové etapy slovenských dějin. *„Slovenské národní povstání je proto začátkem nové etapy i ve vztazích českého a slovenského národa.“*³¹⁸ V souvislosti s buržoazním nacionalismem však zpráva varuje před negativním jevem, který se kampaní proti němu mohl objevit, a kterým je vzájemné vzdálení Čechů a Slováků. Stejně tak desinterpretace některých událostí mohla podle komise ve výsledku přinést komunistické straně více záporů, než kladů. Zpráva hodnotí, že objektivní přístup k látce má *„význam dnes, jako jeden z nejdůležitějších zdrojů výchovy slovenského lidu pro společné porozumění a sbližování našich národů, jako pramen dotváření a přetváření slovenského národního povědomí ve vědomí československé a socialistické“*.³¹⁹

---

³¹⁷ Tamtéž (f. 116, s. 55a)

³¹⁸ Tamtéž (f. 116, s. 56)

³¹⁹ Tamtéž (f. 118, s. 57)

8.2.3. Charakteristika mezidobí od Slovenského národního povstání do ustavení košické vlády

Hned v úvodu této kapitoly cítili autoři textu potřebu jasně vymezit rozdíl mezi komunistickým pojetím vztahu Čechů a Slováků v jednom státě pod heslem „rovný s rovným“ ve srovnání s programem exilové vlády, která deklarovala nárok na znovuoobnovení Československa na základě čechoslovakistické koncepce jednotného československého národa. Při hodnocení všech aktivit a postojů londýnského vedení je ve zprávě (stejně jako v dobové historiografii) na první místo stavěno Benešovo pro-buržoazní zaměření. Konkrétně čechoslovakistická koncepce je tak hodnocena jako program, jenž měl zajistit vládu výhradně buržoazii, a to zejména české. Z nestejného potenciálu české a slovenské buržoazie podle zprávy pramenil jejich vzájemný boj, který vyústil až ve spojení slovenské buržoazie s KSS. Z tohoto hlediska bylo tedy možné na čechoslovakismus nahlížet jako na formu „českého šovinismu vůči Slovákům“.³²⁰ Na tomto postoji je založena celá další interpretace událostí na Slovensku v době 2. světové války a postojů domácího komunistického odboje i jeho moskevského vedení.

Vztahy mezi Moskvou a Slovenskou národní radou na jedné straně a Benešovou exilovou vládou na straně druhé byly pochopitelně napjaté, a to zejména od chvíle, kdy Beneš zmocnil ministra Němce jako zástupce exilové vlády, aby se účastnil na správě slovenského území ovládaného povstalci. Slovenskou národní radu pak Beneš charakterizoval jako „Zemský národní výbor na Slovensku“, který měl působit „v duchu platné čs. ústavy a vládního usnesení o národních výborech“.³²¹ Zpráva uznává, že dohoda s vládou a prezidentem byla bezesporu legitimním požadavkem, který SNR neměla důvod odmítat, její označení za „Zemský národní výbor“, tedy za dočasný správní orgán, je však stavěno jako záměrný útok „proti svébytnosti

---

³²⁰ Tamtéž (f. 118, s. 58)

³²¹ Tamtéž (f. 119, s. 59)

a rovnoprávnosti slovenského národa“.³²² Další postup slovenského domácího odboje i jeho moskevského vedení je proto charakterizován jako boj s „reakčními Benešovskými manévry“.³²³ Usnesení o vztahu domácího a zahraničního odboje přijaté Slovenskou národní radou 29. září 1944 jasně stanovilo, že SNR prezidenta Beneše a jeho politické vedení sice uznává, jeho stanovisko, jak bylo tlumočeno vládním delegátem, však považuje za překonané a odmítá jakoukoli nadřazenost nad domácími lidovými orgány. Tento postoj byl pak znovu potvrzen 16. října 1944 a, jak zpráva zdůrazňuje, stalo se tak již za přítomnosti J. Švermy, který, soudě podle dopisu K. Gottwaldovi, postup vedení KSS schválil. Vedoucí pozici SNR na Slovensku nakonec uznal i E. Beneš, který po seznámení se s usnesením SNR oznámil, že v důsledku povstání se skutečně mohlo mnoho věcí na Slovensku změnit. SNR však podle závěrů komise stále ještě nebyla spokojená s prezidentovým „vyhýbavým“ postojem k samostatnosti slovenského národa, když ten prohlásil: „*Odmítám zejména, že by se snad mělo nařizovat, vnucovat nebo zákonně předpisovat, že existuje národ československý ... že je buď národ český a národ slovenský nebo národ československý, je prostě absurdní*“.³²⁴ Celá výše uvedená jednání jsou líčena tak podrobně zejména proto, že v souvislosti s účastí L. Novomeského v delegaci, která tyto otázky jela projednat do Londýna, byl Novomeský později obviňován, že v Londýně „*neprováděl třídní politiku, ale spojil se s V. Clementisem proti straně*“.³²⁵ Jak ale zpráva prohlašuje, nebylo zjištěno nic jiného, než že delegace SNR prosazovala na jednáních nejzákladnější principy „*svébytnosti a samostatnosti slovenského národa, a proto mohla vystupovat naprosto jednotně, aniž se tedy s. Novomeský zpronevěřil internacionálnímu, třídnímu přístupu*“.³²⁶ Stejně tak se zpráva zastává i Clementise, o kterém nebylo zjištěno nic, co by

---

³²² Tamtéž (f. 119, s. 59)

³²³ Tamtéž (f. 119, s. 59)

³²⁴ Tamtéž (f. 120, s. 62)

³²⁵ Tamtéž (f. 120, s. 62)

³²⁶ Tamtéž (f. 120, s. 62)

napovídalo jakékoli podvratné činnosti, nehledě k tomu, že s Novomeským vůbec nebyl v kontaktu, protože se jednání neúčastnil. S otázkou Slovenské národní rady úzce souvisí pojetí budoucího postavení Slováků v novém Československu. Jednalo se u představitelů SNR o nacionalismus? Pokud ano, byl to jev škodlivý, který by pozice komunistické strany do budoucna komplikoval? Zpráva hodnotí, že hlavní vliv na slovenskou otázku v příštím Československu mělo SNP, které umožnilo SNR vyhlásit svébytnost slovenského národa, což ale uznalo jak moskevské vedení komunistické strany, tak i londýnská vláda. Proklamace rovnoprávných vztahů Čechů a Slováků byla podle autorů zprávy základní podmínkou „rozvíjení národní a demokratické revoluce a získání mas slovenského národa pro společnou Čs. republiku“.³²⁷ Programem se stal boj proti čechoslovakismu jako hlavní překážce v uznání svébytnosti slovenského národa, čímž měl být zároveň připraven i politický boj proti E. Benešovi. Na podzim 1963 i hlavní žalobce „buržoazních nacionalistů“ Viliam Široký tento postup schválil, když 10. října řekl: „*A kdo je proti tomu, že bojovali proti čechoslovakismu? Já jsem toho názoru, že bylo správné v období národního povstání postavit slovenskou nacionální otázku do popředí, jak chceš porazit fašismus bez programu? Samozřejmě, že to bylo správné*“.³²⁸ Období od podzimu 1944 charakterizuje zpráva, opět v souladu s dobovou dikcí, jako dobu boje Moskvy proti slovenskému šovinismu klerofašistů, buržoaznímu nacionalismu občanského demokratického bloku a zároveň i proti českým nacionalistům – Benešovi a stranám národně-socialistické a lidové. Zpráva přímo přiznává, že na jednáních vedených v Moskvě na československém velvyslanectví mezi zástupci SNR a exilové vlády, ani na jednáních vedených v rámci komunistické strany za účasti Georgie Dimitrova³²⁹, nebyla ještě otázka budoucího státního

---

³²⁷ Tamtéž (f. 121, s. 63)

³²⁸ Tamtéž (f. 121, s. 63)

³²⁹ Bulharský komunistický politik, revolucionář a bojovník komunistického hnutí. Známý je také díky aféře požáru budovy Říšského sněmu v Berlíně v roce 1933, neboť byl ze zapálení budovy parlamentu obviněn a sám se také před lipským

uspořádání zcela jasná. Komunisté sice programově stavěli do popředí rovnocenný vztah Čechů a Slováků, praktické změny oproti prvorepublikovému uspořádání ale vyřešeny nebyly. Podle svědectví Zdeňka Fierlingera³³⁰, jež zpráva uvádí, se uvažovalo jak o autonomii Slovenska, tak o federaci obou zemí. G. Dimitrov pak navrhoval, aby každý stát měl vlastní vládu a parlament a nad nimi aby stály vláda a parlament federální. Naopak ostře odmítal proklamace některých slovenských komunistů o „sovětském Slovensku“. Rozpory nepanovaly jen mezi zástupci jednotlivých politických proudů, ale i mezi členy moskevského vedení navzájem. Zpráva přiznává, že zatímco K. Gottwald si státoprávní otázky nepřál zatím závazně formulovat, Václav Kopecký³³¹, Gustav Bareš³³² a Rudolf Slánský³³³

---

tribunálem obratně hájil. V období mezi lety 1935 – 1943 zastával Dimitrov také funkci generálního tajemníka komunistické internacionály.

³³⁰ Od roku 1937 do roku 1945 zastával Fierlinger post vyslance (a později velvyslance) v SSSR. Převládá názor, že již dříve ve třicátých letech se stal agentem sovětské tajné služby NKVD. V tomto svém „moskevském období“ byl Fierlinger velice blízký exilovému vedení KSČ v čele s Klementem Gottwaldem. Od dubna 1945 se stává Fierlinger v exilu předsedou československé vlády a zůstává jím i po návratu do Československa až do voleb v roce 1946. Zároveň se stává vůdcem „levého křídla“ sociální demokracie, které usiluje o co nejtěsnější spolupráci s KSČ. Žádná z čistek ani změn ve vedení a v kurzu KSČ se ho nedotkla a zůstával stabilně ve vedoucích politických funkcích.

³³¹ V roce 1921 se stal zakládajícím členem Komunistické strany Československa. Jako novinář v té době přispíval do Rovnosti, Pravdy, Dělnického deníku a od roku 1928 byl redaktorem Rudého práva. Kopecký byl od počátku věrným spojencem Klementa Gottwalda. Od roku 1938 až do konce druhé světové války byl v emigraci v Moskvě. Účastnil se jednání komunistů s Edvardem Benešem v Moskvě v prosinci 1943 a podílel se na vytvoření Košického vládního programu. Zpět do vlasti se vrátil jako ministr. V letech 1945–1953 byl ministrem informací v první a druhé vládě Zdeňka Fierlingera, první a druhé vlády Klementa Gottwalda a také ve vládě Antonína Zápotockého. V první vládě Viliama Širokého zastával místo ministra kultury. Členem dalších vlád byl až do své smrti roku 1961.

³³² Vlastním jménem Gustav Breitenfeld. Od roku 1926 se angažoval v Komunistickém svazu mládeže. Od počátku roku 1930 se Bareš stal řádným členem redakce Rudého práva. Dále působil v redakcích Pravdy a Škodováka v Plzni. V letech 1931 - 1932 působil ve vedoucích funkcích časopisu Rudý večerník. Od konce roku 1932 řídil v Rudém právu sociálně-politickou rubriku. Přispíval též do časopisů: Tvorba, Levá fronta a Signál. V letech 1936 - 1937 byl šéfredaktorem Haló novin. A od roku 1938 vedl vnitropolitickou rubriku Rudého práva. V sovětské emigraci působil jako hlasatel a později jako vedoucí vysílače Za národní osvobození. Od října 1938 do května 1939 členem ilegálního vedení KSČ Praha (ve vedoucí „trojce“). Roku 1939 emigroval s rodinou přes Polsko do SSSR.

³³³ Člen komunistické strany od r. 1921. V roce 1935 byl zvolen do československého Národního shromáždění. Po zabrání Sudet nacistickým Německem v roce 1938 kvůli svému židovskému původu okamžitě opustil vlast a odjel do Moskvy. Slánský po svém příjezdu do Moskvy začal pracovat ve vysílání Moskevského rozhlasu pro Československo. V roce 1944 byl letecky dopraven

od začátku prohlašovali federativní uspořádání za neúčelné. Jednání v Moskvě se účastnil i G. Husák. Pro komisi vypověděl, že všechny své další kroky detailně konzultoval s K. Gottwaldem. Kritice, která na něj byla během procesu s „buržoazními nacionalisty“ namířena se brání: *„Projednali jsme všechno se soudruhy ... to je koncepce, s kterou se na východním Slovensku vyšlo, platforma, která byla dohodnuta se s. Gottwaldem ... Tyto věci jsme konzultovali i se sovětskými soudruhy a po této linii se rozběhla situace na východním Slovensku a nikdo to nekritizoval až do samého IX. sjezdu“*.³³⁴ Názory a výroky, za něž byl Husák později ostře kritizován, byly podle zprávy vysloveny v přímé návaznosti a konzultace v Moskvě a do značné míry odrážely Dimitrovův koncept. Jako separatistický byl později hodnocen Husákův projev na 1. pracovní konferenci KSS ve dnech 28. února – 1. března 1945. Husák tehdy řekl: *„Želáme si spoločný štát slovenského a českého národa ..., v ktorom každý z oboch národov bude sám spravovať svoje veci a spoločne budú spravovať veci nezbytné spoločné ... Na Slovensku má mať slovenský národ svoju slovenskú demokratickú vládu a svoj svobodne volený parlament, ktoré by rozhodovali o všetkom, čo sa nedotýka spoločného záujmu oboch národov“*.³³⁵ Jak ale zpráva zdůrazňuje, tento referát pochází ještě z doby, kdy ani moskevské vedení KSČ nemělo na postavení Slovenska v nové republice jasný názor a dokládá tak, že v tomto případě nelze návrh na federativní státní uspořádání pokládat za nemarxistický, a tedy za projev buržoazního nacionalismu.

V situaci, jaká panovala na Slovensku začátkem jara 1945, se SNR rozhodla upevnit oficiálně své postavení. Od exilové vlády očekávala, že budou odvolána prohlášení o jednotném československém národě. Sama sebe pak SNR v usnesení z 2. března 1945 definovala jako

---

z Moskvy na Slovensku. Spolu s Janem Švermou působil ve štábu povstalců jako komunistický delegát.

³³⁴ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 123. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963 (Pohovor se s. Husákem dne 26. 9. 1963, s. 1)

³³⁵ Tamtéž (f. 123, s. 67), „Za národnú a ľudovú demokraciu“, Košice 1945

orgán, který vykonává veškerou zákonodárnou vládní a výkonnou moc na Slovensku, zastává tedy jak funkci slovenské vlády, tak i parlamentu. Takový stav měl trvat do prvních svobodných voleb, kdy budou tyto orgány zřízeny. Tento dokument byl následně předán zástupcům všech českých politických stran, zastoupených v březnu 1945 na moskevských poradách. V průvodním dopise byla vyjádřena podpora znovuoobnovení společného státu, zároveň zde byl ale uveden i požadavek zachování rozdílné měny a celní čáry mezi českými zeměmi a Slovenskem na přechodnou dobu. Právě na pasáž požadující dočasnou samostatnost hospodářskou, celní a měnovou se na jednáních upřelo nejvíce pozornosti. To, že byl tento článek všemi českými politickými stranami zamítnut, bylo třeba ve zprávě vysvětlit. KSC

do té doby slibovala rovné postavení a značnou míru samosprávy, teď ale svůj přístup změnila, což musela zpráva „barnabitské“ komise ideologicky zdůvodnit. Její tvůrci pojali tento problém tak, že důvody zamítnutí byly u každé ze stran zcela rozdílné. Zatímco za postojem „české buržoazie stála obhajoba ekonomických výhod pro ni samu, a to na úkor slovenské buržoazie a celého slovenského národa“ důvody KSC byly podle zprávy zcela jiné, protože měla na zřeteli jen prospěch „pracujících mas českých zemí a rychlou konsolidaci ekonomiky poválečného státu“.³³⁶ I toto usnesení se mělo o necelých šest let později, začátkem padesátých let, stát argumentem pro označení G. Husáka, L. Novomeského a K. Šmidkeho za „buržoazní nacionalisty“. I v tomto bodě však zpráva komunisty působící v SNR ospravedlňuje, když dokládá, že celý výše popsany článek byl dílem slovenských demokratů a na druhé straně, že ostatní články v usnesení byly plně v souladu s pokyny moskevského vedení. Po rozhovoru s K. Gottwaldem pak slovenští komunisté od inkriminovaného článku upustili a přiznali, že mu dříve nevěnovali patřičnou pozornost. Jak zpráva konstatuje: „*Setrvání na tomto článku by bylo politickou chybou, avšak k tomu nedošlo*“.³³⁷

---

³³⁶ Tamtéž (f. 125, s. 71)

³³⁷ Tamtéž (f. 125, s. 72)

Další vývoj státního uspořádání byl, podle výkladu závěrečné zprávy „barnabitské komise“, z perspektivy KSČ dán potřebou zachovat jednotu Národní fronty, jež byla akutnější, než definitivní stanovení poměru samostatnosti správy jednotlivých částí znovu vznikající republiky. A tak, ačkoli žádné z prohlášení Slovenské národní rady nelze považovat za mylné ve vztahu k programu KSČ, byly některé formulace natolik radikální, že je KSČ musela odmítnout v obavě z možného „zneužívání těchto otázek Benešem v českých zemích“.³³⁸ Moskevské vedení se proto, podle názoru komise, rozhodlo naplnit své sliby o svébytnosti slovenského národa jinou cestou. Představilo své vlastní řešení slovenské otázky v návrhu zachování SNR, jako nikoli dočasného, ale trvalého reprezentanta slovenských zájmů v Československu. Tím se českým komunistům podařilo naklonit si SNR jako celek. Vzhledem k tomu, že v době jednání o budoucím vládním programu byly české země ještě okupovány, byla SNR jediným reprezentantem osvobozených území, což zvyšovalo její důležitost. Pomocí KSS se tak Gottwaldovi podařilo celou slovenskou politickou reprezentaci zastoupenou v SNR včlenit do společného bloku s KSČ, který nadále vystupoval proti koncepcím londýnské vlády v čele s prezidentem Benešem. Z toho důvodu probíhala v té době častá separátní jednání Slovenské národní rady, která byla později „buržoazním nacionalistům“ také vytýkána, jak se ale ve světle dokumentů ukázalo, byl tento postup plně v souladu s přáním a plány K. Gottwalda.

Kapitolu pak ukončuje poměrně rozsáhlá citace vyjádření Zdeňka Fierlingera, poskytnutého komisi 25. října 1963. V tomto prohlášení Fierlinger nacionální úchylku v KSS naprosto zamítá a chyby odůvodňuje neobratností slovenských komunistů při jednání s Demokratickou stranou a Stranou svobody na půdě SNR. „*Myslím, že nositeli buržoazního nacionalismu byla skutečně demokratická strana a Strana svobody, zejména Lettrich a Ursíny. Slovenští soudruzi mezi tím trochu lítali.*“³³⁹ Zpráva pak ještě připomíná, že řada

---

³³⁸ Tamtéž (f. 126, s. 73)

³³⁹ Tamtéž (f. 127, s. 75)

ustanovení SNR nebyla prací KSS, ale že v té době bylo ještě stále nezbytné jednat s dalšími politickými partnery a často jim i ustoupit. I při následném uvádění nových pořádků do praxe mohlo dojít k chybám a často k nim také docházelo. Zpráva ale jednoznačně stojí na tom, že „pokud došlo k omylům, byly jejich kořeny a motivy různorodé i tam, kde jejich zdrojem byla národní přecitlivělost, a rozhodně jim nelze dát nálepkou buržoazního nacionalismu“.³⁴⁰

8.3. Historický pohled „barnabitské“ komise na období let 1945 – 1948

Druhá část materiálu vymezená orientačně lety 1945 a 1948 je chronologicky členěná do tří úseků. První sleduje nově vznikající rozdělení moci v postupně osvobozovaném Československu, až do 9. května 1945. Druhá etapa končí volbami v květnu 1946, třetí pak spěje k únorovým událostem roku 1948, ale zahrnuje ještě i jednání o nové ústavě a její vyhlášení 9. května 1948. Její vypracování měli na starost Antonín Červinka³⁴¹, Jiří Grospič³⁴², Oldřich Jaroš³⁴³, Karel Jech³⁴⁴, Zdeněk Jičínský³⁴⁵, Karel Kaplan³⁴⁶, Miloš Klimeš³⁴⁷, Zdeněk Kodet³⁴⁸, Jaroslav Růžička³⁴⁹, Karel Růžička³⁵⁰ a Ivan Škurlo³⁵¹.

Podle obvinění vznesených na IX. sjezdu KSS, se měla právě v tomto období buržoazně nacionalistická úchylka několika členů KSS negativně projevit v jejich stranické, politické, státní i hospodářské činnosti. Úkol prošetřit všechna vznesená obvinění vyžadoval, vzhledem k jejich množství, opustit ve zprávě metodu souvislého

---

³⁴⁰ Tamtéž (f. 127, s. 76)

³⁴¹ V té době učitel na VŠŠ-ISV při ÚV KSČ v Praze.

³⁴² Jeho působištěm byl Ústav státu a práva ČSAV.

³⁴³ Tehdy pracovník II. oddělení ÚV KSS.

³⁴⁴ V r. 1963 vedl katedru dějin ČSSR a KSČ na VŠŠ-ISV při ÚV KSČ.

³⁴⁵ Učil tamtéž.

³⁴⁶ V té době pracoval na II. oddělení ÚV KSČ.

³⁴⁷ Tehdy vědecký pracovník Ústavu dějin KSČ.

³⁴⁸ Také učitel na VŠŠ-ISV při ÚV KSČ..

³⁴⁹ Tehdy pracovník I. oddělení ÚV KSČ.

³⁵⁰ Tehdejší redaktor časopisu „Nová mysl“.

³⁵¹ V té době působil jako vědecký pracovník Ústavu dějin KSS.

historického výkladu, protože ten by musel obsahovat nejen exkurz do dějin KSS, ale také nastínění základních bodů vývoje KSČ.³⁵² Materiál byl proto zaměřen převážně na problémy spojené s kritikou na IX. sjezdu KSS.

Hlavním projevem buržoazního nacionalismu u slovenských komunistů měla být v daném období jejich snaha izolovat Slovensko od české dělnické třídy, která byla progresivním prvkem při výstavbě socialismu. Dále se pak mělo jednat o stavění překážek vládní politiky na Slovensku, zejména pokud šlo o pozemkovou reformu, znárodnění průmyslu a výstavbu národních výborů. „Buržoazní nacionalisté“ byli obviňováni také z toho, že nebudovali KSS „jako stranu „leninsko-stalinského typu“, ale v podstatě jako stranu levé maloburžoazní inteligence“.³⁵³ Největší provinění údajných nositelů buržoazního nacionalismu však mělo spočívat v tom, že své postoje neopustili ani po žilinské konferenci KSS, ani po VIII. sjezdu KSČ, a drželi se jich i po volbách 1946. Jak komise předesílá již v úvodu, bylo zjištěno, že všechna obvinění byla prokazatelně vykonstruovaná, proto došla k závěru, že jejím pravým úkolem musí být „pravdivé zhodnocení příčin opožďování revolučních přeměn na Slovensku“.³⁵⁴ Následující materiál se proto měl zabývat především srovnáním objektivních a subjektivních vlivů hospodářského a politického vývoje na Slovensku, neboť právě ten se stal terčem četných dezinterpretací. Dále se komise zaměřila na konkrétní příčiny nedostatků a chyb, které se projevovaly v práci KSS. Tím zjistila, že pod nálepku buržoazního nacionalismu byly zahrnuty „chyby a nedostatky nejrozmanitějšího druhu“.³⁵⁵ Přes množství času a rozsah práce, jež byla tomuto tématu věnována ho však komise nepovažovala za uzavřené a kladla požadavek dalšího výzkumu v této oblasti.

---

³⁵² NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 155, s. 1. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963

³⁵³ Tamtéž (f. 155, s. 2)

³⁵⁴ Tamtéž (f. 155, s. 2)

³⁵⁵ Tamtéž (f. 155, s. 2)

8.3.1. Činnost KSS na osvobozeném území Slovenska v období do 9. května 1945

Ačkoli se jedná o poměrně krátký časový úsek, již do období od konce roku 1944 do května 1945 spadala velká část kritiky, která zazněla na IX. sjezdu KSS. Obecný úvod kapitoly zaměřený na proces osvobozování Slovenska se ještě neobešel bez formulací jako: „*Její [Rudé armády, pozn. HG] vítězný postup Československem byl zároveň doprovázen vítězným postupem národní a demokratické revoluce*“.³⁵⁶ V dalším textu se však již zpráva plně soustředí na komplikace, jež provázely KSS v prvních měsících po osvobození. Poměrně realisticky popisuje, že do komunistické strany, zvláště na východním Slovensku, vstoupilo mnoho nových členů, což by samo o sobě bylo pozitivním jevem. Vzhledem k nedostatku zkušených funkcionářů však docházelo k tomu, že na mnoha místech se do vedení dostávali lidé bez jakýchkoli organizačních dovedností, kteří často ani nechápali tehdejší postavení komunistické strany a její cíle. Tak docházelo k tomu, že tito lidé např. zcela odmítali spolupracovat s demokratickou stranou³⁵⁷, nebo dokonce i vytvořili národní výbor bez účasti místního obyvatelstva, což zpráva nazývá „sektářskou politikou“. Oproti pojetí typickému pro dobu předešlou, se ve zprávě kromě zdůrazňování zásluh komunistů o osvobození Československa a zdůvodňování jejich neúspěchů intrikami buržoazie, nebo případně vlivem buržoazně nacionalistické úchylnosti u několika jednotlivců, objevuje i poměrně objektivní tón, který bere v úvahu

---

³⁵⁶ Tamtéž (f. 155, s. 2)

³⁵⁷ DS je sice ve zprávě, zcela v intencích tehdejší historiografie hodnocena jako podvratná a komunistům nepřátelská, určitým posunem však je, že někteří její členové jsou hodnoceni jako „čestní demokraté“. To, že s nimi na některých místech (uveden příklad Michalovců) komunisté odmítali spolupracovat, pak nebylo správné ze dvou důvodů. Prvním byl potenciální užitek, který by spolupráce s „čestným demokratem“ regionu přinesla, druhým tvrzení K. Gottwalda, že toto vyloučení DS usnadňovalo opoziční práci. Viz: Odkaz na protokol konference KSS 8. dubna 1945 v Košicích. In: NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 156, s. 3. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

faktory jako nezkušenost, překotnost vývoje a zmatek, a který dokonce připouští existenci „čestných demokratů“³⁵⁸.

Důležitým mezníkem v dějinách komunistické strany mělo být ustavující zasedání KSČ, které se konalo v Košicích 8. dubna 1945. Na tomto zasedání měl být utvořen společný ústřední výbor pro KSČ a KSS, o počtu 8 českých a 7 slovenských členů. Úkolem komise bylo zjistit, proč tento společný stranický orgán nefungoval. Výsledný materiál se však omezil na konstatování, že nový ústřední výbor se po celé košické období ani jednou nesešel. Proč, to se zřejmě nepodařilo zjistit. Chyby, které v tomto období slovenští komunisté dělali, a které byly později všechny zahrnuty pod označení „buržoazní nacionalismus“, byly podle zprávy pochopitelné a v období soudního procesu neúměrně zveličené. Jejich příčiny přitom byly různé. Od nízké úrovně politických pracovníků a jejich nedostatků v organizačních schopnostech, přes časté projevy oportunismu až po nacionální přecitlivělost, kterou však materiál hodnotí jako pochopitelnou. Jako neopominutelnou však materiál vyzdvihuje také spoluzodpovědnost ÚV KSČ a jeho předsednictva. Kromě subjektivních chyb pak komise znovu upozorňovala na existenci objektivních příčin, proč některé požadavky KSČ nebylo možné splnit. Zde se jednalo v první řadě o celkovou situaci na válkou poničeném Slovensku. O nic méně důležitým faktorem ale není ani skutečnost, na níž se později často zapomínalo, a sice, že KSS nebyla jedinou politickou silou ani na Slovensku, ani v Národní frontě, ani ve Slovenské národní radě. Navíc zpráva podotýká, že odpovědnost za dění na Slovensku neměla jen Slovenská národní rada, ale od svého ustavení v Košicích také vláda.

8.3.2. Období příprav na volby 1946

Přestože rozdíl mezi volebními výsledky KSS a KSČ nebyl v roce 1946 vlastně velký, pro KSČ znamenalo jejich 40, 57% vítězství,

---

³⁵⁸ V materiálu se o „čestných demokratických silách“ hovoří na f. 159, s. 9. Viz také pozn. 99.

zatímco 30,37% hlasů pro KSS se jevílo oproti 62% pro DS jako značný neúspěch. Tento volební výsledek se pro celé vedení komunistické strany stal traumatem a jeho viníka bylo třeba najít. Na počátku 50. let se jako nejsnazší řešení tohoto úkolu naskytlo obvinění „buržoazních nacionalistů“ z maření stranické práce v předvolebním období. Dalším úkolem „barnabitské“ komise proto bylo zpětně konfrontovat naděje a reálné možnosti komunistů na Slovensku. Po výčtu všech faktorů, které působily proti agitaci strany, jejíž program byl zaměřen především na tovární dělníky, musí být čtenář zprávy téměř udiven, že výsledek KSS ve volbách nebyl horší. Kromě tendenčního argumentu o demagogickém působení demokratů, našla komise i skutečně objektivní příčiny volebního neúspěchu, jako bylo přerušení dopravního spojení v důsledku válečných škod, poškození mnoha továren, které způsobilo nezaměstnanost značného počtu dělníků, či větší zastoupení spíše menších závodů, roztroušených ve velkých vzdálenostech, a tím znesnadněné působení na jejich zaměstnance. Jako jeden z důvodů, jež mohly mít subjektivní příčinu, pak zpráva uvádí nedostatečné zaměření komunistické politiky na rolníky. Hned vzápětí však dodává, že je to znak společný všem komunistickým stranám, který ostatně vyplývá ze samé podstaty komunismu.

Významným faktorem, o němž se v dřívějších historických pracích nehovořilo, je také znesnadnění pozice komunistické strany způsobené opětovným vytvořením společného státu, který si zdaleka nepřáli všichni Slováci. Zpráva formuluje problém tak, že *„při obnovování ČSR celý český národ pocítil, že vláda přešla z rukou cizího národa do jeho vlastních rukou. Na Slovensku bylo převzetí moci revolučními orgány do určité míry komplikováno tím, že mezi určitými vrstvami slovenského národa nemizely zcela iluze o samostatnosti tzv. slovenského státu“*.³⁵⁹ Přitom tyto „určité vrstvy“ jsou dále vymezeny nikoli sociálně, ale spíše místně tím způsobem, že v oblasti

---

³⁵⁹ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 161, s. 13. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

působení Slovenského národního povstání byly separatistické tendence „spáleny“, kdežto na západním Slovensku a zejména v Bratislavě byly stále aktuální. SNP je pak dále hodnoceno jako hnutí, jež dostalo hluboký „pokrokový“ obsah. Mělo slovenský lid přesvědčit, že záměr komunistické strany obnovit Československo, znamená pro Slovensko vznik státu, který „*poprvé v historii slovenského lidu uspokojí jeho národní tužby, ochrání ho před nacionálním terorem a umožní mu plné nacionální využití*“.³⁶⁰

Tématu státoprávního poměru Čechů a Slováků je pak věnována celá kapitola. Podle závěrů komise byla celá řada rozdílů ve státoprávním pojetí mezi KSČ a KSS způsobená nejasným formulováním těchto otázek v Košickém vládním programu. Více možností interpretace tak komunistům na jedné straně umožňovalo volněji přizpůsobovat státoprávní pojetí svým potřebám, bylo ale také základem názorových nejasností mezi KSČ a KSS. Určitou komplikací koordinace obou stran byla také existence dvou národních front – české a slovenské. Fakt, že národní fronty nebyly ani po vytvoření jednotného státu spojeny, hodnotí zpráva pozitivně a přičítá ho tomu, že tento stav umožňoval snazší „*taktické manévrování v boji proti buržoazním stranám*“.³⁶¹ Nevýhodou spojenou s tímto uspořádáním byl ale zároveň podle zprávy nevyhnutelný „*vznik různých kompromisů, ústupků a dohod KSČ v české NF a KSS v slovenské NF, které musely být vyrovnávány a řešeny v celostátním měřítku*“.³⁶² Takové diference byly možné a částečně i žádoucí, než bylo Československo obnoveno, protože skrze vývoj na Slovensku komunisté tlačili na prezidenta Beneše.

Po osvobození celého státu se však, podle KSČ i podle výsledného materiálu komise, ukázala potřeba vedení sjednotit. Až od této chvíle se federalistické tendence, které do té doby byly možnou alternativou, začaly jevit jako nežádoucí. Proto byly také návrhy federativního uspořádání Československa vznesené Slovenskou národní radou

---

³⁶⁰ Tamtéž (f. 161, s. 13). To se však těžko mohlo naplnit, pokud onou „nacionální tužbou“ bylo mít samostatný stát.

³⁶¹ Tamtéž (f. 162, s. 15)

³⁶² Tamtéž (f. 162, s. 15)

zamítnuty a vznikl systém pověřenců. Tento výsledek podle zprávy ukazuje, že přístup k návrhům SNR se vyznačoval „velkým porozuměním českých soudruhů pro řešení slovenské otázky“.³⁶³

Pro nové pojetí státoprávních úprav před volbami 1946 je typické, že na straně slovenských komunistů jsou konstatovány chyby, vzešlé z nacionální přecitlivělosti, avšak už ne pojaté jako ideologické úchytky několika separatistů, ale viděné jako přirozená reakce na chování „benešovských čechoslovakistů“. V celkových závěrech v oblasti státoprávního řešení se pak objevuje další konstatování, které by ani ne o rok dříve bylo zcela neakceptovatelné: „Za tehdejší nedostatky i po linii státoprávních úprav odpovídá celé vedení KSS a z něj především (od žilinské konference) soudruzi Široký a Baš'ovanský“.³⁶⁴

8.3.3. Vývoj KSS od osvobození do voleb 1946

KSS zaznamenala během celého roku 1945 a zejména v jeho druhé polovině obrovský nárůst členstva. Materiál „barnabitské“ komise konstatuje 180 000 členů KSS v červenci 1945 a 197 000 členů v prosinci téhož roku. Byla to tedy s jistotou nejpočetnější strana na Slovensku, volby v roce 1946 však přesto nevyhrála. Po opětovném zdůraznění nedostatku schopných vedoucích funkcionářů, uvádí zpráva jako hlavní nedostatek vedení KSS nedostatečné programové zaměření na rolníky, které zdůvodňuje jednak „sektářským“ přístupem k této skupině obyvatelstva, ale především tím, že „ve straně neodůvodněně vládl pocit sebeuspokojení, iluze o dobrém vztahu rolníků ke KSS“,³⁶⁵ trvajícím od doby Slovenského národního povstání a posíleném pozemkovou reformou. Program chyběl KSS také ve vztahu ke středním vrstvám, především drobným živnostníkům. Další nedostatek zpráva vidí v pomalém budování masových organizací jako Svaz slovenské mládeže, Svaz slovenských žen, či Jednotný svaz slovenských zemědělců. V těchto uskupeních měli sice

---

³⁶³ Tamtéž (f. 162, s. 16)

³⁶⁴ Tamtéž (f. 164, s. 20)

³⁶⁵ Tamtéž (f. 168, s. 27)

komunisté hlavní zastoupení, organizace jako takové ale nemohly plnit svůj hlavní cíl, získat voliče pro KSS, protože jednoduše neměly patřičný vliv. Všechny nedostatky pak samozřejmě využila demokratická strana. Pokud ale šlo o samotné vedení strany, nepodařilo se komisi zjistit žádné závažné provinění, co se týče politické koncepce, organizační výstavby i složení členstva strany. Obvinění, že se G. Husák a L. Novomeský pokoušeli KSS budovat jako stranu levicové maloburžoazní inteligence, považuje komise za liché. Podle konstatování materiálu nebylo tolik chyb ve směrnicích, či v programovém zaměření, ale spíše v převádění dané politické koncepce do praxe.

Dále materiál poměrně obsírně rozebírá vztahy KSS s KSČ. První rozpor v jejich vztazích je dán pochopitelně už tím, že komunistická strana měla být jedna a přitom dvojitá. Jedno měla mít vedení, tedy vedení KSČ, přitom však KSS měla vůči ostatním politickým stranám vystupovat jako strana samostatná. Již bylo řečeno, že ačkoli společný ústřední výbor obou stran byl zvolen, během celého „košického období“ se nescházel. Po 9. květnu 1945 se však scházet začal, byl dokonce doplňován o nové členy jak z české, tak i ze slovenské strany. Komise však při studiu dokumentů došla k poznání, že s výjimkou V. Širokého a J. Ďuriše nebyl na jeho zasedání zván žádný jiný slovenský komunist, dokonce ani K. Šmidke, jenž byl místopředsedou tohoto orgánu. Společná zasedání PÚV KSČ a PÚV KSS se v období předcházejícím žilinské konferenci konala jen dvě – 31. května a 1. června 1945, aby opět zdůraznila, že KSS je součástí KSČ a podléhá jednotnému vedení.³⁶⁶ To však bylo pro koordinaci společného postupu příliš málo. Když se pak ústřední výbory obou komunistických stran sešly 17. – 18. července 1945 v Žilině, byla slovenská strana podrobena tvrdé kritice. Toto zasedání bylo oficiálně svoláno proto, aby určilo jednotný postup „obou stran“ před chystaným znárodněním bank a klíčového průmyslu. Řešit se také měly odlišnosti mezi vývojem v českých zemích, které se

---

³⁶⁶ Tamtéž (f. 170. s. 31)

vyvíjely „rychlejší spádem revolučních událostí“³⁶⁷ a slovenskou částí republiky, která začínala z tohoto úhlu pohledu „stagnovat“. Hlavním obsahem jednání se však stala kritika slovenských komunistů a zejména SNR, ze strany všech českých zástupců KSČ i ze strany Viliama Širokého. Václav Kopecký zašel až tak daleko, že žádal zrušení SNR. Jeho výroky byly ostatně protislovensky zaměřeny častěji. Kromě kritiky Kopeckého se ale zpráva pouští do postupného rozkrytí celé přípravy tohoto sjezdu, chování KSČ vůči KSS a dokazuje, že chyby byly spíše na české straně. Nejednalo se přitom o pouhé nepochopení odlišných podmínek na Slovensku, či nedocení úsilí, jež vedení KSS zlepšení této situace v červnu a červenci roku 1945 věnovala. Z české strany šlo o vyloženou izolaci slovenského vedení s výjimkou Širokého, Ďuriše a Šoltésze. Jak totiž zpráva uvádí, společné žilinské schůzce předcházelo 12. července 1945 zasedání ÚV KSČ, na něž opět nikdo ze slovenské strany kromě Širokého, Ďuriše a Šoltésze, nebyl přizván. Zde podrobil V. Široký ve svém referátu vedení KSS ostré kritice, a dokonce žádal, aby byl co nejdříve zvolen nový ÚV KSS. V tomto záměru ho podpořil i J. Ďuriš a K. Gottwald měl podle záznamů konstatovat, že „*vřed dozrál k operaci*“.³⁶⁸ Toto chování už samo o sobě nelze hodnotit jako legitimní, a zpráva ho tak také nehodnotí. Co však komisi evidentně šokovalo nejvíce, byl fakt, že nejen že nikdo z nepřítomných slovenských komunistů nebyl k jednání přizván, ale V. Široký, J. Ďuriš ani J. Šoltész se navíc nezúčastnili zasedání PÚV KSS, které se konalo 13. – 14. července 1945, tedy v těsné návaznosti, a jež se zabývalo vnitropolitickou situací na Slovensku. O kritice tedy nikdo další z KSS nebyl zpraven. I chování českých komunistů však zpráva hodnotí velmi kriticky, když konstatuje, že ani K. Gottwald nijak K. Šmidkeho před společným zasedáním na kritiku neupozornil, pouze mu uložil, aby s E. Frišem připravili úvodní projevy o politické situaci na Slovensku. Celý průběh společného jednání a přípravy na něj tak podle komise svědčí o tom, že „*mnohé problémy vztahu mezi*

---

³⁶⁷ Tamtéž (f. 170, s. 31)

³⁶⁸ Tamtéž (f. 171, s. 33)

*KSČ a KSS, které by se daly řešit normálními soudružskými metodami, byly již tehdy zbytečně zveličovány a stavěny tak, jako by nejen od slovenské buržoazie, ale i od slovenských komunistů hrozilo vážné nebezpečí jak pro celistvost jednotného státu, tak i další rozvoj revoluce“.*³⁶⁹ Z hlediska historiografie je tento závěr zajímavý tím, že jím zpráva fakticky posouvá působení „kultu osobnosti“ již do roku 1945.

Z žilinské konference tak vzešel nový ústřední výbor KSS, jemuž byl zvolen V. Široký jako nový předseda. V předsednictvu měli dále působit K. Šmidke, J. Ďuriš, J. Šoltész, G. Husák, F. Zupka, M. Valachovič, L. Holdoš, Š. Bašťovanský, přitom posledně jmenovaný byl zvolen generálním tajemníkem. Sekretariát pak tvořili Š. Bašťovanský, K. Bacílek, E. Friš a L. Holdoš³⁷⁰. Ani nové vedení si však nevedlo lépe, což vyústilo ve značný odliv řadového členstva, až do konce roku 1947, kdy bylo k 31. 12. 1947 registrováno „jen“ 127 383 členů KSS³⁷¹, tedy nejméně v dějinách této strany od konce války. To, že i po změně vedení byly stále kritizovány tytéž chyby, bylo podle komise důkazem toho, že za situaci na Slovensku nezodpovídali jen jednotlivci, ale že zde skutečně působily objektivní překážky. Ani v dalších tématech, jimž se komise věnovala, mezi nimiž nejvýznamnější byly jednoznačně znárodnování průmyslu a bankovního resortu a pozemková reforma, nebylo shledáno nic, co by podpořilo obvinění vznesená na IX. sjezdu KSS o negativním působení vlivu buržoazního nacionalismu.³⁷² Z popisu událostí, spojených přímo s volbami 1946, vycházejí „buržoazní nacionalisté“ neviní a všechna obvinění proti nim jsou doložena jako vykonstruovaná. Naopak především J. Ďuriš je výrazně kritizován, protože se měl jako ministr zemědělství podle komise daleko více angažovat v otázce získání hlasů rolníků a zmírnit tak převahu DS, jež na Slovensku držela pověření zemědělství. Tím se naprosto mění

---

³⁶⁹ Tamtéž (f. 172, s. 35)

³⁷⁰ Tamtéž (f. 173, s. 37)

³⁷¹ Tamtéž (f. 173, s. 37)

³⁷² Tamtéž (f. 173, s. 38 – f. 175, s. 41)

pojetí volebního neúspěchu oproti jeho zdůvodňování v letech předešlých.

Vztah k demokratické straně načrtnutý v této kapitole, zůstává naopak stále stejný. Podle materiálu šlo o reakční sílu, již bylo třeba zničit. Komise nijak nezastírá, že vedoucí slovenští komunisté, zejména Š. Bašťovanský a V. Široký³⁷³ se pokoušeli jednat s katolickými politiky, kteří vstoupili do DS se záměrem přesvědčit je, aby založili vlastní stranu a tím fakticky DS rozbít. S politováním však zpráva konstatuje, že se tento plán nepodařilo realizovat, protože jednání začala příliš pozdě. Vítězství DS ve volbách pak komise hodnotí jako kritický moment zejména proto, že tím mohl být ohrožen celý „revoluční proces“. S novým rozložením politických sil se Slovensko podle tehdejších komunistů i podle pracovníků komise stalo „ještě slabším článkem při rozvíjení revoluce ... z tohoto místa hrozilo největší nebezpečí reakčních útoků“.³⁷⁴ Tím bylo určeno, aby se nadále omezovala samostatnost slovenských orgánů a naopak sílilo centralistické pojetí státu.³⁷⁵ Také slovenští komunisté se stále častěji radili s českými a podávali pravidelná hlášení.³⁷⁶ Velmi vysoko z hlediska změny nálad na Slovensku hodnotí zpráva proces s Tisem, díky němuž měla demokratické straně značně klesnout popularita. Přesto bylo podle komise stále nutné s ní bojovat. Zpráva ale dokládá, že do tohoto boje se odhodlaně zapojili i komunisté později obvinění z „buržoazního nacionalismu“, tedy také ze spolupráce s buržoazií.

---

³⁷³ Tamtéž (f. 179, s. 47)

³⁷⁴ Tamtéž (f. 180, s. 49)

³⁷⁵ Komunistická národnostní politika „rovný s rovným“ zde dostala další zásah, když na povolební situaci reagovalo vedení KSS tak, že „pochopilo změněnou situaci a akceptovalo směrnici ÚV KSČ, že je třeba posílit pravomoc ústředních státních orgánů a tím oslabovat pozice reakce na Slovensku“. Viz: NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 180, s. 49. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

³⁷⁶ Zejména v oblastech, jejichž pověření nevedla KSS, se měli slovenští komunisté obracet na komunistické ministry daných resortů, aby příslušná opatření prosadili na celostátní úrovni. Zpráva výslovně dokládá, že „také G. Husák podle dohody pravidelně informoval Klementa Gottwalda o situaci na Slovensku a řídil se jeho pokyny“. Viz: NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 181, s. 52. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

Také celé toto období, od voleb až po únorové události roku 1948, mělo podle dokumentů, jež komise předložila, proběhnout zcela v intencích stranických direktiv. Buržoazní nacionalismus, ani náznaky jeho zhoubného působení, komise nikde neshledala. Právě naopak. Obraz, který materiál zprostředkovává, ukazuje obrodivší se stranu, jejíž aktivita i nadšení den ode dne stoupaly, a jež vedla slovenský národ neomylně k revolučním událostem. I v nich si pak počínala přesně podle přání KSČ o aktivizaci mas. *„Mezi vedením KSS a pražskou politickou pětkou bylo od počátku únorové krize nepřetržité telefonní a dálkopisné spojení ... spontánní vystoupení slovenského dělnictva ... pak demonstrovalo rozhodnou převahu revolučních sil a předznamenalo porážku reakce i na Slovensku“*.³⁷⁷ Celkově jsou pak únorové události na Slovensku líčeny především v opozici k verzi J. Ďuriše, jež byla použita jako obvinění proti „buržoazním nacionalistům“, a sice, že se slovenští komunisté stavěli k událostem váhavě a nedůsledně.³⁷⁸

8.3.4. Nové ústavní poměry

Poslední kapitola druhé části se věnuje přípravě ústavy 9. května, procesu jejího schvalování a naplňování v roce 1948. Zde se zpráva zaměřuje výhradně na otázky spojené s česko-slovenskými vztahy a v rámci těchto vztahů je ještě zaměřena na konkrétní chování „buržoazních nacionalistů“ v tomto období. V době přípravy ústavy hodnotí komise postoje „buržoazních nacionalistů“ jednoznačně kladně a znovu opakuje, že všechna vznesená obvinění nelze chápat jinak, než jako vykonstruovaná. Na několika příkladech je zde ilustrována naprostá poslušnost všech členů vedení KSS koncepci, již stanovila KSČ. Výsledná podoba nové ústavy a způsob, jakým řeší slovenskou otázku, byl podle komise ovlivněn dvěma faktory. Tím prvním byla nutnost navázat na *„demokratické prvky v historii*

---

³⁷⁷ Tamtéž (f. 184, s. 57)

³⁷⁸ Tamtéž (f. 184, s. 57). Ďuriš měl použít termínu „operetní převrat“.

*i v predmnichovské republice*³⁷⁹, druhým faktorem pak byla snaha zakotvit v novém systému „revoluční vymoženosti“.³⁸⁰ Poněkud skoupý přiděl samosprávných úřadů, v porovnání s představami nejen KSS, ale zřejmě většiny Slováků od dob SNP, komise vysvětlila jako přechodné řešení. K narovnání pravomocí mělo podle ní dojít po vyrovnání slovenské ekonomiky s českou.

Celkem ve čtyřech bodech zpráva rozvádí různé důkazy o ochotě slovenských komunistů podřizovat se plně českým požadavkům. Především je zdůrazňován fakt, že žádná z koncepcí státoprávního řešení předložená ze strany KSS nebyla separatistická. Kladně zpráva také hodnotí, že na žádném ze svých návrhů slovenští komunisté netrvali a vždy se podvolili „*potřebám společného postupu*“.³⁸¹ Ani po vyřešení státoprávní otázky nepřišla KSS s pozměňovacími návrhy, které by jakýmkoli způsobem narušovaly jednotu státu, či posilovaly kompetence SNR.

8.4. Pohled na období „počátků socialistické výstavby“ do r. 1954 zaměřený na otázky spojené s obviněními proti „buržoazním nacionalistům“

Kapitolu věnovanou období let 1948 – 1954 zpracovali Miroslav Klír³⁸², Miroslav Caha, Milan Hübl, Jozef Krylek³⁸³, Miloš Červený³⁸⁴, Július Šefránek³⁸⁵, Ján Šulic³⁸⁶, Ján Tosecký³⁸⁷, Bohumil Urban³⁸⁸ a Antonín Václavů³⁸⁹. Dané časové období bylo tématicky rozděleno do třech podkapitol.

---

³⁷⁹ Tamtéž (f. 184, s. 58)

³⁸⁰ Tamtéž (f. 184, s. 58)

³⁸¹ Tamtéž (f. 185, s. 60)

³⁸² Ten také tuto pracovní skupinu vedl z titulu člena „barnabitské“ komise a zástupce ředitele Ústavu dějin KSČ.

³⁸³ Všichni tři působili na VSS–ISV, M. Hübl byl v té době jejím prorektorem.

³⁸⁴ Pracovník Výzkumného ústavu rajónového plánování.

³⁸⁵ Jeho působištěm byla Univerzita Komenského v Bratislavě.

³⁸⁶ Z ÚŠŠ v Bratislavě.

³⁸⁷ Tehdy pracovník ÚV KSS.

³⁸⁸ Působil na Univerzitě Karlově v Praze.

³⁸⁹ Z Ústavu dějin KSČ.

Hlavními tématy první z nich byly maďarská otázka a zásobovací systém na Slovensku do r. 1948. Řešení národnostní situace na Slovensku vidí zpráva značně negativně. Způsob, jakým se s maďarským obyvatelstvem zacházelo, je hodnocen více než kriticky. Za viníka nesprávného postupu však zpráva v první řadě určuje měnící se národnostní politiku. Podle košického vládního programu se Slovensko mělo stát čistě slovanským státem. Snahu odsunout maďarskou menšinu tak v prvním období podává především jako plněním vládního plánu. V pozdější době doznal politický postoj k Maďarům mnoha změn, chování k nim se však příliš nezměnilo. Vinu za špatný postoj k této menšině zpráva dává celému vedení KSS, Slovenské národní radě i KSČ. Pro obvinění několika jedinců a konkrétně G. Husáka, V. Clementise a D. Okáliho nejsou podle komise patřičné podklady. Toto konstatování není předloženo jako obrana jedněch proti druhým, ale je spíše žalobou celého systému.

K dalšímu bodu této kapitoly, výživě obyvatelstva, zaujala komise podobný postoj. Šlo o skutečně vážnou věc, která výrazně ovlivňovala nálady na Slovensku. Tvrzení, že za nedostatky v zásobování byla zodpovědná sabotáž „buržoazních nacionalistů“, však bylo shledáno jako zcela neopodstatněné. Konkrétně v případě G. Husáka byla komise dokonce schopna doložit, že jeho vedení zásobovacího systému přineslo do této oblasti výrazné zlepšení. Tím komise zamítla další bod obžaloby, tedy obvinění z „rozvrácení zásobovacího systému“.³⁹⁰

S působením G. Husáka v zemědělské politice souviselo i další obvinění spojené s ustavováním jednotných zemědělských družstev. Změnám na slovenských vesnicích je proto věnována třetí část první podkapitoly. Zpráva poměrně podrobně srovnává průběh združstevňování na Slovensku a v českých zemích, stejně jako jejich celkovou plochu, počty členů, početní poměry zastoupení komunistů atp. Obvinění G. Husáka mělo v souvislosti se zemědělskou politikou

---

³⁹⁰ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 199, s. 16. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

dvě části. První spočívala v tom, že měl údajně přeceňovat slovenské rolníky a zároveň nedoceňoval české dělníky, druhou část tvořila „*bucharinská teorie*“³⁹¹, že upřednostňuje ve vedení JZD „vesnické boháče“. První otázku pak komise uzavřela s tím, že G. Husák sice odmítl tvrzení Š. Bašťovanského, že Slovensko je v otázce združstevňování v porovnání s českými zeměmi zaostalé, ale stejné názory v té době vyjadřoval i V. Široký. Navíc i doložená fakta hovoří jasně. Slovensko nebylo možno v porovnání s českými zeměmi označit za zaostalé v procesu kolektivizace. Ani upřednostňování „*vážených gazdů*“³⁹² jako vedoucích JZD, nelze podle zprávy vykládat jako protěžování „vesnických boháčů“, protože se nejednalo o výběr na základě majetku, ale nejdelších zkušeností s hospodařením. Tuto otázku tak zpráva uzavírá konstatováním, že „*obvinění G. Husáka ze škodlivé činnosti na úseku zemědělské politiky postrádají podkladu, jsou v rozporu s tehdejšími hodnoceními zemědělské politiky KSČ a KSS*“.³⁹³

Posledním bodem, jímž se komise pro toto období musela zabývat, byl negativní vliv L. Novomeského na školskou a kulturní politiku v letech 1945 – 1950. L. Novomeský vedl pověření školství již od května 1945. Podle obvinění, které na IX. sjezdu KSS pronesl V. Široký, bylo největším Novomeského zločinem, že nedokázal překonat svou buržoazně nacionalistickou úchylku, jejíž vliv se měl podepsat na výchově dětí. Ve školství, které by jako první mělo působit na masy, „*aby nám vychovalo mládež v duchu socialismu .... aby škola bola postavená skutočne do služieb socialistickej výstavby*“³⁹⁴, se buržoazní nacionalismus měl projevit „*v neochotnej príprave robotníckych prípravných škôl pracujúcich a v uplatňovaní triednych hľadísk v zložení študujúcej mládeže*“.³⁹⁵ Podle zjištění komise však L. Novomeský ve svém úřadě působil naopak velmi aktivně a pro stranickou politiku kladně. Z výčtu funkcí

---

³⁹¹ Tamtéž (f. 201, s. 20)

³⁹² Tamtéž (f. 202, s. 21)

³⁹³ Tamtéž (f. 202, s. 21)

³⁹⁴ Tamtéž (f. 202, s. 22)

³⁹⁵ Tamtéž (f. 202, s. 22)

v různých kulturně-vzdělávacích institucích a výborech³⁹⁶ odvozuje zpráva i jeho zaujatý přístup pro školský resort. Během svého působení ve funkci byl navíc často hodnocen velmi kladně. Ani v tomto bodě tedy komise obvinění z buržoazního nacionalismu nepodpořila. Obhajoba Novomeského není tak zaujatá, jako v případě předchozích obvinění u Husáka, zpráva ale přesto konstatuje, že ačkoli se na základě písemných pramenů nepodařilo zcela rekonstruovat obraz školství prvních poválečných let, dostupné dokumenty „nepodpírají ... obvinění, která v tomto směru byla na adresu L. Novomeského v r. 1950 a v dalších letech vznesena“.³⁹⁷

Celkovým závěrem první podkapitoly tedy je, že v oblasti výživy a zásobování, združstevňování a školství nebyly žádné stopy nacionalismu nalezeny. Maďarská otázka nacionálními tendencemi nepochybně ovlivněna byla, nešlo však o chybu jednotlivce, ale o špatný přístup celého vedení KSS a v podstatě i celé komunistické strany a jejího vedení, a to nikoli jen na Slovensku. Všechna zkoumaná obvinění tedy podle komise nejsou ničím, než konstruktem vzniklým v atmosféře kultu osobnosti.

Již podle názvu další podkapitoly třetí části nazvané „*Boj KSS proti nacionalismu v počátcích socialistické výstavby a jeho zkreslení pod vlivem kultu osobnosti*“ je zřejmé, že buržoazní nacionalismus, jako politický, či ideologický směr, považovala komise ve výsledku za daný fakt, a tedy ne jen za pouhý konstrukt. Konstruktem bylo podle komise pouze nařčení několika vedoucích členů KSS, že této ideologii podléhali, nebo jí dokonce prosazovali. Pravým nositelem této ideologie byla podle výsledné zprávy „*poražená a vyvlastňovaná buržoazie ... buržoazní reakce, která ztratila legální pozice a musela*

---

³⁹⁶ Novomeský úzce spolupracoval s kulturně propagačním oddělením ÚV KSS, byl členem kulturní rady KSČ, předsedou kulturní komise ÚV KSS a předsedou vědecké rady ÚV KSS. Po uvolnění z pověřenectva školství byl jmenován předsedou Slovenské akademie věd a umění, kde se měl zásadně přičinit o „*vítězství marxistické filosofie na Slovensku*“. Viz: NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 204, s. 25. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

³⁹⁷ Tamtéž (f. 204, s. 26)

měnit metody boje“.³⁹⁸ Z toho důvodu byl boj komunistické strany proti buržoaznímu nacionalismu nutný jak prakticky (zničení opozice), tak ideologicky (řešení česko-slovenských vztahů zavedením „*socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu*“³⁹⁹). Nacionalismus však podle zprávy nebyl jen slovenskou záležitostí, stejně tak jím bylo zasaženo i české myšlení. Často arogantní postoj Čechů ke Slovákům, vzniklý jako vedlejší produkt „čechoslovakismu“ nazývá zpráva „*velkočeským šovinismem*“⁴⁰⁰. Naopak KSS se měla soustředit na překonávání protičeské propagandy, kterou operovala Hlinkova ľudová strana v předešlém období.

Další oblastí zasaženou na Slovensku nacionalismem byl podle komise negativní vztah k Maďarsku a Ukrajině, a také častý antisemitismus. Za objektivní skutečnost označuje zpráva i působení nacionalismu na komunistickou stranu. To se mělo dít zejména masovým nábořem nových členů, protože vzhledem k celkové skladbě slovenského obyvatelstva, mnoho z nich pocházelo právě z řad malovýrobců, tedy buržoazie. Proto byl podle komise boj proti nacionalismu i uvnitř KSS nutný. Kritickým momentem v tomto období však byla podle komise jugoslávská roztržka, která zapříčinila, spolu se sílícím kultem osobnosti, nasměrování tohoto boje zcela nesprávným směrem. Tím tedy mělo podle komise dojít k tomu, že z počátku všeobecná kritika buržoazního nacionalismu uvnitř komunistické strany v Československu se časem zacílila konkrétně na Slovensko a dále na obvinění několika jedinců.

Zpráva dále podává poměrně podrobný popis průběhu šetření a tvorby konkrétních obvinění z buržoazního nacionalismu. V přímé souvislosti se sovětsko-jugoslávskou roztržkou je hned první vyslovená obava z buržoazního nacionalismu u československých komunistů, když na schůzi předsednictva ÚV KSČ 28. června 1948 vystoupil v diskusi J. Ďuriš s návrhem, že by při té příležitosti měly být řešeny „*také*

---

³⁹⁸ Tamtéž (f. 205, s. 28)

³⁹⁹ Tamtéž (f. 206, s. 29)

⁴⁰⁰ Tamtéž (f. 206, s. 29)

*těžkosti na Slovensku ... zkoumat, nakolik každý z nás mohl klopýtnout na podobných věcech, jako v Jugoslávii“.*⁴⁰¹ O přímé návaznosti dění v Jugoslávii s vývojem na Slovensku hovořil na této schůzi V. Kopecký. Otázka buržoazního nacionalismu v komunistické straně pak byla v Československu řešena na schůzi ÚV KSS 2. července 1948 a znovu na plénu ÚV KSS 27. – 28. září 1948. Právě na tomto plénu bylo pojetí buržoazního nacionalismu v KSS poprvé posunuto od chyb vyplývajících z nacionální přecitlivělosti k obecnému vnitrostranickému jevu. Zatím se tedy nemělo jednat o zvláštní skupinu uvnitř komunistické strany, která by se politicky odlišovala. Šlo už ale o jasné předznamenání směru příštího vyšetřování do řad jejích vlastních členů. V této souvislosti zpráva znovu upozorňuje, že právě zde začalo jednoznačné spojování buržoazního nacionalismu v Československu s KSS, zatímco KSČ byla zcela vynechána. Přitom v českém prostředí se podle mínění komise nacionalismus projevoval právě v necitlivém postoji vůči Slovensku a jeho vývojovým specifickým. Kritika buržoazního nacionalismu se pak objevovala pravidelně na stranických schůzích během celého roku 1949, nejvýrazněji opět na plenárním zasedání ÚV KSS 10. – 11. listopadu 1949. Během let 1948 a 1949 nedošlo ke konkrétním obviněním jednotlivců. K zaměření vyšetřování na V. Clementise a vytvoření tzv. skupiny buržoazních nacionalistů došlo podle šetření komise až na přímý podnět sovětských poradců. V tom se shodovaly jak výpovědi tehdejších vyšetřovatelů, tak i vyšetřovaných.⁴⁰²

Na základě výsledků řady osob se StB podařilo zkonstruovat skupinu, jež měla kořeny již v předválečném období v kroužcích levicové inteligence, sdružených kolem časopisů DAV a Šíp. Nejvíce podkladů poskytly ve svých výpovědích V. Nový a E. Löbl, protože *„jejich protokoly obsahovaly poměrně nejvíce faktických údajů, které pak státní bezpečnost mohla jen patřičným způsobem „upravit“*,

---

⁴⁰¹ Tamtéž (f. 207, s. 31)

⁴⁰² Konkrétně šlo o bývalé pracovníky útvaru StB V. Kohoutka a B. Doubka a vyslýchané V. Nového a E. Löbla.

překroutit“.⁴⁰³ Pro státní bezpečnost, která do té doby nebyla, podle všech dokladů, schopná nalézt žádné podklady pro obvinění, jež od ní sovětští poradci vyžadovali, byla spojitost na základě již předválečných styků vítaným vodítkem, protože dávala „skupině“ alespoň jasné ohraničení. Zpráva pak dále rozkrývá metody a konstrukční postupy bezpečnosti, když upozorňuje na takovou argumentaci, jako „*jestliže se určití vedoucí pracovníci navštěvují, pak se musí scházet k protistranickému jednání*“.⁴⁰⁴ Bezpečnost dále operovala s tím, že skupina, která se vytvořila dříve, trvá pravděpodobně i nadále. Zaměření DAVu a Šípu na levicovou inteligenci bylo vykládáno jako „*odtržení od dělnické třídy*“.⁴⁰⁵

Poprvé zde také došlo k tomu, že dílčí odchylky od programové linie komunistické strany začaly být vykládány jako protistranická činnost. Komise dále konstatuje, že do získávání usvědčujících materiálů proti V. Clemetisovi a dalším, kteří byli zahrnuti do „skupiny“ byly zapojeny nejen bezpečnostní orgány na Slovensku, ale i aparát ÚV KSČ. Jako další řeší komise otázku, kdo rozhodoval o vývoji obvinění, ve kterých případech má sběr „důkazů“ pokračovat a ve kterých nikoli. Podle materiálů, jež byly komisi zpřístupněny, byli o výsledcích „vyšetřování“ informováni K. Gottwald, R. Slánský a V. Široký, o shromažďování usvědčujícího materiálu byli zpraveni i Š. Bašťovanský a L. Kopřiva⁴⁰⁶. Za nutné považovala komise zdůraznit, že ani ÚV KSČ, ani ÚV KSS o probíhajícím vyšetřování zpraveny nebyly.

Tendence „najít“ v ČSR skupinu buržoazních nacionalistů však byla silná, zejména vzhledem k mezinárodní situaci.⁴⁰⁷ Komise zdůraznila, že ze strany okolních států bylo vnímáno jako podezřelé, že ještě na konci roku 1949 nemělo Československo „svou“ skupinu

---

⁴⁰³ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 215, s. 48. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

⁴⁰⁴ Tamtéž (f. 216, s. 49)

⁴⁰⁵ Tamtéž (f. 216, s. 49)

⁴⁰⁶ V té době vedoucí kádrového oddělení ÚV KSČ.

⁴⁰⁷ Jako první byl po sovětsko-jugoslávské roztržce „nalezen“ buržoazní nacionalismus v Polsku v procesu s W. Gomulkou, následovaly procesy v Maďarsku s L. Rajkem, v Bulharsku s T. Kostovem a v Albánii s K. Dzodzem.

„buržoazních nacionalistů“. Z dostupných materiálů a z výpovědí některých účastníků procesu⁴⁰⁸ ale vyplynulo, že zatímco od Gottwalda či Slánského byl patrný jistý tlak „najít“ skupinu, V. Široký přímo „v řadě případů aktivně zasahoval“.⁴⁰⁹

Jako kvalitativně nový stupeň obvinění „buržoazních nacionalistů“ hodnotí zpráva kritiku V. Clementise přednesenou L. Kopřivou na předsednictvu ÚV KSČ 13. března 1950 a kritiku K. Šmidkeho, G. Husáka a L. Novomeského⁴¹⁰ proslovenou V. Širokým na schůzi předsednictva ÚV KSS 3. dubna 1950, protože v těchto projevech již nejde „o kritiku jednotlivých projevů nacionalismu při řešení konkrétních otázek v politice strany, ale o „odhalení“ ucelené buržoazně nacionalistické úchylky“.⁴¹¹

Postoj obviněných, zejména Husáka a Novomeského ke kritice nebyl příliš fatální. Z rozhovorů s pamětníky komise zjistila, že se oba na základě předchozí porady s některými stranickými kolegy domnívali, že provedou-li sebekritiku, ujdou soudu a věznění, protože by jim podle zaběhnutého systému v komunistické straně mělo být za takových okolností „odpuštěno“. Navíc si prý byli jisti, že provedená sebekritika má sloužit především jako příklad pro řadové obyvatelstvo, pro masy, jež byly nacionalistickými názory stále ovlivňovány. Demontrace kritiky a sebekritiky tedy měla mít jakýsi výchovný cíl. Tím komise vysvětluje, proč bez delšího rozmyšlení sebekritiku provedli, a také to, proč ji po XII. sjezdu KSČ okamžitě odvolali. Více otazníků však komise nastolila kolem kritiky K. Šmidkeho, kdy nepřímo naznačuje, že důvodem jeho odstranění

---

⁴⁰⁸ Jako nejcennější zde jsou uvedeny výpovědi O. Valáška (tehdejšího vedoucího bezpečnostního oddělení ÚV KSS), F. Baláže (tehdejšího velitele zvláštního útvaru ŠtB v Bratislavě), (?) Viktorina a (?) Sedmíka (vedoucích pracovníků ŠtB v Bratislavě). Viz: NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 221, s. 60. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

⁴⁰⁹ Tamtéž (f. 221, s. 59)

⁴¹⁰ Tuto kritiku pak ještě výrazně doplnili a rozšířili V. Široký a R. Slánský.

⁴¹¹ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 222, s. 62. Zpráva komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu. Pro 48. schůzi předsednictva ÚV KSČ, 5. prosince 1963.

mohla být pouze osobní antipatie V. Širokého k možnému konkurentovi ve vedení KSS.

Jako celek staví „barnabitská“ komise obvinění z buržoazního nacionalismu nejen do střetu se skutečností, ale i do rozporu s vnitřním vývojem KSS. Obvinění vznesená na IX. sjezdu KSS V. Širokým rozdělují do dvou základních skupin, podle míry faktického doložení. První skupinou jsou obvinění, jež byla „buržoazním nacionalistům“ připsána za celou stranu. Programové i organizační chyby v KSS a z nich vyplývající problémy byly všechny zdůvodněny škodlivým vlivem buržoazního nacionalismu. Druhou kategorií jsou pak obvinění zcela vykonstruovaná. Vzhledem k tomu, že státní bezpečnost nebyla v hledání jakýchkoli provinění „buržoazních nacionalistů“ příliš úspěšná, během dalšího stupňování kampaně proti nim nepřibyla další obvinění, jen těm původním byl dáván stále vážnější ráz. Zpráva pak velmi výstižně hodnotí atmosféru kampaně a jejího přehodnocení v druhé polovině padesátých let slovy: *„Po odhalení kultu osobnosti, když se rozprchlo kouzlo silných, ale prázdných slov, jeví se tato obvinění naprosto bezpodstatnými a nepravdivými, tím spíše, že jsou vyvracena vlastními vnitřními rozpory a hrubou nelogičností“*.⁴¹²

Komise považovala za nutné upozornit na dvě skutečnosti spojené s „vyšetřováním“. Šlo v první řadě o nezákonné, často hrubě násilnické, metody užívané při výsleších, jež jsou ve zprávě také popsány. Druhou skutečností pak byla snaha, již státní bezpečnost projevovala při hledání dalších lidí, jimiž by okruh podezřelých mohla rozšířit. Za tím účelem byli pak „buržoazní nacionalisté“ často vyslýcháni. Všechna následně vznesená obvinění však komise opět zamítá, stejně jako metody výslechu. Dalším alarmujícím zjištěním, k němuž komise dospěla bylo zasahování vedoucích členů KSS do tvorby obžalob, protože již nebylo možno svalovat všechnu vinu na bezpečnostní a soudní orgány.⁴¹³ Zabývá se zejména osobou V. Širokého, který přes všechny klady, které komunistické straně

---

⁴¹² Tamtéž (f. 239, s. 95)

⁴¹³ Tamtéž (f. 241, s. 100)

i Slovensku přinesl a jež komise vyjmenovává, podlehl svým záporným vlastnostem, „jako ješitnosť, podezřívavosť apod.“ a nejen že dopustil, aby na Slovensku vznikl jeho kult, ale zcela opustil zásady „leninských norem práce“.⁴¹⁴ Zpráva kritizuje také jeho malou znalost poměrů na Slovensku, protože žil trvale v Praze. Všemi těmito faktory pak byl natolik ovlivněn, že dopustil zkreslení, podle zprávy jinak správného, boje proti buržoaznímu nacionalismu. Zpráva však nesvaluje všechnu vinu na Širokého a podotýká, že „v tomto škodlivém kurzu se s ním spojilo více vedoucích soudruhů ze Slovenska“.⁴¹⁵

Vážnou připomínku má pak zpráva ještě k samotné době, kdy se proces konal. To, že k němu došlo až v roce 1954, tedy v čase, kdy v žádné jiné zemi východního bloku již procesy neprobíhaly, a naopak začaly pokusy o rehabilitaci, vysvětluje zpráva tím, že ačkoliv již byla známá teze o škodlivém vlivu tzv. kultu osobnosti, v Československu nebyla ještě překonána teorie o nutnosti zostřeného třídního boje pro výstavbu socialismu. Způsob, jakým dále zpráva mluví právě o kultu osobnosti Viliama Širokého, nepřímou naznačuje, že jeho kult ještě nebyl zcela překonán ani v roce 1963. Zpráva však doplňuje, že nastalá situace nemusela být pouze vinou V. Širokého. Jako příklad uvádí koncept vystoupení připravovaný pro plénum ÚV KSS 10. – 11. května 1956, kdy jako reflexi XX. sjezdu KSSS a v reakci na množící se pochybnosti o správnosti procesu s „buržoazními nacionalisty“, chtěl Široký navrhnout zřízení komise v rámci KSS, jež by případ přešetřila. Tato část projevu však byla vyškrtuta a vystoupení V. Širokého i K. Bacílka vyznělo tak, že na věci není třeba nic měnit. Z pléna měly, podle zjištění komise, tehdy dokonce zaznívat hlasy, že ti, kteří Husáka a spol. chtějí rehabilitovat, se pokoušejí obnovit v komunistické straně buržoazní nacionalismus.⁴¹⁶

I v dalším období, až do závěrů „Kolderovy“ komise byl případ „buržoazních nacionalistů“ posuzován v pokřivené perspektivě.

---

⁴¹⁴ Tamtéž (f. 243, s. 103)

⁴¹⁵ Tamtéž (f. 243, s. 103)

⁴¹⁶ Tamtéž (f. 243, s. 104)

Zmíněná „Kolderova“ komise pak s jistotou doložila, že se v případě „buržoazních nacionalistů“ nejednalo o žádnou skupinu, ani protistátně, ani jinak zaměřenou. Otázkou však zůstával postoj k jednotlivým obviněným. Bylo jejich chování skutečně závadné a působili negativním vlivem ve svých stranických a státních funkcích? Tuto otázku, jejíž zodpovězení bylo pravým úkolem „barnabitské komise“, tato v závěru bezezbytku zodpovídá. Na základě pečlivého prošetření každého vzneseného obvinění, byla všechna postupně zamítnuta. Komise konstatovala: *„Nelze proto říci, jak bylo tvrzeno na IX. sjezdu KSS a po něm, že chyby a omyly, kterých se ... dopouštěli, vyplývaly z vědomého porušení stranických zásad“*.⁴¹⁷

Závěry komise tedy byly jednoznačné. Otázkou, jež si v tu dobu její členové jistě kladli bylo, zda, a případně v jaké formě, je bude ochoten přijmout ústřední výbor KSČ.

---

⁴¹⁷ Tamtéž (f. 188, s. 66)

9. Schůze ÚV KSČ 5. prosince 1963 a její závěry

Zasedání předsednictva ÚV KSČ 5. prosince 1963, jež mělo posoudit výsledky, k nimž komise dospěla, zahájil Antonín Novotný. Přednesl, že podle jeho názoru závěry, předložené předsedou komise Kouckým, nejsou ještě konečné, protože některé závažné otázky nebyly podle něho materiálem zodpovězeny. Jak uvedl, měl na mysli především „vývody po stránce politické, stranické a jiné z tohoto materiálu“.⁴¹⁸ Novotný to však nepovažoval za chybu, protože provést závěry bylo podle jeho názoru úkolem, náležejícím výhradně předsednictvu ÚV KSČ, které s ním také seznámí celý ústřední výbor, jehož plenární zasedání bylo plánováno na 18. prosince 1963. Po tomto krátkém úvodu předal slovo Vladimíru Kouckému.

Koucký přednesl dlouhý projev, v němž poukázal na podmínky práce komise, na možné ovlivnění názorů některých členů změnami, k nimž docházelo ve společnosti. Přiznal, že nebylo snadné dojít k výsledné podobě materiálu tak, jak nyní ležela před členy předsednictva ÚV KSČ. Zprávu poté detailněji rozebral a všechny její kapitoly doplnil ještě shrnujícími referáty, v nichž zdůraznil body, jež považoval za nejzávažnější zjištění komise k danému tématu. Na závěr svého proslovu vyslovil domněnku, že vypořádání se s chybami, k nimž v procesu, který považoval od samého počátku za nespravedlivý, došlo, pomůže zlepšit česko-slovenské vztahy. Poslední větou se pak obrátil na předsednictvo ÚV s prosbou, aby materiál posoudilo a přijalo.

Následovala velmi bouřlivá debata. K materiálu se potřeboval vyjádřit každý z přítomných a názory se značně různily. Zprvu převládaly projevy spíše umírněné, vyjadřující nejprve hluboké uznání práce, kterou komise udělala, a pak opatrné připomínky. Tón příspěvků se však v průběhu diskuse značně zostřoval, zejména po proslovu A. Novotného, který stále poukazoval na politické a charakterové chyby, jichž se „buržoazní nacionalisté“, zejména G. Husák,

---

⁴¹⁸ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 537. Zasedání předsednictva ÚV KSČ 5. prosince 1963.

dopouštěli, a opakovaně žádal jejich zvýraznění v textu. Jako nejzávažnější provinění „buržoazního nacionalismu“ obecně viděla většina diskutujících maďarskou politiku KSS těsně po skončení druhé světové války. Atmosféru evidentně ovlivňovaly i vlastní vzpomínky diskutujících, kteří věděli o četných chybách, k nimž na Slovensku v době války a krátce po ní došlo, často na nich měli i podíl a bránili se přijmout kolektivní zodpovědnost, již by očistění „buržoazních nacionalistů“, jako jednotlivců, přineslo. Pro ilustraci vypjatosti atmosféry na zasedání snad nejlépe poslouží úryvek z projevu Františka Dvorského právě k maďarské otázce: „...*ty soudruhy, kteří působili takové škody republice, je třeba volat k odpovědnosti ... Husáka, Okáliho, Čecha a ty, kteří řídili tehdy ...[maďarské, pozn. HG] proletáře nakládali do vagónů a vozili do Čech. To byla nekomunistická politika ... Zda to byl buržoazní nacionalismus, nebo nebyl, o tom se nebudu hádat. Nesprávné to bylo ... Myslím si, že takový mírný rozsudek, jako je potvrzení vyloučení z ÚV za tato brutální svinstva, je velmi maličký trest vůči těmto soudruhům*“.

Mezi „buržoazními nacionalisty“ poutal největší pozornost Gustáv Husák. Po většinu doby, k níž se vztahovala obvinění IX. sjezdu KSS, zastával ze všech komunistických funkcionářů na Slovensku nejvýznamnější postavení a rozhodně měl i v r. 1963 nejvyšší politické ambice. Zatímco Novomeského politická dráha podle všeho již nelákala, Husák si od zrušení vyloučení z ÚV KSČ sliboval mnoho. Členové předsednictva to věděli a mnozí se ho obávali. Drahomír Kolder o něm řekl: „*On stojí v pozadí a má vliv ... dal pokyn, aby se v Kulturním životě neobjevovaly žádné invektivy proti s. Novotnému ... Jestli Husák to diriguje, jakou máme záruku, že Husák nediriguje jiné věci, říká se, že Husák navázal styky s Vilémem Novým a jinými*“.⁴¹⁹

Husákovi je pak nejčastěji vytykána cesta na Ukrajinu, jíž se účastnil během války, ačkoli byla organizována jako propagandistická akce

---

⁴¹⁹ Tamtéž (f. 604)

Slovenského státu, pořádaná Alexandrem Machem⁴²⁰. Tato chyba, jíž si byl Husák vědom a ještě v r. 1945 se za ni omluvil, byla užita jako jedno z hlavních obvinění proti němu při procesu. Šlo totiž o jedinou skutečnou a prokázanou chybu, která se týkala přímo jeho. Ostatní provinění byla buď smyšlená, zaviněná někým jiným, nebo, jak komise prokázala, šlo o jevy týkající se celé KSS. Použití tohoto obvinění ještě na konci r. 1963 po skončení práce „barnabitské“ komise bylo evidentně pouze úpornou snahou udržet daný stav a zamezit G. Husákovi přístup k nejvyšším stranickým a státním úřadům za každou cenu.

Hlavním tématem schůze tedy nebylo ani tak přehodnocení historického pojetí některých klíčových událostí československých dějin, jako spíše už přímo snaha vyrovnat se s jeho možným politickým dopadem. Až na výjimky hledali všichni diskutující způsob, jak zprávu „barnabitské“ komise přijmout, zároveň však minimalizovat její vliv na tehdejší politickou scénu, protože z přítomnosti Husáka měli zjevně obavy. Mnozí upozorňovali na Husákovu bezcharakternost. Vasil Biľak zopakoval řešení, které nastínil již na posledním zasedání „barnabitské“ komise, tedy že Husákovi i Novomeskému členství v ÚV skončilo, když byl zvolen ústřední výbor nový a dodal, že ani jeden z nich do takového orgánu vzhledem ke svým předchozím chybám zvolen být vůbec neměl. Stejně tak Michal Chudík⁴²¹ se k výsledkům komise stavěl značně zamítavě. Byly podle něho dobré, jako základ pro odborné bádání, ale velmi špatné, jako politické vodítko. I v jeho případě lze konstatovat přinejmenším obavy z možného Husákova vlivu, když prohlašuje, že *„Husáka je třeba ihned zařadit do zodpovědné práce zde v Čechách. Když zůstane na Slovensku, budeme mít s tím jen*

---

⁴²¹ Vysoce postavený slovenský komunistický politik, diplomat, člen ÚV KSS 1950 – 1968 a předsednictva ÚV KSS 1958 – 1968. Od r. 1958 byl také členem ÚV KSČ, a to až do r. 1971 a předsednictva ÚV KSČ v letech 1964 – 1968. Ve Slovenské národní radě zastával funkci pověřence zemědělství v letech 1955 – 1963 a předsedy SNR v letech 1963 – 1968.

těžkosti“.⁴²² Stejného názoru byl i František Barbírek⁴²³, který pro zaměstnání Husáka v Praze navrhoval konkrétně post náměstka ministra dopravy „vykládka, nakládka atd., takové věci, nějaké takové zařazení. Aby to nebyla nějaká filosofická funkce“.⁴²⁴ Jistou výjimkou mezi řečníky byl Zdeněk Fierlinger, který se ne rozdíl od ostatních promlouval zcela klidně. Poválečný vývoj na Slovensku hodnotil velmi shovívavě a přímo k Husákovi řekl: „Že by Husák vystoupil nesocialisticky, to ne, říkám naopak ... byl rehabilitován, přijat zpět do strany. Takovému člověku je třeba opatřit zaměstnání, protože je stará věc, že nezaměstnanost stahuje na špatnou cestu. Já myslím, že když se Husákovi všechno vysvětlí, že to pochopí“.⁴²⁵ Jakkoli je jeho tón odlišný od předchozích řečníků, dospěl ale ke stejnému výsledku jako ostatní, že Husáka je třeba okamžitě zaměstnat. Ani Alexander Dubček tehdy nedával najevo obavy z Gustáva Husáka a otevřeně podporoval přijetí zprávy „barnabitské“ komise a Husákovo zařazení na nějaký významný post. Motivován přitom byl ale pravděpodobně především snahou o řešení slovenské otázky. I těm největším kritikům materiálu, mezi nimiž nechyběl prezident Novotný, bylo ale jasné, že nebude možné smést celou záležitost se stolu. Přijetí materiálu jako takového přesto pro většinu členů předsednictva myslitelné nebylo. Zejména na Slovensku se kolem rehabilitace „buržoazních nacionalistů“ vedly četné debaty a závěr musel být v nějaké formě předložen. Jako ideální bylo přijato řešení navrhované M. Chudíkem, aby materiál jako takový zůstal tajný, ale aby byla vypracována rezoluce, ve které by se mělo „velmi teple hovořit ke slovenskému národu, ocenit jeho pozitivní boj ve Slovenském národním povstání, za budování jednotné ekonomiky a státnosti“.⁴²⁶

---

⁴²² NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 705. Zasedání předsednictva ÚV KSČ 5. prosince 1963.

⁴²³ Tajemník ÚV KSS 1963-1966, dále předseda Slovenské plánovací komise a místopředseda SNR. V r. 1968 úřadující předseda SNR a člen předsednictva ÚV KSČ.

⁴²⁴ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 758. Zasedání předsednictva ÚV KSČ 5. prosince 1963.

⁴²⁵ Tamtéž (f. 537)

⁴²⁶ Tamtéž (f. 703)

Nezbytné bylo podat vše tak, aby komunistická strana vyšla z kritiky neoslabená.

A. Novotný se tedy na závěr opět ujal slova a postupně formuloval hlavní body, jež by rezoluce měla obsahovat. Konstatoval, že buržoazní nacionalismus u slovenských komunistů, z něj obviněných, neexistoval v takové formě, v jaké byl prezentován v obvinění. Se závěry komise se však rozešel již ve druhém bodě, kdy nechal schválit, že ani vedení KSS jako celek nebylo jakýmkoli nacionalistickými tendencemi ovlivněno, ale usilovalo pouze o plnění generální linie strany. Proto bylo podle něho zapotřebí, aby byli „buržoazní nacionalisté“ očištěni a obvinění proti nim aby byla veřejně prohlášena za chybná. Zároveň však považoval za důležité upozornit, že buržoazní nacionalismus na Slovensku existoval, a to v řadách bývalých ľudáků. Chybou strany tedy podle závěrů předsednictva ÚV KSČ nebyl boj proti buržoaznímu nacionalismu, ale jeho zacílení dovnitř, namísto vně KSS. Přesto ale Novotný nevynechal poznámku, že se u obviněných jisté nacionalistické tendence objevily a do rezoluce žádal o jasné formulování všech chyb a omylů, jichž se dotčení dopustili, ačkoli tak nečinili úmyslně. Zvláště kritický byl k výše zmíněné cestě Husáka, Falt'ana a Poničana na Ukrajinu v r. 1941. Novotný pak znovu zdůraznil, že musí být jasně řečeno, že *„Komunistické strana Československa v rámci stanované generální linie prováděla národnostní politiku správně“*.⁴²⁷

Během Novotného projevu se ozývalo souhlasné přitakávání.

Novotný proto přikročil ke spornější části rezoluce, kterou byl kult Viliama Širokého. Jeho projevy a následky měly být v rezoluci jasně formulovány⁴²⁸, přitom ale neměly být opomenuty ani úspěchy, jichž KSS pod vedením Širokého dosáhla. Konkrétní kádrový postih ale

---

⁴²⁷ Tamtéž (f. 553)

⁴²⁸ Jak konstatoval Novotného hlavní přitakávač tohoto jednání Jiří Hendrych: *„Nelze hodit Husákově všechno na krk“*. Viz: NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 753. Zasedání předsednictva ÚV KSČ 5. prosince 1963.

v případě Širokého nedoporučuje, protože „*nejde jen o Širokého, ale o stranu i mezinárodní komunistické hnutí*“.⁴²⁹

Z Novotného projevu je patrná snaha o změnu rétoriky v komunikaci se širokou veřejností, a také opakovaný důraz na „objektivnost“, „vědeckost“ a „serióznost“ materiálu, díky nimž dokáže být přesvědčivý. Zdůrazňuje také, že v dokumentu „*nesmí být žádná silná slova, jako lumpové atd. To ať z naší mluvy zmizí*“.⁴³⁰ Zároveň musí rezoluce jasně sdělovat, že k prošetřování případu došlo na základě závěrů XII. sjezdu KSČ, který stanovil linii návratu k leninismu. Opakoval, že musí být především zdůrazněno, že jde o výsledek nové a lepší politiky strany, která se podle Novotného očistila ze svých vin padesátých let: „*Tyto věci budeme opakovat, třeba desetkrát, nikdy toho nebude dost*“.⁴³¹

Konkrétním úkolem zpracovat rezoluci pak Novotný pověřil opět „barnabitskou“ komisi. A. Dubčekovi uložil, aby na zasedání ÚV KSS, jež bude následovat plénu ÚV KSČ, přednesl k rezoluci referát a zajistil její projednání. Společně s Kouckým pak měl Dubček vypracovat návrh organizačně politického zabezpečení opatření vyplývajících ze závěrů rezoluce a projednal je s Husákem, Novomeským a „*popřípadě dalšími soudruhy, pokud o nich na plénu bude jednáno*“.⁴³² Posledním bodem bylo pracovní zařazení G. Husáka, jehož návrh měli zpracovat Koucký, Dubček a Kolder. Na zasedání padaly různé návrhy, mimo jiné i post poradce ministra zahraničního obchodu. S tím však Novotný nesouhlasil: „*To bychom posadili kukačku do hnízda*“.⁴³³ Z pléna se ozval hlas navrhuující místo ve Výboru pro turistický ruch, což Novotný schvaluje, ale upozorňuje, že to nemusí být konečné rozhodnutí a že návrh je třeba ještě posoudit. Na závěr ještě dodal, že projednávání materiálu se má dít výhradně vnitřní stranickou cestou.

---

⁴²⁹ Tamtéž (f. 556)

⁴³⁰ Tamtéž (f. 555) Jde o evidentní odpověď na kritiku, jíž byl v materiále podroben V. Kopecký. Jeho projevy, často namířené proti „buržoazním nacionalistům“ a přílišným ambicím Slovenska, byly podobnými výrazy proslulé.

⁴³¹ NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48, f. 555. Zasedání předsednictva ÚV KSČ 5. prosince 1963.

⁴³² Tamtéž (f. 556)

⁴³³ Tamtéž (f. 557)

9.1.1. Rezoluce ÚV KSČ k výsledkům Komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu

Ačkoli mezi zasedáním předsednictva ÚV KSČ a plénem ÚV KSČ uběhly pouze dva týdny, komise za tu dobu připravila celkem pět verzí rezoluce. Konečné znění se utvářelo postupným připomínkováním předsednictva ÚV KSS, dalším projednáváním na předsednictvu ÚV KSČ a nakonec bylo ještě drobně upraveno po projednání celým ústředním výborem KSČ. Rezoluce se ideově neliší od nástinu, jaký dal A. Novotný na schůzi 5. prosince 1963. V první řadě je zde vyzdvihován nový kurz komunistické strany, vytyčený jejím XII. sjezdem a zároveň s tím je zdůrazňováno, že jedině komunistická strana může započaté reformy také zdárně dokončit. Obhajována je také politika komunistů ve válečném a poválečném období, zejména ve vztahu ke slovenské otázce. Stejně tak působení KSS jako celku je shledáno jako pozitivní a chyby jsou vždy přičítány buďto jednotlivcům, nebo „ovzduší kultu osobnosti“. K přiznání, že komunistická strana jako celek mohla chybovat, a to zejména ve vztahu k neslovanským národnostním menšinám, nedošlo. Výrazně nekritická je rezoluce také k úloze KSS při přípravě a průběhu Slovenského národního povstání. Oproti výsledné zprávě komise, která konstatovala mnohé limity v práci komunistické strany na Slovensku a nutnosti spolupracovat s dalšími odbojovými hnutími různé politické orientace, jimž nebylo možné jednoduše diktovat podmínky, se v rezoluci opět objevují formulace o vedoucí úloze komunistické strany, která vytvořila Slovenskou národní radu a připravila povstání. Samotné Slovenské národní povstání, nehledě na upozornění komise, že v jeho začátcích se stále objevovala hesla volající po přetvoření Slovenska v jednu ze sovětských socialistických republik, pak mělo podle rezoluce být signálem, jenž dal slovenský lid světu, že bojuje za obnovení společného státu Čechů a Slováků. V případě „buržoazních nacionalistů“ je přiznáno vážné pochybení, jak však zdůraznily přípisky z KSS text měl být formulován

„ v tomto duchu, teda vo forme pasiva“⁴³⁴ na místech, kde se hovořilo o obviněních, která proti nim „byla vznesena“ a příkořích, jež na nich „byla spáchána“. Výsledkem rezoluce, po posouzení všech politických chyb „buržoazních nacionalistů“, však plénum ÚV KSC rozhodlo potvrdit zrušení jejich vyloučení z komunistické strany a dále anulovat i jejich odvolání ze všech stranických a státních funkcí, jejichž mandát však byl prohlášen za uplynulý volbou nových funkcionářů na jejich posty v dalším volebním období. Na konec je však pro jistotu znovu zdůrazněno, že tímto omilostněním se „neruší stranická kritika skutečných politických chyb a omylů, jichž se soudruzi ve své dřívější činnosti dopustili“.⁴³⁵

Úplný závěr rezoluce se věnuje poučení, jež by komunistická strana měla z tohoto podrobného zkoumání své dřívější činnosti načerpat. V první řadě je zde opět konstatováno, že „celková linie národnostní politiky naší strany, zejména pokud jde o vzájemné vztahy Čechů a Slováků, byla v minulosti a je i v současné době správná“.⁴³⁶ To měl potvrzovat především rozvoj slovenského průmyslu. Na upevňování přátelství mezi oběma národy se přesto mělo dále pracovat. Tato „práce“ je v rezoluci dále specifikována jednak v rovině velmi teoretické⁴³⁷, předloženy jsou ale i zcela konkrétní návrhy⁴³⁸. Ihned je však připomenuta nutnost jednotné ekonomiky, naplánované centrálně, s čímž se pojí varování proti „škodlivým tendencím některých jednotlivců o izolovaný vývoj hospodářství na Slovensku“.⁴³⁹

Nové poznatky se měly odrazit i na poli společenských věd. Tam měly podle rezoluce být napraveny chyby, „které se v uplynulém období

---

⁴³⁴ NA, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 24, a.j. 245 f. 11. Připomínky PÚV KSS a členů komise k rezoluci před projednáváním na předsednictvu ÚV KSC.

⁴³⁵ NA, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 24, a.j. 248. s. 24. Konečné znění rezoluce ÚV KSC o přezkoumání IX. sjezdu KSS.

⁴³⁶ Tamtéž (s. 24)

⁴³⁷ Hovoří se zde např. o správném zakotvení SNR.

⁴³⁸ Rezoluce zdůrazňuje zejména oblast kultury, konkrétně zmiňuje překlady, výměny výstav, koncertů, divadelních představení, působení tisku, rozhlasu a televize pro zvýšení vzájemné znalosti kultury obou národů.

⁴³⁹ NA, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – komise, AF 03/10, sv. 24, a.j. 248. s. 26. Konečné znění rezoluce ÚV KSC o přezkoumání IX. sjezdu KSS.

na jejich úseku nahromadily“ a pozornost se měla zaměřit „na problémy, které v období kultu osobnosti nebyly řešeny“.⁴⁴⁰ Historie se tak měla soustředit na teze IX. sjezdu KSS, které byly přeneseny do vědeckých prací, popularizačních materiálů i školních učebnic. Zejména v souvislosti s 20. výročím SNP a následných oslav osvobození republiky měla být prováděna osvětová činnost ve formě přednášek a konferencí i nových publikací. Zvláštní pozornost se přitom měla zaměřit na právě připravovanou celostátní konferenci o SNP. Nové úkoly dává rezoluce i ekonomům, právníkům a sociologům, kteří by se měli zaměřit na tvorbu „solidnější“ práce o ekonomickém vývoji Slovenska, o změnách jeho třídní struktury, vyvolaných industrializací a dalšími sociálně ekonomickými přeměnami. Jen plné poučení z dřívějších chyb může podle rezoluce přinést kýžené úspěchy. Vedoucí úloha komunistické strany a její linie tedy zůstává nejen nedotčená, ale podle rezoluce vyjde strana z kritiky své minulosti dokonce vítězně, pokud si z vývoje vezme patřičné poučení. Přestože po obsahové stránce je rezoluce poměrně otevřená a přichází s mnoha novými podněty, její úvod a závěr jsou plně v tradiční propagandistické dikci, která vrcholí konečným zvoláním: „Všichni komunisté se musí stát aktivními bojovníky za důsledné a všestranné uskutečňování leninské linie vytyčené XII. sjezdem KSČ“.⁴⁴¹

10. Faktické důsledky přehodnocení IX. sjezdu KSS a jeho kritika tzv. buržoazního nacionalismu

Výsledky komise, jež byly v poněkud okleštěné a pozměněné podobě zveřejněny skrze rezoluci ÚV KSČ, měly i v této podobě značný dopad na tehdejší československou společnost. Zejména z toho důvodu, že zde byla opět nastolena otázka společného soužití dvou slovanských národů – Čechů a Slováků – v jednom státě. Ovlivnila tím nepochybně nejen kulturní dění, i když zde, a to především

---

⁴⁴⁰ Tamtéž (s. 26)

⁴⁴¹ Tamtéž (s. 28)

ve společenských vědách, se nový směr komunistické politiky projevil nejvýrazněji. Není samozřejmě možné tvrdit, že za celospolečenským pohybem, jenž v roce 1963 nepochybně působil, stála pouze činnost „barnabitské“ komise. Přesto jí ale nelze upřít jistý vliv na veřejné mínění, což ovšem platilo i obráceně. Činnost „barnabitské“ komise a její výsledky jsou tak jedním z projevů „milostivého léta“, jak někdy bývá rok 1963 nazýván. Přestože vliv na reformní hnutí uvnitř komunistické strany může být sporný, výsledky komise měly nesporný přesah do oblasti historické vědy. Působily především na historiky moderních dějin, kteří připravovali materiály v pracovních skupinách. V první řadě se však výsledky komise podepsaly na dalších osudech samotných „buržoazních nacionalistů“.

10.1.1. Důsledky pro historiografii

Kromě obecných tendencí, které nastínila výše popsaná rezoluce ÚV KSČ, vypracovaná komisí na základě jejích předchozích výsledků a politických direktiv, měla práce v komisi také zcela konkrétní vyústění na poli historiografie. Výrazně se změnila prezentace událostí spojených se Slovenským národním povstáním. Není jistě překvapující, že s první rozsáhlejší prací na toto téma přišli právě bývalí členové „barnabitské“ komise.⁴⁴² S dílem, jež se na dějiny slovenského odboje za 2. světové války dívalo již novou optikou, přišli ještě v roce 1964. Přestože při práci v komisi prostudovali velké množství materiálu a tématu se věnovali nejpozději od června 1963, pro dílo více než pětisetstránkového rozsahu to přeci jen nebyla dostatečná doba. Autoři si toho byli vědomi a hned v úvodu na to také upozornili. Omlouvali ale svůj spěch potřebou dokončit dílo včas k 20. výročí SNP. Zcela novým argumentem v rámci marxistické historiografie je ale další zdůvodnění, totiž že autoři vědomě vydali práci, ačkoli není dokonalá, protože je „*nutno se už jednou rozloučit*

---

⁴⁴² F. BEER – A. BENČÍK – B. GRACA – J. KŘEN – V. KURAL – J. ŠOLC, *Dějinná křížovka*.

*s představou, že mohou být psány a vycházet práce pouze zcela dokonalé, v nichž se poznání kodifikuje, s nároky na konečnou pravdu a neomylnost“.*⁴⁴³ Tím se v historiografii změnil pohled nejen na Slovenské národní povstání, ale na celý způsob tvorby a podoby historické práce. Historické dílo se z příručky univerzální pravdy změnilo v předmět diskuse. Přestože již na schůzích komise někteří z historiků vyjadřovali přímo nadšení z „hádek“, jež mezi nimi vznikaly a střetávání různých názorů hodnotili jako pozitivní, nebyl jim tento přístup povolen příliš dlouho. V období normalizace byl krom jiných přežitků vnucen i dogmatický přístup k historii.

---

⁴⁴³ Tamtéž (s. 7)

10.1.2. Důsledky stranické rehabilitace pro Gustáva Husáka

Na setkání s G. Husákem krátce po dokončení rehabilitace vzpomínal ve svých pamětech A. Dubček⁴⁴⁴ následujícími slovy: *„Začátkem roku 1964 byl Husák znovu přijat do komunistické strany. Já jsem ho opět přijal 5. února, abych s ním prodiskutoval jeho situaci a plány. Tentokrát se tvářil velmi sebejistě, dost povýšenecky a chladně jako vždy. Neuvedl žádné své konkrétní požadavky, ale usoudil jsem, že očekává nabídku vysoké stranické nebo státní funkce“*. Na dalším setkání 13. března mu Dubček, podle svých slov, nabídl místo náměstka ministra spravedlnosti, protože se domníval, že jako vystudovaný právník by Husák mohl pomoci s přípravou dalších rehabilitací. To prý Husák rozhodně odmítl, na což měl Dubček jasný názor: *„Bylo mi jasné, že to pro něho nebylo dost. Namísto toho zůstal dále ve Slovenské akademii věd a začal si vytvářet pověst liberála“*. Přes pochopitelnou zaujatost Dubčeka vůči Husákovi je nesporné, že v šedesátých letech se Husák skutečně zařadil mezi hlavní osobnosti reformního proudu v rámci komunistické strany. V období tzv. pražského jara se dokonce stal jedním z Dubčekových spolupracovníků, když od dubna 1968 zastával úřad místopředsedy vlády. Zde byl jedním z hlavních iniciátorů přípravy ústavního zákona o federativním uspořádání republiky. Po účasti na moskevských jednáních v srpnu 1968 byl G. Husák shledán L. I. Brežněvem jako vhodný spolupracovník pro konsolidaci poměrů v Československu. To mu již v dubnu 1969 otevřelo dveře k vedení komunistické strany, jíž vedl do května 1971 jako první, a později jako generální, tajemník. Od května 1975 navíc převzal po Ludvíku Svobodovi i úřad prezidenta republiky. V Husákově případě bohužel nezbyvá, než konstatovat, že moc pro něho nebyla prostředkem k dosažení vlastních cílů, ale cílem samým. Jakmile jí dosáhl, držel se jí za jakoukoli cenu a, v zájmu jejího udržení, plnil všechny moskevské direktivy. Tento vzdělaný člověk a bývalý politický vězeň se tak dobrovolně stal

---

⁴⁴⁴ A. DUBČEK – J. HOCHMAN, *Naděje umírá poslední*.

symbolem normalizačního období s veškerou jeho malostí. Důstojný byl snad jen samotný jeho odchod z politického života v důsledku listopadové revoluce, kdy odmítl použití násilí proti demonstrantům, díky čemuž dnes můžeme tuto revoluci nazývat „sametovou“.

10.1.3. Důsledky stranické rehabilitace pro Laca Novomeského

V době, kdy žádal o přešetření svého případu, neprojevoval Laco Novomeský žádné další politické ambice a zdálo se, že chce výhradně klid a svobodu pro svou literární tvorbu. Tomu nasvědčovalo i to, že se krátce po své rehabilitaci odstěhoval z Prahy, kde pracoval v Památníku národního písemnictví, do Bratislavy. Zde začal působit v Ústavu slovenské literatury Slovenské akademie věd. V roce 1964 mu byl dokonce udělen titul národní umělec.

Právě jeho literární činnost ho ale k politice dovedla zpět. Novomeský byl nejen talentovaný básník, ale také zdatný publicista a glosátor a jeho novinářská práce se brzy zaměřila na státoprávní problematiku. Zejména v druhé polovině šedesátých let začal publikovat články, v nichž vrátil do československého politického života otázku federace. Naděje v něm vzbuzoval obrodný proces první poloviny roku 1968, a to nejen v utvoření federativního státu, ale především v tom, že se konečně podaří vybudovat sociálně spravedlivou a demokratickou společnost. Vývoj od roku 1948 dokonce tehdy označil za „*mylnú, falošnú, autoritársky monopolizovanú a monologizovanú interpretáciu*“ cesty k socialistické společnosti.⁴⁴⁵ Sovětskou invazi proto chápal jako tragédii, která negativně poznamená všechny zúčastněné a ještě několik měsíců události veřejně, jako novinář, komentoval. Pisatelům tzv. zvacího dopisu vzkázal: „*Ak sa totiž nazdávajú... že armády piatich štátov, medzi nimi i armáda druhej najväčšej mocnosti sveta, že je potrebné v plnej poľnej vystúpiť proti tej naozaj iba hŕstke avanturistov, ktorí mohli u nás signalizovať nebezpečenstvo pre socializmus, ani si neuvedomujú, ako ich zosmiešňujú. Ved' nevravia nič iné, než naše rozprávky o pochábel'ovi, ktorý bitkom nabitými kanónmi vyrútil sa proti čvirikajúcim vrabcom. Alebo ich prirovnáva tiež k rozprávkovému medveďovi, ktorý sa chcel zavďačiť svojmu dobrodincovi a ťažkým kameňom ho ovalil, keď*

---

⁴⁴⁵ Eduard CHMELÁR, *Laco Novomeský ako reporter*, Nové slovo 20. prosince 2006, přístupné na: http://www.noveslovo.sk/c/14106/Laco_Novomesky_ako_reporter.

*po ňom liezla nespratná mucha...*⁴⁴⁶ Zřejmě z počátku věřil, že dění v Československu je ještě možné vrátit zpět, k linii nastolené v „Akčním programu“. Po okupaci vojsky Varšavské smlouvy totiž vstoupil do předsednictva ÚV KSS a ještě téhož roku se stal i předsedou Matice slovenské. V roce 1970 se ale na protest proti pokračující normalizaci vzdal všech politických funkcí. Se začátkem sedmdesátých let pak Novomeský utichl i jako žurnalista. Brzy nato těžce onemocněl a až do své smrti v r. 1976 žil v ústraní.

---

⁴⁴⁶ Tamtéž (nestr.)

Závěr

„Barnabitská“ komise byla jedním z řady pokusů komunistické strany vyrovnat se s vlastní minulostí. Samotné její zřízení nebylo v rámci probíhajících rehabilitací ničím výjimečným, přesto byla již od svého založení specifická. Již její personální složení a zejména přítomnost pracovních skupin dávaly tušit, že komise bude od svých předchůdkyň odlišná. Také vymezení její činnosti, jež se brzy od posouzení chování několika jednotlivců rozšířilo na přehodnocení nejnovějších slovenských a potažmo československých dějin, a jež časem přerostlo až k analyzování možností dalšího česko-slovenského soužití, „barnabitskou“ komisi jistým způsobem nadřazovalo komisím dřívějším.

Snahou předložené práce bylo ukázat způsob, jakým komise pracovala a také možnosti a limity jejího poznání a formulování výsledků. V krátkosti bylo také nastíněno, jakým způsobem s odborným materiálem komise mohlo pak pracovat politické vedení, aby ho přizpůsobilo obrazu svému.

Jedním z hlavních témat je vzájemné prolínání a ovlivňování procesu s „buržoazními nacionalisty“ s dobovou historiografií. Jedinečné pracovní prostředí, jež bylo dáno jak možností prostudovat množství dosud nedostupných dokumentů, stejně tak jako absencí politického diktátu výsledků, k nimž by komise měla dojít, dalo vzniknout nejen novému pochopení mnoha událostí ale i novému způsobu práce. Dialog nad předloženým materiálem, možnost nesouhlasit, svobodně docházet k vlastnímu názoru a následně ho sdílet s ostatními, byly podle záznamů ze schůzí komise pro některé její členy možná chvílemi důležitějšími, než nalezení všemi přijímaného výsledku. Na to vše pak mnozí z historiků působících v pracovních skupinách vzpomínali při různých příležitostech jako na skvělou „školu“.

Je samozřejmě otázkou, do jaké míry byly nastalé změny ovlivněny působením komise, jejíž výsledný materiál byl při tvorbě rezoluce značně pozměněn. Obtížné je i stanovit naopak vliv společenských

proměn na práci komise. Takové dělení by ale ani nebylo správné. Lze jen konstatovat, že komise tvořila plně v intencích tehdejšího společenského klimatu, jež se vyznačovalo výraznými reformními tendencemi, a sama k těmto tendencím také přispěla.

Summary

The thesis is focused on the work and results of the specialized committee (called „the Barnabit committee“), which was found by the central committee of the Czechoslovak Communist Party. Its aim was to judge if the accusation of the so called burgeois nationalism against several members of the Slovak Communist Party were right. During its existence, the committee found out a lot of new information not only about the accusations and their roots, but also about the historical development of the communist resistance during the war and about the processes, which led to the re-constitution of Czechoslovakia after the WW2.

The position of the Barnabit committee was very specific. There were other committees before, but none of them disposed of the teams compounded of professionals dealing with the historical, political, juridical or economical background. That is why the final report of this committee is so unique and worthy today, because the committee could work under very liberal conditions.

The final report of the committee did not answer the expectations of the central committee of the Czechoslovak Communist Party and for the purpose of its resolution, it was remarkably changed. However the members of the Barnabit committee were influenced a lot by the documents they saw and by the working atmosphere in the teams. Through these people, the Barnabit committee influenced the future historiography.

The materials of the committee are valuable as for the information about the Communist Party (Parties) in Czechoslovakia in general and also as for the particular people, whose opinions and personalities can be seen through their speeches on the committee's meetings.

SEZNAM ZKRATEK

AV	– Akademie věd
ČNR	– Česká národní rada
ČSSD	– Česká strana sociálně demokratická
ČSFR	– Česká a Slovenská Federativní Republika
ČSSR	– Československá socialistická republika
DS	– Demokratická strana
FS	– Federální shromáždění
KSC	– Komunistická strana Československa
KSS	– Komunistická strana Slovenka
KSSS	– Komunistická strana Sovětského svazu
ISV	– Institut sociálních věd
IÚV	– Ilegální ústřední výbor
NA	– Národní archiv
NS	– Národní shromáždění
OF	– Občanské fórum
OH	– Občanské hnutí
PÚV	– Předsednictvo ústředního výboru
SSSR	– Svaz svobodných socialistických republik
SNP	– Slovenské národní povstání
SNR	– Slovenská národní rada
StB	– Státní bezpečnost
ÚD	– Ústav dějin
ÚNRV	– Ústřední národní revoluční výbor
UK	– Univerzita Komenského/ Univerzita Karlova
ÚML	– Ústav marxismu-leninismu
ÚV	– Ústřední výbor
VŠP	– Vysoká škola politická
VÚ	– Vojenské ústředí

PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY:

NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha - komise, AF 03/10, dílčí fond Komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu.

NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 11, a.j. 14. Zápis ze 14. schůze předsednictva ÚV KSČ 26. března 1963.

NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 23, a.j. 25. Zápis z 25. schůze předsednictva ÚV KSČ 11. června 1963.

NA, KSČ - Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, AF 02/1, sv. 44, a.j. 48. Zápis ze 48. schůze předsednictva ÚV KSČ 5. prosince 1963.

NA, KSČ - Sekretariát ÚV 1962 – 1966, AF 02/4, sv. 10, aj. 17. Zápis ze schůze Sekretariátu ÚV KSČ 26. června 1963.

PUBLIKOVANÉ PRAMENY:

Karel KAPLAN (ed.), *První poválečná vláda. (Komentované dokumenty).* Sešity Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV, Svazek 5, Praha 1992.

Karel KAPLAN (ed.), *Pražské dohody 1945-1947. Sborník dokumentů.* Sešity Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV, Svazek 4, Praha 1992.

Viliam ŠIROKÝ, *Za šťastné Slovensko v socialistickém Československu.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953.

LITERATURA:

Karolina ADAMOVÁ – Katarína ZAVACKÁ – Karel KAPLAN, *K ústavnímu vývoji v českých zemích a na Slovensku v letech 1938 – 1948.* Sešity Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV, Svazek 5, Praha 1992.

Ferdinand BEER – Antonín BENČÍK – Bohuslav GRACA – Jan KŘEN – Václav KURAL – Jaroslav ŠOLC, *Dějinná křižovatka. Slovenské národní povstání, předpoklady a výsledky.* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1964.

Jan BOUDNÍK, *Diskuse v současné slovenské historiografii o Slovenském státě 1939 – 1945.* Nepublikovaná bakalářská diplomová práce, Brno 2011.

Jaroslav CUHRA – Jiří ELLINGER – Adéla GJURIČOVÁ – Vít SMATANA, *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý od roku 1918*. Paseka, Praha a Litomyšl 2006.

Eduard ČEJKA, *Intriky buržoazie a Slovenské národní povstání*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1959.

Alexander DUBČEK – Jiří HOCHMAN, *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka*. Nakladatelství Svoboda – Libertas, Praha 1993.

Klement GOTTWALD – Viliam ŠIROKÝ, *O našom odboji*. Státní nakladatelství politické literatury, Bratislava 1954.

Miloš HAVELKA (ed.), *Spor o smysl českých dějin 2. 1938 – 1989. Posuny a akcenty české otázky*. Torst, Praha 2006.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005.

Ludovít HOLOTÍK, *K periodizácii slovenských dejín v období feudalizmu a kapitalizmu*. In: Historický časopis 1. Slovenská akadémia vied, Historický ústav, Bratislava 1953.

Adam HUDEK, *Vytváranie marxistickej periodizácie československých dejín v 50. rokoch 20. storočia*. In: Bohumil JIROUŠEK a kol., *Proměny diskursu české marxistické historiografie*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Historický ústav, České Budějovice 2008.

Adam HUDEK, *Slovenská historiografia a československé dejiny v rokoch 1918 – 1968*. In: Forum Historiae 1/2007 Dejiny Slovenska na prahu 3. tisícročia.

Václav HUSA – Miroslav KROPILÁK, *Československé dějiny. Učebnice pro střední školu*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1966.

Ivan KAMENEC, *Slovenský stát*. Anomal, Praha 1992.

Ivan KAMENEC, *Začiatky marxistického historického myslenia na Slovensku*. Veda, Bratislava 1984.

Karel KAPLAN, *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956 – 1968. Společnost a moc*. Společnost pro odbornou literaturu Barrister & Principal, Brno 2008.

Karel KAPLAN – Pavel KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*. Paseka, Praha a Litomyšl 2004.

Karel KAPLAN – Dušan TOMÁŠEK, *O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956*. In: Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, svazek 22/1994.

Kolektiv autorů, *Dejiny Slovenska. Dátumy, udalosti, osobnosti*. Slovart a Libri, Bratislava a Praha 2007.

Elena LONDÁKOVÁ, *Nevinní viníci–obžalovaný a ich obete. Odraz kampane proti „buržoazným nacionalistom“ v slovenskom kultúrnom živote*. Soudobé dějiny IX/3-4, ÚSD AV ČR, 2002.

Jiří PERNES, *Politické procesy 50. let v Československu*, Moderní dějiny, 16.10.2009.

Pavel REIMAN a kol., *Dějiny komunistické strany Československa*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1961.

Vítězslav SOMMER, *Tři fáze stranického dějepisectví v padesátých a šedesátých letech*. In: Bohumil JIROUŠEK a kol., *Proměny diskursu české marxistické historiografie*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Historický ústav, České Budějovice 2008.

Pavel ŽÁČEK, *Nástroj triedneho štátu–organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov 1953-1990*. Ústav pamäti národa, Bratislava 2005.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Moderní dějiny: <http://www.moderni-dejiny.cz/>

Nové slovo: <http://www.noveslovo.sk/>

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna:
<http://www.psp.cz/eknih/>

Totalita.cz: <http://www.totalita.cz/>

Ústav pamäti národa: <http://www.upn.gov.sk/>

Ústav pro studium totalitních režimů: <http://www.ustrcr.cz/>